

tasolla olikin torjuntaa. Selviytymistarinaan se oli kiinnostava: isä kääntyi perheeseen päin, äiti taas siitä pois päin. Häntä ei häirinnyt sekään, että päähenkilö tarkkaili ja kommentoi tapahtumia taivaasta – Lea ja Anja taas sanoivat, että tämä taso häiritsi ja kyllästyi. Sinikka kuvasi sitä sadunomaiseksi, naiiviksi, mutta myönsi ettei realismin ja sadun yhdistelmä ehkä toiminut. Elinaa ärsytti taivaassa se, ettei kuollut näyttänyt pääsevän sielläkään rauhaan vaan joutui huolehtimaan eloonjääneistä. Reijan mukaan lopulta rauhaan kuitenkin päästiin, ja Kaisa viittasi Lauri Viidan runon Alfhildiin, joka tarkkailee maanpäällisiä tapahtumia myös pilvenreunalta. Elina myönsi, että tuntee silloin tällöin myös oman kuolleen äitinsä läsnäolon. Myöhemmin Reija kertoi tarinan kuolleen lähiomaisen näyttäytymisestä.

Anjan tulkinta siitä, että murhattu tyttö olisi kyläläisten mielestä ollut syyppää kohtaloonsa, torjuttiin yleisesti. Niina pohti sitä, olisivatko vanhemmat ajautuneet eroon myös muista syistä kuin tytön kuoleman takia; äitihän toivoi elämältä muutakin kuin perhettä. Kun Sinikka, Lea ja Elina olivat samaa mieltä, Niina teki jatkotulkinnan: että tytön kuolema olisi vapauttanut äidin. ”Vai eikö hän vain osannut käsitellä kuolemaa?” Sinikka puolestaan kysyi. Kaisa tarttui tähän ja pohti, mitä ”käsitteleminen” ylipäätään on. Juuri kuolemanvaaran sairaalassa kokeneena häntä askarrutti, oliko tyyni ja humoristinen asenne sitä, vai kenties itkeminen, vai asiasta puhuminen kuten lukupiirissä juuri nyt. Pohdinta jäi ilmaan, ja siihen palattiin myöhemmin. Sen sijaan mietittiin, miten lapselle tapahtuneesta pahasta voisi selvitä. Auttaisiko juuri irrottautuminen? Elina myönsi pyrkivänsä pois tilanteista jotka kokee ahdistaviksi, kuitenkin palatakseen, kunhan on rauhoittunut. Reijakin arveli, että monesti muiden ihmisten kärsimystä on vaikea seurata ja todistaa, mutta uskoi myös, että asioita pitää ajatella ja työstää, taka-alalle niitä ei saa jättää. Lea piti kaikkia tässä suhteessa erilaisina, yhtä ”käsittelemisen” tapaa ei ole.

Tästä palattiin *Oman taivaan* vanhempiin ja heidän erilaisiin tapoihinsa selvitä tyttären murhasta. Niina kysyi Sinikalta, ajattelisiko tämä kirjasta eri tavalla, jos äiti olisikin käpertynyt perheeseen, elänyt surua sen kanssa, ja isä lähtenyt pois. Sinikka tulkitsi pois lähtemisen jollain lailla tarkoittavan, ettei kuolemaa ole hyväksytty. Hän ja Lea kertoivat samastuneensa enemmän isään, Reija taas äitiin. Sinikka otti surun ”käsittelemisen” vielä esiin ja piti parempana terminä ”kohtaamista”. Elina alkoi uudelleen puhua Seboldin raiskauksesta ja sanoi sen selventäneen, että nainen voisi kirjoittaa ”näin kamalan jutun”. Muut olivat samaa mieltä: asia kirjoitettiin itsestä ulos. Reija ja Sinikka pohtivat, miksi murhaajaa ei kirjassa tuomittu vielä selvemmin. Elina piti kuitenkin sairautta itsestään selvänä syynä murhaamiseen, eikä Niinakaan nähnyt kertojan suhtautumista mieheen positiivisena.

Kaisaa erilaiset tulkinnat tuntuivat taas innostavan kyselemään tuntemuksia kirjasta: oliko se kevyt tai pinnallinen? Leasta ei, Sinikasta ja Elinasta sadunomainen tyyli oli outo. Niina ei pitänyt lopusta ja sen fantastisista elementeistä, ja samaa mieltä olivat muut. Kaisakin kertoi nyt pitäneensä kirjaa alun perusteella heppoisena. Elina vertasi kirjaa *Puolikas keltaista aurinkoa* -romaniin (sen eduksi): siinä raiskaukset ja muut raat tapahtumat olivat totta, ne kuvattiin tosina ja niistä myös luki toisella tavalla.

Silti seuraavaksi pitäisi valita helpompi kirja! Sinikka kysyi vielä kirjan suhteesta siitä tehtyyn elokuvaan. Reija oli pitänyt siitäkin ja kertoi samalla uskovansa siihen, että kuolleet tarkkailevat eläviä.

Anja siirtyi nyt jo seuraaviin kirjoihin ja mainitsi Kari Hotakaisen *Ihmisen osan* (tosin siinäkin on raaka loppu!). Puhe hajosi aiheiltaan klo 18.20 lopullisesti *Ihmisen osa* -näytelmään, muihin äskettäin luettuihin teoksiin, siihen, kirjoitetaanko nykyään vain kamalia kirjoja, elokuviin, paikallislehden kriitikoihin, seuraavan tapaamisen kirjaehdotuksiin. Reijan mukaan nykyään ei kirjoiteta ”hauskoja” kirjoja, mutta muiden mielestä kirjan ei tarvitsekaan olla ”hauska”. Kun esiin nostettiin Sara Gruenin *Vettä elefanteille*, Kaisa puhui hetken Peter Hoegista (tälläkin kun on joku elefanti-kirja), ja *Lumen tajua* muisteltiin. Puhe velloi aiheesta toiseen. Poissa oleva Riitta oli kuulemma suositellut *Vettä elefanteille*.

Sinikka toivoi joskus luettavan matkakirjoja tai elämäkertoja, ja Reija laittoi mukanaan tuomiaan kirjoja kiertämään. Mukana olivat Turkka Hautalan *Paluu*, Ilkka Raitasuon ja Terhi Siltalan *Kellokosken prinsessa*, Torey Haydenin *Toisten lapset*, Anne B. Ragden *Berliininpoppelit* sekä Nerea Riescon *Ars Magica*. Tämä noitavainoista kertova kirja nauratti lukupiiriläisiä, eikä sitä ainakaan haluttu *Oman taivaan* jatkoksi. Kirjoja selailtaessa juteltiin vierustoverin kanssa ja kirjoitettiin nimiä ylös (Anja kertoi saavansa piiristä paljon lukuvinkkejä kirjastossa hyödynnettäviksi). Niina kysyi, eikö otettaisi *Paluu*, ja toisille se sopi, kirjailijan salolaistaustankin takia.

Asia päätettiin klo 18.35, mutta pian Niina halusi vielä varmistaa, että se tosiaan sopi – hän oli kauhistunut siitä, oliko päätös ollut yksin hänen, kun *Vettä elefanteillekin* oli saanut kannatusta. Lea ehdotti nyt, että se luettaisiin sitä seuraavaksi kerraksi, ja tähän kaikki mukautuivat. Vielä sovittiin seuraavan tapaamisen ajankohdasta, ja kokoukseni päättyi klo 18.40.

5.4. Vapaat naislukupiirit: Naiskirjallisuuspiiri (Helsinki/Vantaa/Espoo)

Kristina Carlson: Herra Darwinin puutarhuri (2009)

Palkitun kirjailijan odotettu romaani on intensiivinen kertomus pienestä kylästä Kentissä 1870-luvun lopussa. Moniäänistä tarinaa kertovat kylän asukkaat. Päähenkilöksi nousee herra Darwinin puutarhuri Thomas Davies, johon kyläläiset suhtautuvat epäilevästi. Darwin itse kuitenkin on paikkakunnan kuuluisuus, jonka luona käy vieraita Lontoosta asti ja jonka kylpyhuoneessa on suihkukin.

Kohtalo on koetellut puutarhuri Daviesia. Hänen vaimonsa Gwyneth on kuollut, tytär on toistaitoinen ja poika heiveröinen. Tiedetään, ettei puutarhuri usko Jumalaan, ja huhtaan, että hän aikoo tappaa itsensä. Hän jopa poltti kuolleen vaimonsa tammisängyn!

”Kauneinta kasveissa on niiden äänettömyys. Toiseksi niiden liikkumattomuus, kirjoitin kun Gwyn kuoli, luen nyt, on ilta, kirjoitin epätieteellisesti, kun osanottokin jyräsi eikä hyvä tahto jättänyt rauhaan, suru painaa mutta se on kivi jonka kannan itse.”

Kristina Carlsonin kerronta hahmottaa eloisesti niin ihmisen mielenliikkeet kuin luonnon tapahtumat, sisäisen ja ulkoisen maiseman.

Otavan verkkosivut

Naislukupiiriin odotettiin viittä jäsentä tiistai-iltana 18. 1. 2011, mutta kaksi perui viime hetkellä työkiireiden takia. Paikalla Espoossa oli siis vain kolme: illan emäntä Nina (30, assistentti teknologiayrityksessä), Kaisa (34, sosiologian tutkija) ja Erika (40, väestötieteen tutkija). Tapaaminen alkoi klo 18.15. kreikkalaisella salaattilla ja kanakeitolla, ruokajuomana jäävettä, myöhemmin tarjottiin vielä teetä ja jäätelöä suklaakastikkeen kanssa – lukupiiriin ”sääntöihin” on kuulemma kirjattu, että tarjolla on aina oltava sekä suolaista että makeaa syötävää, samoin se, että ilta alkaa syöden ja vasta sitten siirrytään keskustelemaan kirjasta.

Muitakin sääntöjä 2002 perustetulla noin kymmenen hengen piirillä on. Tarkoitus on lukea ”spontaanisti feministisessä hengessä” naisten kirjoittamia kirjoja, kerran vuodessa myös yksi mieskirjailijan teos. Kunkin tapaamisen emäntä ehdottaa seuraavaa kirjaa, ja se valitaan muutaman ehdokkaan joukosta – emännän ääni painaa eniten. Kirjoiksi pyritään valitsemaan kirjastosta löytyviä tai pökkareita. Kyseisenä iltana käsiteltiin Kristina Carlsonin romaania *Herra Darwinin puutarhuri* (2009).

Varsinainen keskustelu alkoi 19.20. Keskustelua johdatteli selvästi Kaisa, joka oli ainoa kirjan kokonaan lukenut. Erika ei ollut ehtinyt aloittaakaan, Nina ei ollut päässyt loppuun. Hänellä oli siitä kuitenkin selvä käsitys: ilmaisu oli tökkinyt lukiessa alusta asti. Välimerkittömyys ja tajunnanvirtamaisuus tekivät tarinasta poukkoilevan ja sen seuraamisesta vaikeaa. Aina ei tiennyt, kuka kertoo, ja henkilöitä oli liikaa.

Erikaa kiinnosti, oliko Kaisan kokemus sama, eikä se ollut. Kirja oli luettu yhdessä illassa, ei niinkään tarinana kuin kuvauksena kyläyhteisöstä ja sen sosiaalisista käytännöistä. Keskustelun lähtökohdat olivat siis hyvinkin etäällä toisistaan, mutta väittelyksi se ei muuttunut – ilmeisesti lukupiirissä on totuttu siihen, että mielipiteet voivat vaihdella paljon ja että mieltymyksiä on monenlaisia. Pikemminkin Nina ja Kaisa koettivat läpi illan selvittää toisilleen (ja Erikalle) omia tuntemuksiaan ja niiden syitä. Kaisan mielipiteet tuntuivat pitemmälle formuloiduilta, mutta se voi johtua tutkijan ammatista ja tottumuksesta tämäläiseen esiintymiseen. Ninallakaan ei tosin ollut mitään vaikeuksia esittää mielipiteitä tai perustella niitä.

Myös Ninasta kirjassa oli hyviä ilmaisuja ja sattuvaa ajankuvaa esimerkiksi kyläläisten suhteessa Charles Darwiniin, ja hän viittasi tiettyihin kohtauksiin kirjassa. Uskonollisuutta hän oli toisaalta vierastanut, ja Kaisa selitti sen syyksi maailmankuvaa. Kaisan suhde romaaniin oli avoimesti sosiologinen – se oli hänestä tarkka havainnoissaan esimerkiksi kyläyhteisön halusta hoivata asukkaitaan mutta myös kommunikaatiovaikeuksista. Hän viittasi omaan tutkimusaiheeseensa ja myös kokemuksiinsa äidin kuolemasta ja isäpuolen jäämisestä leskeksi – romaanissa oli hänelle paljon tuttua. Tähän aiheeseen myös Erika ja Nina tarttuivat ja kyselivät lisää.

Kun Erika ja Nina jatkoivat romaanin tyylin arvostelua, Kaisa kuittasi sen naurulla ja

vakuuttamalla, ettei ollut huomannut mitään hankaluuksia, ”menin vain mukaan”. Hän vertasi Carlsonin tekstiä Barbara Kingsolveriin ja Sirpa Kähköseen. Romaani oli hänen filosofinen, mutta sisälsi myös juurevuutta, jopa hajuja. Erika ja Nina kysyivät romaanin lopusta ja sen tunnelmasta, ja Kaisasta se oli ollut lievästi toiveikas.

Pohdintaa siitä, miksi Kaisa oli pitänyt kirjasta ja Nina ei, jatkettiin, samoin sitä, miten kirja oli ylipäättään tullut valittua. *Herra Darwinin puutarhuri* oli ollut Kaisan valinta, ja hän kertoi löytäneensä kirjan joulun alla pökkariostoksilla. Hän oli myös lue-
nut siitä useita kehuja arvioita, mm. *Parnassosta*, vaikka pitääkin sitä yleensä ”synty-
peräisten helsinkiläisten intellektuellien sanomisen pakko –lehtenä”. *Kirjain* on hänestä parempi kirjallisuuslehti. Ninalle kumpikin lehti oli tuntematon.

Kun keskustelu oli jatkunut 20 minuuttia, se alkoi laajeta yleensä lukemiseen. Kaisa halusi kuitenkin johtopäätöksiä. Hän piti romaania moneen kertaan hiottuna, ”tyylypuh-
taana kokonaisuutena riippumatta siitä, pitääkö smaragdeista vai rubiineista”. Nina ei halunnut arvioida kirjaa näin, vain omaa lukukokemustaan. Erika sanoi kokeneensa nyt, miten turhauttavaa on olla mukana, jos ei ole lukenut kirjaa.

Sitten puhe siirtyi seuraavan kirjan valintaan. Nina oli etsinyt useita vaihtoehtoja – kaikki Otavan kirjoja. Hän oli printannut tiedotteita ja esitteli teokset: Elke Schmitterin *Rouva Sartoris* (2002), Anne Enrightin *Valvojaiset* (2010), Åsa Larssonin *Kunnes vihasi asettuu* (2008) ja Leslie T. Changin *Tehtaan tytöt* (2009). Myös Marianne Fredrikssonin *Rakas lapsi* (2002) mainittiin. Erika kertoi nyt omista dekkariemieltyksistään, ja kaikki kehuivat Fredrikssonia. Puhuttiin lukemisesta yleensä, lehtien kirja-arvioista ja –
esittelyistä, vanhempien ja perheenjäsenten kirjamieltyksistä ja siitä, miten vampyyri- ja *Harry Potter* –kirjojen lukemista ei aina kehtaa myöntää. Puolen tunnin kuluttua palattiin kirjavalintaan ja otettiin *Rva Sartoris*, lähinnä siksi että saksalaista kirjallisuutta luetaan vähän. Nina vaikutti tyytyväiseltä ja kertoi teosta verratun jossain Flaubertin *Madame Bovaryyn*.

Isot Pallerot (Hyvinkää)

Eine Pajunen: Se on ihmisessä itsessään (1989)

Runo syntyy elämän arkipäivässä. Se kasvaa, elää ja tiivistää sanomansa. Runo auttaa purkamaan kokemuksia ja tunteita. Runo avautuu moneen suuntaan.

Nämä runot ovat saaneet alkunsa arkisesta työstä. Aiheena on jokin omakohtaisesti eletty, koettu hoitosuhde, läheinen vuorovaikutustilanne tai inhimillinen, hoitoon liittyvä tapahtuma.

Jokaiseen hoitosuhteeseen, inhimilliseen läsnäoloon, jokaiseen ihmiseen sisältyy runo. Se on ihmisessä itsessään.

Kirjasampo-kustantaja verkkosivuillaan

Tutkimukseni vanhin lukupiiri perustettiin jo 1970 saman taloyhtiön äitien harrastuskanavaksi. Aluksi, kun äidit olivat nuoria, toimintaa oli myös ”pikku palleraille”, ja

kirjojen lainausrenkaan lisäksi järjestettiin mm. lintujen tunnistamista ja ensiapukursseja. Kahdeksan vuoden ajan lukupiiri on ollut ainoa toimintamuoto, eikä kukaan jäsenistä enää asu alkuperäisessä taloyhtiössäkään. Vaikka kyse on vapaasta ryhmästä, tukea on viime vuoteen asti saatu Ok-opintokeskukselta toimintakertomusta vastaan. Avustusrahoilla on ostettu kirjoja, käyty teatterissa ja elokuvissa. Kahdesti vuodessa on järjestetty juhlia, joihin puolisotkin ovat osallistuneet. Nyt tuen jatkuminen edellyttäisi ryhmän rekisteröitymistä yhdistykseksi, eikä se oikein innosta piiriläisiä.

Isot Pallerot koostuu tätä nykyä kuudesta naisesta – enimmillään heitä on ollut kymmenen. Kolme jäsentä on kuollut, yksi muuttanut Tampereelle. Piiri kokoontuu kerran kuussa arki-iltaisin jonkun jäsenensä kotona. Palleroiden noin kolmituntinen ohjelma poikkeaa lukupiirien normaalitavoista: kukin vuorollaan emäntänä oleva valmistaa esittelyn haluamastaan kirjasta, ja muut eivät tiedä sitä etukäteen. ”Jotkut ovat sen ehkä jo lukeneet ja monet haluavat lukea sen jälkeensä. Kirja lähtee silloin kiertoon, jos kiinnostus herää”, piiristä selvitetään. Tapaamisessa 31. tammikuuta 2011 klo 18 olivat läsnä emäntä Eine (68, sairaanhoidon opettaja, eläkkeellä), Kati (69, toimittaja, eläkkeellä), Irma (66, konttoristi, eläkkeellä), Kaarina (62, kotipalveluyrittäjä), Kyllikki (69, yrittäjä) ja Elisabet (81, terveydenhoitaja, eläkkeellä).

Ilta alkoi kahvi- ja teepöydässä, johon Einen aviomies oli leiponut jauhelihipiirasta, mustikkapiirakkaa ja korvapuusteja. Illan kirja-aihe oli Einen itsensä kirjoittama, Sairanhoidon koulutussäätiön julkaisema runoteos *Se on ihmisessä itsessään* (1989). Eine aloitti uransa kotisairanhoidon parissa, ja kirjan runot käsittelevät hoitomaailmaa. Keskustelu siirtyi kirjaan jo kahvipöydässä, ja juttelusta huomasi hyvin, miten poikkeuksellisen tuttuja kaikki olivat toisilleen. Äänessä olivat tasapuolisesti kaikki, ja puheisiin sisältyi lempeää letkauttelua ja muuta vitsailua. Yksi saattoi aloittaa lauseen, toinen jatkaa, kolmas saattaa päätökseen.

Klo 18.35 siirryttiin olohuoneeseen, ja Eine piti alustuksen aiheesta *Miten runo puhuu ja puhuttelee*. Se oli laaja ja perusteellinen esitys, selvästi muuallakin aiemmin pidetty. Eine puhui runoista kirjallisuudenlajina, tekijän, aiheen ja lukijan suhteista, runon tiiviistä kielestä ja monitulkintaisuudesta. Lause ”lukeminen on kirjoittajan kuvaaman maailman kokemista” tuntui herättävän lukupiirissä erityistä vastakaikua, samoin se, miten luetun kautta pääsee omaan sisimpään ja että taide yleensäkin ”nostaa elämämme tasoa”. Piiriläiset kuuntelivat hiljaa, nyökkäilivät ja vahvistivat välillä sanallisesti olevansa samaa mieltä.

Alustuksen loppuosa käsitteli runouden ja hoitotyön suhdetta ja samankaltaisuuksia sekä mahdollisuuksia käyttää runoa hoitotyön apuvälineenä, vaikeita kokemuksia tavoittamaan ja kuvaamaan. Ehkä hoitaja voisi välillä nähdä potilaan taiteilijan lailla, Eine pohti. Kahdenkymmenen minuutin jälkeen, klo 18.55, hän arveli puhuneensa jo liikaa, mutta muut piiriläiset vaativat lisää, ja nyt myös Einen omia runoja. Kaikki, Eine mukaan lukien, olivat jo alustuksen aikana silmin nähden liikuttuneita, ja sitä peiteltiin huumoriin. Lyhyitä, konkreettisia runoja lukiessaan Eine kertoi myös ihmisistä, jotka olivat niiden aiheina: yksinäisistä vanhuksista, sairaista, sokeista ja liikuntakyvyttömistä

kotisairaanhoidon asiakkaista vuosien varrelta. Muut kommentoivat omilla kokemuksillaan tai muilla tarinoilla runojen välissä. Elisabet esimerkiksi muisteli äitiään, jonka ”lukko” ovelta oli sen päälle nostettu varsiluuta.

Kaarina kysyi Eineltä, miksi tämä aikanaan lopetti kotisairaanhoidon, kun se selvästikin oli sydäntä niin lähellä. Kati siirsi puhetta siihen, ehtiikö hoitohenkilökunta enää huomioida asiakkaitaan kunnolla, ja Irma säesti. Kyllikki kuitenkin uskoi epäonnistumisia liioiteltavan mediassa – siellähän negatiiviset asiat saavat aina enemmän huomiota kuin positiiviset. Irma nosti esimerkiksi tästä tavan, jolla taitoluistelija Kiira Korven kisakompastumista oli juuri käsitelty Helsingin Sanomissa. Sitten Kyllikki halusi kuulla lisää runoja, ja tätä kannatettiin. Parin runon jälkeen pohdittiin taas kotisairaanhoidoa yleensä: oliko Einen aikaan hälytysnappeja? Oli tai ei, Kaarina totesi, niitä ei aina kehdata painaa, vaikka hätä olisikin.

Koko kirja oli luettu 19.20, ja nyt alkoi varsinainen palaute ja kyseleminen. Kati halusi tietää, pääsikö Eine ikinä kotonakaan irti potilaistaan. Eipä juuri, Eine vastasi, siksi hän alkoikin kirjoittaa heistä runoja. Hän piti kokoelmaa turhankin surullisena, koska ”iloiset kokemukset eivät siirry samalla lailla runoiksi”. Irmalla ja Elisabetilla oli tarinoita kotona asuvien vanhusten kovista kokemuksista, ja Einekin kertoi lisää. Kati ja Elisabet pohtivat sitä, miten vaikea ihmisen ylipäättään on tunnustaa avuntarvetta. Kyllikki kertoi sukulaisesta, joka sairauskohtauksen saatuaan joutui ilman henkilöllisyyspapereita väärän kaupungin sairaalaan. Tätä naurettiin ja pohdittiin, pitäisikö kulkea aina lappu kaulassa vai antaa tatuoida nimi ja osoitetiedot ruumiiseensa.

Klo 19.30 Eine ihmetteli, miten ihmeessä piiriläiset olivat jaksaneet kuunnella runoja näin pitkään, ja se oli kuin merkki siirtymisestä muihin aiheisiin. Egyptin juuri puhjenneet levottomuudet puhuttivat, etenkin Katin peruuntunut Punaisen meren risteily. Kyllikki sanoi lukeneensa Riikka Pulkkinen *Totta*-romaanin, Kati Mikko Rimmisen *Nenäpäivän* – ja aikovansa haukkua sen jossain yhteydessä. Kyllikki yritti turhaan saada suunvuoroa Pulkkisesta, mutta puhe siirtyi jo Esko Salmisen muistelmiin, Lasse Lehtiseen ja Sofi Oksasen *Puhdistukseen*. Eine ei ollut saanut sitä luettua ja ihmetteli, kun moni muu oli pitänyt kirjasta niin paljon. Asia selvästi askarrutti häntä, ja siihen palattiin – nyt Eine kertoi pitäneensä Oksasen kielestä. Kaarina lohdutti sanomalla, ettei kenenkään kannata tuhlata aikaa kirjoihin, joista ei pidä.

Kyllikki oli jo kutsumassa muita luokseen, kun kävi ilmi, että seuraava emäntä onkin Irma. Kyytejä hänen kotiinsa soviteltiin, samoin kaikille sopivaa ajankohtaa helmikuun lopulle. Lukupiiriläiset jäivät jatkamaan iltaa, kun tutkija poistui paikalta klo 19.45. Juuri ennen sitä joku ehdotti vielä, että Eine lähettäisi runojaan ET-lehteen julkaistaviksi.

5.5. Vapaat mieslukupiirit: Kirjarovio (Helsinki)

John Simon: Koneen ruhtinas (2009)

Pekka Herlin johti KONE Oy:n ennenäkemättömään kansainväliseen menestykseen ja sen myötä esikuvaksi muille suomalaisille yrityksille. Mutta mitä mahtavampi on legenda, sitä pitemmät ja tummemmat ovat sen langettamat varjot. KONE Oy:n pitkäaikainen toimitusjohtaja Pekka Herlin oli liikemies, maanviljelijä ja purjehtija; monisyyinen ja häilähtelevä sielu, jota sekä pelättiin että palvottiin. Koneen ruhtinas käsittelee ensimmäistä kertaa avoimesti tämän monisärmäisen miehen elämää ja persoonaa. Pekka Herlin oli ristiriitainen henkilö, joka jätti jälkeensä suuren omaisuuden, mutta myös lastensa välit rikki repivän perintöriidan.

Otavan pokkarilaitoksen takakansi

Tutkimukseen ei alun perin ilmoittautunut muita miespiirejä kuin lähinnä sähköpostin kautta yhteyttä pitävä Radanvarren jengi. Koska tiesin sellaisiakin silti olevan ja koska halusin seurata miesten keskustelua kirjallisuudesta, etsin käsiini helsinkiläisen Kirjarovion. Se on yhdeksän 1970–80-luvulla syntyneen, alun perin Tampereella asuneen ja siellä ystäväystyneen miehen lukupiiri, joka perustettiin 2005.

Kerran kuussa tapaava ryhmä lukee sekä kauno- että tietokirjallisuutta, ja käsiteltävän kirjan valitsee kukin jäsen vuorollaan. Yleensä kahvilassa tai baarissa tapahtuneen keskustelun päätteeksi kirjasta annetaan kouluarvosana, joka määräytyy kirjallisen tyylin, sivistävyyden, viihdyttävyyden ja tarinan perusteella. Piirillä on muutakin sosiaalista kanssakäymistä (ilman perheitä tai puolisoita), kuten matkoja.

On käyty mm. Ukrainan Tshernobyliissa, ja nyt suunnitteilla oli viikonloppu Tallinnassa.

Tapaaminen 7. 4. 2011 oli pasilalaisessa olutravintola Nurkassa klo 19. Paikalla olivat Matti (32, metsävara-asiantuntija), Kalle (30, tuotantoyöntekijä), Lauri (32, avainasiakkuusvastaava), Pasi (31, tutkija), Juhani (31, it-asiantuntija), Petri (31, lääkäri) ja Tuomas (28, ravintolakokki/kuvataiteilija). Juhani, Petri ja Tuomas tulivat paikalle myöhässä, ja vartin odottelun jälkeen keskustelu päätettiin aloittaa ilman heitä.

Käsiteltävänä kirjana oli John Simonin *Koneen ruhtinas*, elämäkerta yritysjohtaja Pekka Herlinistä. Se oli ollut Matin valinta, ja aluksi hän kertoi toisille tietoja kirjoittajasta puhelimellaan googlaamalla. Kysymyksiä heräsi heti mm. kirjoittajan iästä ja kirjan alkukielestä. Juhaniin tultua paikalle puhe siirtyi hetkeksi häneen ja yleisiin kuulumisiin.

Haettuaan olutta hän otti epäröimättä puheenvuoron ja siirsi aiheen Herlinin henkiin: ”Inspiroiva tarina! Aika äijä!” Kalle ja Pasi lähtivät innoissaan aiheeseen mukaan. Kalle kertoi ajatelleensa, että miehen pitäisi isänä olla ehdottomasti erilainen kuin Herlin, Pasi ja Juhani puhuivat ristiriitaisuudesta tämän pyrkimysten ja olemuksen välillä. Juhani sanoi miettineensä, pitäisikö lukiessa arvioida kirjan kohdetta vai tapaa, jolla siitä kirjoitettiin. Lauri oli pitänyt tyylistä, mutta Juhani ja Kalle arvostelivat kovastikin epäkronologisen esitystavan sekavuutta. Kalle piti toistoa välillä ”raivostuttavana”, Juhani oli puutunut pursiseurakuvauksiin ja piti kerrontaa välillä fraseologiana, joka toi

mieleen *Pahkasika*-lehdet ja sai lopettamaan lukemisen. Myös Laurilla ja Matilla oli kritisoitavaa kielestä ja tyylistä. Rajukaan kritiikki ei silti merkinnyt, etteivät he pitäneet kirjasta.

Matista painotukset taas olivat oikeita, myös yrityselämän ja perheen kuvaamisen suhteen. Juhani ja Kalle olisivat halunneet perhettä vielä enemmän mukaan, Matista kirja ei ollut perhetarina, ja Pasistakin sen loppu meni spekuloinniksi – tässä vaiheessa puhuttiin innoissaan yhteen ääneen. Juhani viittasi ristiriitaisuuteen kirjan ja Niklas Herlinin lausuntojen välillä, Matti muisti Pekka Herliniin viittaavan termin ”pystyyn nostettu paska”, ja tätä naurettiin.

Piiri ei tuntunut välittävän puheenvuoroista, keskustelu oli äänestä ja sinkoilevaa, eikä kukaan pelännyt keskeyttää toisia. Toisaalta puhe aaltoili: välillä huudettiin, välillä oli tyventä. Lisäksi (esimerkiksi tupakkataukojen yhteydessä) hiljaisemmilta – tässä tapaamisessa ainakin myöhässä tulleilta Petriltä ja Tuomakselta – kysyttiin mielipiteitä erikseen. Vaikka Juhani selvästi dominoi keskustelua vitsailemalla ja koko ajan muita keskeyttämällä, se ei haitannut ketään, eikä kukaan jäänyt paitsioon. Toisilla (Lauri, Pasi) oli strategiana odottaa taukoja, toiset (Kalle, Matti) vain korottivat ääntään.

Kun keskustelu taas kerran taukosi, Lauri otti puheenvuoron ja kertoi kirjan olleen ensimmäinen hänen lukemansa elämäkerta. Hän käytti Herlinistä termiä ”rokkikukko” ja sanoi, että tarina oli ylittänyt kaikki odotukset. Matti halusi tietää, olivatko muut pitäneet kirjan yritysosuuksia tyysinä. Juhani vastasi, että ”vain purjehdus oli kirjassa tylsää”, ja Matti väitti vastaan: sen kautta selvennettiin Herlinin ikääntymistä ja sen vaikutusta toimintakykyyn. Juhani nauratti muita esittämällä purjehduksen paralleeliksi ”palvelimen, johon saa Solaris-järjestelmän”. Lauri palasi yrityskulttuurin kuvaamiseen ja piti kokouksia ja päätöksentekoa tupakansavuineen ja gintoniceineen tästä ajasta katsoen uskomattomina. Juhanille oli tästä tullut *Dallas*-sarja mieleen, mutta Kalle piti kuvausta pikemminkin nuhjuisena ja surullisena. Tästä assosiaatio kulki Herlinin taustaan ja sen merkitykseen johtajuudelle. ”Katuojasta ei siihen rooliin olisi noustu”, Juhani arveli. Laurinkin mukaan Herlinin tapainen mies olisi ilman sukutaustaa ajanut työkseen traktoria eikä pärjäisi missään psykologisissa testeissä. Pasiin mukaan kyse oli kuitenkin myös valinnasta; Herlinin harkitsi yliopistouraakin. Lauri pohti myös sukupolvenvaihdosta suuryrityksessä.

Matti palasi taas yritysmaailman kuvaamiseen. Hänestä Koneesta olisi voinut olla kirjassa enemmänkin, ja muut komppasivat. Asiasta tehtiin myös vitsi: Juhanin mukaan lukiessa ”hissibisneksestä oppi paljon, varsinkin huollon merkityksestä”, ja Kallekin sanoi osaavansa nyt eri tavalla ”hissi talkia”. Naurun lomassa puhe hajosi moneksi pikku keskusteluksi ja myös jatkui hajanaisena ja ironisena. Joku muisti Ilkka Herliniltä kuulemansa sitaatin siitä, ettei perhettä voi johtaa kuin yritystä eikä yritystä kuin perhettä, joku toinen kirjasta Ilona Herlinin kuvauksen karmeasta purjehduksesta isänsä kanssa. Lauri otti esiin kirjan kuvauksen Pekka Herlinin kuolemasta purjehdus-kaitafilmeineen ja piti sitä visuaalisesti hienona. Pasi lohkaisi: ”Rosebud!” ja Juhani piti kuvausta epätarkkana, koska lukijalle ei kerrottu, kuoliko Herlin heti vai lojuiko kenties letkuissa kuukausikaupalla.

Myöhässä tullut Petri palautti puhetta vakavammaksi ja kertoi omia havaintojaan. Häntäkin kirjan toisto oli häirinnyt. Juhanista kirjassa oli suorastaan pari lukua liikaa. Pasi puolusti epäkronologisuutta, muuten kirja olisi ollut tylsempi. Juhani oli samaa mieltä, sillä ”juuret eivät kiinnostaneet yhtään”. Kalle otti nyt puheeksi isoisa Harald Herlinin, jota hän piti ilmeisesti ”vielä mulkumpana”, ja ”kepillä lyöjänä”. Nyt ihmeteltiin myös tämän kannattamaa Moraalisen varustautumisen liikettä.

Olutta haettiin lisää klo 19.50, mutta Petri, Tuomas, Kalle ja Lauri jäivät keskustelemaan Pekka Herlinin ja edellisten sukupolvien johtamistyylin eroista ja ideologioista. Myöhässä tullut Tuomas kertoi nyt, että kirja oli tehnyt ”mielettömän vaikutuksen”, ja Matti ja Pasi olivat samaa mieltä ja kertoivat kaikkien ilmeisesti ajattelevan samalla tavalla. Juhani sanoi ajatelleensa lukiessa koko ajan myös omaa elämäänsä, ja Tuomas myönteli.

Kahdeksalta Juhani alkoi puhua aivan muista asioista (mm. työpaikasta Norjassa), ja se sai toisetkin siirtymään muihin aiheisiin. Tuomas palautti puhetta purjehdukseen: Matista kaikki menestys siinä oli rahalla hankittua, mutta Tuomas piti Herliniä veneilijänä ”kovana tyyppinä”. Sitten Juhani siirsi taas puheen muuhun eli tulevan viikonlopun olutfestivaaliin. Toiset tarttuivat aiheeseen (mistä lippuja, saako vaimolta lupaa osallistua), ja siihen – ja tupakkataukoon – keskustelu taas taukosi. Tuomas halusi kuitenkin vielä kuvata kirjan herättämiä tuntemuksiaan mm. hyvinvointivaltion kehittymisestä ja Suomessa tyypillisestä ihmisten diagnosoinnista, ja Kalle ja Matti kuuntelivat. Muiden ollessa tupakalla, hakiessa olutta ja palatessa vähitellen pöytään puhuttiin vielä minuutteja Herlinin persoonan ohittamattomuudesta, ”nomadi-ihmisyydestä”, kyvystä keskittyä ja suorittaa, lasten erilaisista käsityksistä isästään, vihasta ja katkeruudesta, Koneen kansainvälistymisestä, ”maan tavasta” poliitikkojen sekaantumisessa talouselämään.

”Hyvä veli” –kirjeet herättivät taas naurunpuuskan mutta saivat myös piiriläiset spontaanisti kertomaan omista rakkauskirjeistään tyttöystävälle ja puolisoille, hyvinkin avoimesti ja vitsaillen. Matti vakavoitti keskustelua huomauttamalla Herlinin rakkauskirjeiden mustasukkaisuudesta ja ihmetteli, eikö miehessä ollut lainkaan itesensuuria. Tuomas ja Juhani puhuivat kumpikin kirjeiden kirjoittamisen tärkeydestä.

Seuraavaksi laskettiin *Koneen ruhtinaalle* arvosana. Kaikki merkitsivät numeronsa nahkaselkäiseen kirjaan, johon tulokset vuosien varrelta on koottu. Arvosanaksi tuli 8+. Toukokuun kirjaksi Pasi oli jo valinnut Sofi Oksasen *Puhdistuksen*, ja kesäkuuksi Lauri ilmoitti valinneensa Jukka Laajarinteen romaanin *Kehys*. Matti pyysi vielä muita osallistuman viikonloppuna syyskokouksen suunnitteluun ja kertoi laittavansa palaveriin ruuaksi tattirisottoa. Tutkija poistui paikalta klo 20.30, ja piiriläiset jäivät juttelemaan muista asioista.

5.6. Vapaat toveri- ja pariskuntalukupiirit: Aritmeettinen lukupiiri (Helsinki–Espoo)

Gao Xinjian: Vaarin onkivapa (2009)

Kiinalaisen nobelistin herkkävaistoisia kertomuksia ihmisistä pelon ja toiveiden riskiallokossa. Kulttuurivallankumouksen erottamat lapsuudenystävät kohtaavat toisensa osaamatta tunnustaa rakkauttaan. Nuoripari kokee häämatkallaan, miten päihdyttävään onneen kietoutuu sanaton ahdistus. Koti-ikävän vaivaama mies uppoaa muistikuviin lapsuutensa vaarista, mutta onko mennyttä enää olemassa?

Novellien näyttämönä on modernisoituva Kiina ja sen lähihistorian absurdit muistot. Katkeratkaan tunnot eivät silti nujerra kertomusten syvää huumoria ja humaania elämänskoja.

Gao Xingjian (s. 1940) on kiinalaissyntyinen kirjailija, teatteriohjaaja ja taidemaalari. Hän jätti kotimaansa vuonna 1987 jouduttuaan poliittiseen epäsuosioon ja asettui Pariisiin. Nobelilla vuonna 2000 palkitulta kirjailijalta on suomennettu romaanit Vapaan miehen raamattu ja Sielun vuori.

Otavan verkkosivut

Lukupiiri kokoontui lauantai-iltana 18. joulukuuta 2010 kahden jäsenen kotona, ja paikalla oli yhdeksän henkeä (eli liki koko lukupiiri): isäntäpari Liisa (29, fysiikan tutkija) ja Matti (30, vakuutusmatematiikko), Maijaliisa (28, matematiikan tutkija), Reetta (28, matematiikan tutkija), Toivo (27, ohjelmistokehittäjä), Kiira (29, tiedetoimittaja), Jussi (32, fysiikan tutkija), Jalo (29, it-alalla) ja Hanna (28, matematiikan tutkija). Kaikki ovat ystäviä vuosien takaa, jopa kouluajoilta, ja olleet mukana piirin perustamisesta 2007 alkaen. Kyse on pariskunnista, kokoontumisia on 1–2 kuukauden välein jäsenten kodeissa, ja kirjallisen keskustelun lisäksi syödään (usein kirjan teeman mukaan) ja puhutaan muista asioista.

Luettava kirja oli kiinalaisen nobelistin Gao Xinjianin novellikokoelma *Vaarin onkivapa* (2009). Se oli valittu niin kuin piirissä yleensä, edellisessä kokoontumisessa isäntäparin muutaman ehdotuksen joukosta. Tietokoneitse tai matkapuhelimitse oli tarkistettu sen saatavuus kirjastosta, sillä piirissä ei haluta ostaa kirjoja omaksi, jos sitä suinkin voi välttää. Tämän illan isäntäpari Liisa ja Matti oli valmistanut vierailleen kirjan maailman mukaisesti kiinalaistyylistä lihapulla-nuudeliteittoa ja teemunia, jotka tarjottiin teen ja punaviinin kera. Aterialle siirryttiin välittömästi kaikkien saavuttua, ja samalla alkoi keskustelu. Se oli vapaata ja elävää, ja aktiivisia henkilöitä oli useita, välillä pieniin kiistoihin asti.

Jussi (joka oli toiminut minuun päin lukupiirin yhteyshenkilönä) selvästi johdatteli puhetta ja esitti kysymyksiä toisille, ja Kiira ja Hanna olivat myös ajoittain keskustelussa dominoivia, väitteleviäkin. Jalo ja Maijaliisa eivät ensin osallistuneet juuri lainkaan, sitten Maijaliisan ujous haihtui vähitellen. Hän kertoikin illan alussa asuvansa ulkomailta ja pääsevänsä harvoin mukaan piiriin. Jalo ei vaikuttanut ujolta ja kertoi itse asiassa olevansa

koko lukupiiri-idean isä, mutta ei silti esittänyt huomiota käsiteltävästä kirjasta. Majjaliisakin puhui enemmän muista asioista. Myös Reetta ja Toivo olivat enimmäkseen hiljaa.

Keskustelussa kävi selvästi ilmi, se, että on kyse korkeasti koulutetuista, ajattelemaan ja analysoimaan tottuneista ihmisistä. He nauttivat väittelemisestä ja rikkiviisaasta sanailusta ja perustelivat mielipiteensä eksaktisti. Toisaalta huomasi myös sen, että lukupiiriläiset ovat melko nuoria, eivätkä kaikki kovin tottuneita kaunokirjallisuuden lukijoita – tai ainakaan sitä ei tuotu keskustelussa esiin. Teosta ei soviteltu kirjalliseen kontekstiin, pikemminkin historialliseen, maantieteelliseen ja poliittiseen. Novellien lukemista pidettiin outona kokemuksena ylipäätään, tajunnanvirtatekniikkaa, kertojapersoonan vaihteluita ja muuta tyylikokeilua vierottiin. Toisaalta myös teoksen kiinalaisuutta pidettiin vieraannuttavana tekijänä, eikä kukaan piiriläisistä tuntunut olevan sen tai muunkaan aasialaisen kulttuurin asiantuntija.

Silti lukemiseen oli paneuduttu, ja siitä riitti puhuttavaa. Kaikkiaan aktiivinen kirjallinen keskustelu kesti 50 minuuttia. Se oli hallittua ja kurinalaista – niin kuin tieteen tekijöiltä sopii odottaakin – eikä henkilökohtaisuuksiin juuri poikettu. Liikkeelle lähdettiin kirjailijasta (josta oli etsitty tietoja internetistä), siitä siirryttiin eri kertojanääniin, mahdolliseen omakohtaisuuteen ja mieskirjailijan kykyyn puhua naisen suulla. Kun Jussi kysyi, mikä oli kokoelman paras tarina, suurin osa kannatti samaa novellia, vaikka sen teemoja (lapsuudenystävien välistä vetovoimaa, aikuisuuden ja lapsuuden vastakaisuutta) löydettiin muistakin.

Puolen tunnin jälkeen keskustelu siirtyi selvästi kirjallisuudesta politiikkaan. Puhuttiin kiinalaisesta ruoasta, köyhydestä, kulttuurivallankumouksesta, kiinalaisesta suunnitelmataloudesta, naisen asemasta, tosin koko ajan novellien aiheisiin liittyen. Kiiran ja Hannan välillä syntyi myös kiistaa kiinalaisuudesta, politiikasta ja taloudesta. Nyt oltiin jo aterian loppupuolella, ja emäntä Liisa alkoi osallistua enemmän keskusteluun, väitelläkin naisen asemasta ja sen kuvauksesta. Isäntä Matti kävi usein nukuttamassa 2-vuotiasta lasta mutta vilkastui hänkin – hänen huomionsa siitä, miten lapsuudenmuisto tiivistää kokemuksista parhaat puolet, toi keskusteluun myös hieman henkilökohtaisuutta. Jussi johdatti puheen takaisin kirjaan kyselemällä mielipiteitä tietyistä novellista, joka jakoi niitä. Liisa huomauttikin, että keskustelu on vilkkaampaa, kun kohteena on yhden tarinan sijasta monta. Useat arvioivat lisäksi tutkijan läsnäolon vaikuttavan – tässä vaiheessa myös Jalo avasi suunsa ja sanoi, että usein ”asian, jota mitataan, taso kohoaa väliaikaisesti”.

Tähän loppui keskustelu käsiteltävästä kirjasta. Seuraavaksi alettiin suunnitella uuden vuoden juhlia, seuraavaa lukupiiritapaamista ja sen kirjaa. Esiin nostettiin Susanna Alakosken *Sikalat* ja Guillermo Martinézin dekkari *Oxford Murders*. Kiiran ehdotus, Giordano Paulon *Alkulukujen yksinäisyys* sai kannatusta heti matemaattisen nimensä takia, ja sen saatavuus pääkaupunkiseudun kirjastoista tarkistettiin. Sitä löytyi ja se valittiin.

Lukupiirikeskustelu kesti kaikkiaan 75 minuuttia. Uuden kirjan valinnan jälkeen puhe siirtyi kuin totutusti aivan muihin aiheisiin, ja ilta jatkui niiden parissa. Tutkija poistui paikalta kerrottuaan lyhyesti tutkimuksestaan ja vastattuaan kysymyksiin.

Viikin Norssin opettajien lukupiiri (Helsinki)

Herta Müllerin tuotanto

Sydäneläin on tiivis, suggestiivinen ja vaikuttava kertomus neljän nuoren ihmisen ystävytydestä ja kohtaloista diktatuurin Romaniassa. Se voitti yleiseurooppalaisen Aristeion-palkinnon vuonna 1995. Raija Jänicke puolestaan voitti kirjan suomennoksesta Mikael Agricola -palkinnon 1997.

Tarinan kertoja on tyttö, joka tulee maalta yliopistokaupunkiin opiskelemaan. Hän ystävytyy kolmen miesopiskelijan, Edgarin, Kurtin ja Georgin kanssa, joilla on sama ajatusmaailma ja sama kiinnostus kiellettyyn kirjallisuuteen. He asuvat ankeissa asuntoloissa, kuusi samassa huoneessa, ainoana yksityisalueenaan matkalaukku sängyn alla. Mutta senkään yksityisyys ei ole turvattu. Asuntolaveri Lolan itsemurha – tai murha – saa salaisen palvelun kiinnostumaan kirjan minästä ja sitä kautta koko hänen tuttavapiiristään. Heidän matkalaukkujaan pengotaan, kirjeitä avataan ja tapaamisia vakoillaan. He saavat kokea saman kohtalon kuin niin monet Ceausescun Romaniassa: kaksi tekee itsemurhan, kaksi saa luvan muuttaa Saksaan kamppailemaan toimeentulovaikeuksien, raskaiden muistojen ja hämäreiden uhkausten kanssa.

Romaanin päähenkilöiden traagiset tarinat ja käsinkosketeltavan elävät muistot lapsuudesta maaseudulla, diktatuurin toteuttajiin kohdistuva viiltävä satiiri ja arkipäivän elämän groteskin koomiset piirteet punoutuvat yhteen kiihkeän runolliseksi ja järkyttäväksi kokonaisuudeksi.

Tammi verkkosivuillaan

Koska opettajat ovat suurin ammattiryhmä tutkimukseeni osallistuneiden lukupiiriläisten joukossa, oli luontevaa käydä opettajista koostuvan piirin tapaamisessa. Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulun opettajilla on ollut kirjallisuuspiiri vuodesta 1997, ja sen kokouksiin osallistuu muutamasta kymmenestä jäsenestä yleensä 10–15. Osa heistä on yhä työssä, osa eläkeläisiä. Tutkimukseni yhteyshenkilö Riitta on myös lukupiirin dynamo. Kokoontuminen 11. tammikuuta 2011, tiistai-iltana, oli hänen kotonaan. Paikalla olivat Riitan (60, äidinkielenopettaja) lisäksi Hellevi (75, äidinkielenopettaja, eläkkeellä), Sirkku (67, saksan ja englannin opettaja, eläkkeellä), Ismo (67, liikunnanopettaja ja yläasteen rehtori, eläkkeellä), Raija (64, kotitalousopettaja), Kristiina (62, kotitalousopettaja), Outi (65, maantieteen ja biologian opettaja, eläkkeellä), Reijo (55, matematiikan opettaja, rehtori), Helena (65, äidinkielen opettaja, eläkkeellä), Aarno (64, englannin opettaja, eläkkeellä), Taru (47, luokanopettaja), Hanna (72, yliopiston didaktiikan lehtori, eläkkeellä) ja Marja (63, englannin ja venäjän opettaja, eläkkeellä). Lukupiiri kokoontuu noin kuuden viikon välein, tavallisesti ravintoloissa. Nyt emäntä tarjosi kuuman alkudrinkin, myöhemmin tomaatti-, nauris- ja kesäkurpitsakeittoa. Jäsenistä osa oli tuonut leipää ja levitteitä, osa viiniä. Lopuksi oli kahvia ja marja- ja omenapiirakkaa jälkiruokaviinin kera.

Vaikka emäntä oli enimmäkseen keittiössä (avoin tila mahdollisti kuuntelun ja vä-

lihuomautukset), hän johti tilannetta selvästi: johdatteli lukupiiriläiset olohuoneeseen rinkiin istumaan, esitteli tutkijan ja antoi tilaisuuden kysymyksiin. Hän myös avasi keskustelun illan aiheesta, joka oli romaniansaksalaisen Nobel-kirjailijan Herta Müllerin tuotanto. Lukupiiriläiset olivat lukeneet osin eri teoksia, suurin osa kuitenkin romaanin *Sydäneläin* (1997). Osa oli lukenut teoksia alkukielellä saksaksi. Piirissä on tapana kertoa lukukokemuksista vuorotellen, osin valmistettujen muistiinpanojen pohjalta, ja muut kommentoivat kutakin puhujaa. Jokaisella tuntuikin olevan valmiina sekä ennalta ajateltu mielipide että jokin omintakeinen ajatus, jonka luettu teos oli synnyttänyt. Se saattoi liittyä itse lukukokemukseen tai siitä syntyneeseen oivallukseen. Kun keskustelu oli päättymässä, huolta pidettiin vielä siitä, että kaikki olivat varmasti saaneet puheenvuoronsa.

Ensin käytiin läpi luetut kirjat. Osa piiriläisistä kertoi jo tässä vaiheessa siitä, mitä oli niistä pitänyt. Vaikka tunnelma oli arvostava, kirjat olivat jakaneet mielipiteitä, ja tämä antoi leimansa keskusteluun, josta tuli jossain määrin kiistelevä, Müllerin arvoa todisteleva. Jotkut tunsivat teoksia jo vuosien takaa, Hanna halusi lukea Mülleria nyt enemmän, Hellevi kertoi valinneensa kaupasta kirjailijan ohuimman teoksen. Kristiina ja Outi olivat tyytyväisiä siihen, että nobelistia oli nyt luettu; enää häneen ei tarvitsisi palata. Kristiina piti ensimmäisen varsinaisen puheenvuoron ja huomautti heti, ettei ”lue paljon”. Hän oli tehnyt *Sydäneläimestä* muistiinpanojakin. Vaikka lukukokemus oli ongelmallinen, se oli saanut hänet pohtimaan irrallisilta tuntuvien tarinoiden ja tekstin osien merkitystä ja päättelämään, että ”olosuhteet saavat joskus ajatukset poukkoilemaan.” Tällainen tarkka valmistautuminen oli muutenkin näille lukupiiriläisille ominaista, siitä huolimatta, olivatko he pitäneet kirjasta vai eivät, ja pitivätkö he itseään ”paljon lukevina” vai päinvastoin.

Piiriläiset johdattelivat toisiaan eteenpäin ilmaan heitetyin kysymyksiin niin tottuneesti, että se tuntui vakiintuneelta keskustelemisen tavalta. Kun tuli puhetta siitä, että Müller kirjoittaa paljon pelkin päälausein, Hanna kysyi, miten sellainen teksti voi tuntua lukijasta hankalalta. Tähän usea vastasi, että johdattelun, selitysten ja sidoksisuuden puute vaikeuttaa ymmärtämistä.

Lukijatyyppejen erot kävivät pian selville, eikä niitä peitelty. Ensiksikin ryhmä tuntui jakautuvan ”paljon lukeviin” (äidinkielen ja kielten opettajat) ja ”vähän lukeviin” – heihin tunnustautuivat ainakin Kristiina, Outi ja Reijo. He kommentoivat, miten mukavaa oli kuulla toistenkin olevan ymmällään Müllerin tekstin äärellä. Reijo valitti pariinkin otteeseen ajan puutetta lukemisen suhteen.

Myös todelliset Müller-fanit erottuivat – heitä oli enemmistö. Kun Reijo valitti tiiviiden ja monimerkityksisyyden hankaluutta (ja toivoi välillä muunlaista luettavaa piiriin), Ismo taas sanoi pitävänsä juuri niistä ja vierastavansa vuolassanaisia pitkien lauseiden kirjailijoita à la Mikko Rimminen. Kun Helleviä ärsytti välillä lapsenomainen ilmaisu, Helena piti Mülleria ”tyrmistyttävän hyvänä” ja kehotti lukemaan pysähtelemättä, ilman liikaa analysointia – tähän lukuohjeeseen palattiin pitkin iltaa. Raija kehui runollisuutta ja Sirkku esseiden ja tv-haastattelun takaa löytämänsä kirjailijahahmoa. Taru pohti

sitä, onko Müllerilla omia lapsia ja montako sukupolvea traumaattisista kokemuksista irtautuminen kestää. Marja, Aarno ja Ismo kiinnittivät huomiota ilmaisuvoimaisiin yksityiskohtiin, ja kansanomaista eläin- ja kasvisymboliikkaa avattiin välillä yhdessä. Siitä löydettiin toivoakin, joka Müllerilla muuten on perin vähissä. Myönteisyyden löytäminen tuntui piirissä tärkeältä, ja sitä jatkettiin keskustelun loppuun asti. Aarno oli löytänyt *Sydäneläimestä* myös arvostamaansa huumoria. Ismo vertasi Mülleria Sofi Oksaseen. Marja Imre Kertésziin, Hellevi Zaharia Stancuun.

Hanna oli viimeinen puhuja – ehkä omasta halustaan. Hän kertoi odottaneensa kauan, että Mülleria luettaisiin piirissä. Hän oli vaikuttunut *Tänään en halunnut tavata itseäni* –teoksesta (2010) ja hermostuneensa täysin, kun koki, ettei lopulta ymmärtänytkaan tekstiä: ”Tuntui siltä, etten voi tulla koko piiriin!” Tätä ihmeteltiin ja naurettiin, ja samalla sitä pidettiin todisteena tekstin voimasta. Hannaa alkoi itkettää, kun hän kertoi assosiaatioistaan suljetun, valvotun Romanian ja Suomessa asuvien muslimien uutena ja hienona asiana kokeman ilmaisuvapauden välillä.

Välillä yleiskeskustelu herpaantui, ja tilalle tuli puhetta vierustoverin kanssa. Näin ei kuitenkaan käynyt usein – opettajat olivat selvästi tottuneita sekä piirin käytänteisiin että hallittuun keskusteluun ylipäättään. Kerran Hanna joutui sanomaan kovalla äänellä: ”SSHHHHH!” Se tehoi hyvin.

Puolen tunnin kuluttua kirjallisista aiheista siirryttiin joksikin aikaa Romanian politiikkaan, Ceausescun aikaan ja naisten asemaan. 45 minuutin kohdalla Riitta kertoi ruokalistasta ja kehotti hakemaan keittoa keittiöstä. Se vei keskustelun hetkeksi muihin aiheisiin, mutta pian Riitta määräsi taas puheenvuoron seuraavalle. Riittakin esitti välillä oman kantansa Müllerista, samoin (opettajan tavoin) kysymyksiä, joilla ilmaisun tai tunnelman analyysi eteni. Kaikkiaan puhetta päivän aiheesta riitti 90 minuuttia, jolloin oli kahvin aika. Jo ennen sitä oli siirrytty paikka paikoin kirjoista Romanian historiaan, Ceausescun aikaan (missä oltiin, kun vanha valta kaatui?), kielipolitiikkaan, karmeisiin lastenkoteihin ja kokemuksiin turistimatkoilta.

Kahvin aikana Riitta kyseli piiriläisiltä, onko viime aikoina luettu liian ”rankkoja” kirjoja (Müller, Ian McEwan). Näin tuntui olevan asia. Seuraaviksi kirjoiksi ehdotettiin Riikka Pulkkinen *Totta*-romaanin (Taru) ja Markus Nummen *Karkkipäivää* (Hellevi), sekä jotain J. M. Coetzee’n romaania myöhemmin käsiteltäväksi. Keskustelua asiasta ei juuri käyty, ja Riitta – ilmeisesti aikaa säästääkseen – ilmoitti, että Pulkkinen ja Nummi ovat kahden seuraavan tapaamisen aiheet.

Tapanilan Työväen Murheilijat (Helsinki)

Sirpa Kähkönen: *Vihan ja rakkauden liekit* (2010)

Keskustelua herättävä tietokirja kommunistien traagisista kohtaloista kahtia jakautuneessa Suomessa. Tammisaaren pakkotyölaitoksessa säilytettiin suomalaisia kommunistivankeja 1920- ja 1930-luvuilla. Myös Sirpa Kähkösen isoisä Lauri Tuomainen vietti siellä yli seitsemän vuotta. Ääri-ilmioiden voimistuminen ja yleismaailmallinen lama

kärjistivät tunnelmat vankilassa äärimmilleen vuosina 1932-1933. Vankien kohtelussa, mutta myös heidän taisteluasenteessaan näkyi viha.

Rakkauden liekit puolestaan leimuavat hurmaavan Anni Kukkosen, isoisän salaisen rakastetun kautta. Anni pakeni Suomesta vuonna 1929 ja tuhoutui myöhemmin Stalinin vainoissa. Tämä oli kommunistien piirissä tyyppillinen rakkaustarina – surullinen ja katkennut. Teos kuvaa koskettavasti Suomen jännittynyttä poliittista tilannetta, mustia vuosia, suuria suruja ja aatteen murtamia ihmiskohtaloita rikki menneiden unelmien keskellä.

Sirpa Kähkösellä (s. 1964) on ollut käytössään moninainen aineisto omaelämäkerrasta Etsivän Keskuspoliisin arkistoihin ja isoisänsä kirjalliseen jäämistöön. Hän on aiemmin julkaissut tietokirjan *Valoa ja varjoa* (2007) yhdessä Jaana Iso-Markun kanssa. Sirpa Kähkönen tunnetaan myös palkitun ja kiitetyn Kuopio-sarjan kirjoittajana.

Otava verkkosivuillaan

Kolmen pariskunnan (ja yhden sisaren) lukupiiri syntyi 2008 muun sosiaalisen kanssakäymisen jatkoksi. Kun keskustelut käsitelivät muutenkin kirjoja, tuntui luontevalta perustaa lukupiiri. Suurin osa jäsenistä asuu samalla alueella, ja kaikki ovat suunnilleen saman ikäisiä. Vetäjää ei ole, kirjat sovitaan keskustellen (ja äänestäen). Tapaamisia on neljästi vuodessa, ja niiden yhteyteen pyritään kehittämään muutakin ohjelmaa, kuten retki kirjan synty- tai tapahtumapaikoille, kirjailijavierailu, piirin oman t-paidan suunnittelua tms. Järjestelyistä vastataan vuoron perään.

Keskiviikkoiltana 23. 3. 2011 klo 19 piirin ohjelmassa oli kirjailijavierailu. Yksi jäsenistä oli aikaa sitten äkännyt Sirpa Kähkösen bussissa ja saman tien kysynyt, voisiko tämä tulla kertomaan uudesta tietokirjastaan *Vihan ja rakkauden liekit*. Kirjailija oli häkeltynyt hieman mutta suostunut saman tien. Omakotitalon olohuoneessa olivat koolla hänen lisäksi Anni (44, lastentarhanopettaja), Leenu (39, projektipäällikkö), Timo (46, ohjelmistoyrityksen chief customer officer), Tuuli (46, luokanopettaja), Kimmo (46, erityisluokanopettaja), Petri (45, uutispäällikkö) ja Birgitta (44, opetusneuvos). Isäntäväkenä olivat Tuuli ja Timo, ja paikalla oli myös perheiden kouluikäisiä lapsia.

Tervehdysten ja alkupulinan jälkeen kirjaan päästiin klo 19.20. Timo alusti ensin Sirpa Kähkösen urasta ja tuotannosta ja otti esiin ”mikrohistoriallisen lähestymistavan”, sitten puheenvuoro siirtyi kirjailijalle. Tämä aloitti siitä, että 1930-luvun poliittisia vankeja käsitellyt tietoteos on tuonut hänelle paljon mieslukijoita ja vertasi tätä aiemman tuotannon erityisiin lukijaryhmiin: sodan kokeneisiin naisiin ja toisaalta vasta äideiksi tulleisiin, jotka etsivät romaaneista äitiensä ja esiäitiensä kokemuksia. Uudessa kirjassa oli kyse lähihistoriallisen romaanisarjan taustasta ja kirjailijan oman suvun historiallisista vaiheista. Tottuneena puhujana Kähkönen piti lukupiirille tavallaan esitelmän viime aikojen poliittisen historian tutkimuksesta ja suomalaisen historian tutkimuksen sokeista pisteistä. Ohessa hän kuljetti kirjan pääosassa olevan ukkinsa tarinaa ja siviiliväestön kriisi- ja sotakokemuksia Suomessa. Hän myönsi pelänneensä tietokirjan henkilökoh- taista otetta mutta tajunneensa myös, ettei sitä voi välttää. Narratiivista otetta Kähkönen

piti meillä vieraana mutta angloamerikkalaisessa ja saksalaisessa historiankirjoituksessa paljon käytettynä metodina.

Ensimmäinen kysymys tuli Birgitalta, joka halusi tietää, miten tiedeyhteisö oli ottanut teoksen vastaan. Tässä vaiheessa Tuuli lähti keittiöön ruokaa valmistelemaan. Timokin kysyi historiantutkimuksen nykytilasta, ja uudenlaisesta, arkea ja kokemuk- sia kunnioittavasta otteesta keskusteltiin. Kimmo kysyi, katsoiko Kähkönen saaneensa jonkinlaisen tehtävän ukiltaan ja oliko se nyt suoritettu. Kirjailija uskoi niin olevan. Sen jälkeen hän puhui fiktion ja faktan kirjoittamisen eroista ja vaikutuksesta toisiinsa: ukin kuva oli hahmottunut romaaneissa tietynlaiseksi ja vasta nyt täydentynyt. Leenu uskoi samanlaisen prosessin käynnistyvän monissa lukijoissa Kähkösen kirjojen kohdalla, kun oman perheen tai suvun tarinat rinnastuvat fiktiivisiin. Kirjailija myönteli;isiä painajai- sineen oli sodan jälkeen liki joka kodissa. Anni ja Birgitta olivat samaa mieltä ja kiitteli- vät henkilökohtaista, samastumista helpottavaa otetta.

Vähän ennen kahdeksaa Tuuli kutsui lukupiirin ruokapöytään. Ateriaksi oli valittu borssikeittoa, koska ”vankilan paleltuneita perunoita” ei ollut haluttu tarjota. Keiton kanssa oli herkkukurkkuja, smetanaa, leipää, viiniä, olutta ja vettä. Jälkiruokana oli kahvia ja raparperipiirakkaa vaniljakastikkeen kera. Puhe jatkui pöydässä ja vakiintui kysymys-vastaus-tyyppiseksi. Timo ja Kimmo halusivat tietää lähteistä ja Nestori Park- karin ja Arvo Poika Tuomisen teosten suhteesta Lauri Tuomaisen vankilamuistelmiin, Leenu kirjassa esiintyvistä Mary Pekkalasta ja hänen vaiheistaan. Anni kysyi, missä kir- jailija kirjoittaa, ja Petri kauno- ja tietokirjallisuuden kirjoittamisen eroista. Leenu halusi tietää, miksi isoäiti oli rajattu tekstin ulkopuolelle, ja Timo sen, harmittiko Kähköstä, kun isoäiti poltti miehensä paperit.

Kimmo pohti, miten paljon Neuvostoliiton hajoaminen on mahtanut vaikuttaa suo- malaisen kommunismin käsittelyyn – oliko se muuttunut aiheena vaarattommaksi? Kähkönen arveli niin olevan. Petri uskoi kielteisen palautteen puuttumisen johtuvan myös siitä, että kirjailija on ollut rehellinen ja henkilökohtainen. Puhuttiin myös ar- kistojen avautumisesta, Kähkösen ukin motiivista kirjoittaa vankilamuistelmat ja siitä, miten suvuissa otetaan vastaan arkaluontoiset asiat. Kähkösen mukaan häntä on kiitelty ”esiripun avaamisesta” vaiettujen asioiden edestä.

Ilmeisesti vasemmistolaisen ja oikeistolaisen suomalaisuuden eron innoittamana keskustelu lainehti nykyisiin vastakkainasetteluihin. Petri otti esiin isänmaa-käsitteen: hän kertoi lähellään asuvasta libyalaismiehestä, joka vastikään lähti kotimaahansa taiste- lemaan Gaddafia vastaan. Ryhmäteatterin *Eduskunta*-näytelmääkin oli pidetty epäisän- maallisena. Birgitta taas kertoi käyneensä juuri Kiinassa, lukeneensa *Vihan ja rakkau- den liekkejä* ja miettineensä, mistä siellä saa puhua ja ei (kuten Tiibetistä), samoin sitä mikä kommunismin asema on maassa nyt. Kähkönen jatkoi aihetta vapauskampailujen jähmettymiseen ja päätymiseen diktatuureiksi.

Kimmo huomautti Suomen vasemmiston varmasti tienneen, mitä Stalinin vainois- sa tapahtui, ja piti ideologisen isänmaan valintaa talvisodan alla siksi vaikeana. Petri ja Timo jatkoivat tästä siihen, miten helppoa on nyt katsoa jälkiviisaasti taaksepäin ja

miten vaikeaa tajuta perusteluja esimerkiksi Lapuan liikkeeseen kuulumiselle. Kähkönen huomautti tähän, että Komintern oli ollut 1920- ja 30-luvulla kansainvälisesti hyvin aggressiivinen ja meillä sisällissota vasta takana. Kun ääriliikkeet vaikuttivat, liberalismin ei saanut jalansijaa.

Leenu huokasi olevansa lukijana (historian tuntemuksen) eri tasolla kuin Timo ja Kimmo mutta kiinnostuvansa koko ajan lukemaan Kähkösen kuvaamasta ajasta enemmän. Petri otti esiin Jari Tervon *Troikan* (joka on piirissä myös luettu), sen kuvaaman kaoottisen Pietarin ja oman karjalaisen äitinsä taustan kansainvälisyyden – nyt mamuis-ta ollaan ihan toisella lailla huolestuneita. Kimmo ja Timo veivät vielä puheen takaisin 1930-luvun poliittisiin ratkaisuihin, ja Timo näki yhtäläisyyttä sen ja nykyhetken vahvan johtajan kaipuussa.

Anni halusi tietää Kähkösen yhden päivän romaaneista enemmän ja tämä kertoi. Petri veti vielä puheen kirjoista Kuopion vasemmistolaisuuteen ja kysyi myös esiintymisestä kirjailijana historioitsijoiden foorumeilla. Kähkönen kertoi ihmettelevänsä, miksi tutkijat joskus vieroksuvat kaunokirjailijoiden kiinnostusta historiaan, kun se kuitenkin tuo lisää lukijoita myös tutkimukselle.

Birgitta kysyi esiintymisistä ylipäätään – käykö Kähkönen esimerkiksi lukupiireissä? Ei käy, hän kertoi ja kiitti illan luontevaa pitkää keskustelua. Tässä vaiheessa (ennen yhdeksää) se muuttui astetta kepeämmäksi ja tuttavallisemmaksi: kysyttiin nuoruuden merkittävistä opettajista ja siitä, voiko kirjoittamista oppia tai opettaa, Kähkösen historian opinnoista ja perheestä. Illan kirjasta nousivat vielä puheenaiheiksi Tammisaaren varuskunta- ja vankila-alue, sen johtaja Kiianlinna, niitä hipoen Helene Schjerfbeck ja Marcel Proust, Hennalan vankileiri ja paikkojen historian katoavuus ylipäätään. Kimmo otti esiin opiskeluaikojen työnsä Sörkan vankilassa, ja siitä sukusi vielä puhetta vankiloiden perinteistä ja tavoista, joista Birgitta puolestaan sai aiheen kysyä *Vihan ja rakkauden liekeissä* mainitusta homoseksuaalisesta suhteesta.

Kello 21.20 Kähkönen ilmoitti haluavansa lähteä, ja hänelle annettiin aplodit ja kaksi pulloa luomuviihiä. Signeerattuaan lukupiiriläisten kirjoja hän lähti Timon viemänä kotiin. Seurasi hetken aikaa vierailun ja Kähkösen spontaania ihastelua, sitten alettiin pohtia seuraavaa kirjaa. Se tuntui vaikealta (ehkä siksi että Timo puuttui), ja myös sen ympärille aiemmin kehitellyn Turun-retken suunnittelua pyöriteltiin ja jähkailtiin. Piiriläiset vertailivat lukutottumuksiaan ja ehdottelivat kirjailijoita, joilla on jokin side Turkuun: Kari Enqvist, Leena Parkkinen, Riku Korhonen, Reijo Mäki, Jarkko Laine. Anni ehdotti tosin myös Peter Hoegin *Hiljaista tyttöä*, koska oli juuri lukenut sen ja kaipasi keskustelua siitä. Lopulta päätettiin valita kirja, jota Timo palattuaan ensin ehdottaa. Tämä saapui klo 22.15 ja ehdotti Kari Enqvistiä, joten *Kuoleman ja unohtamisen aikakirjat* valittiin seuraavaksi lukupiirikirjaksi. Tutkija lähti tässä vaiheessa, ja lukupiiriläiset jäivät juttelemaan muista asioista.

5.7. Vertaistukilukupiirit: Säästöpankinrannan lukupiiri (Helsinki)

Takeshi Kaiko: *Kesän pimeys* (1972)

Aluksi en tahtonut saada otetta *Kesän pimeydestä*. Teksti lojui pöydälläni kuukausitolkulla. Olin aloittanut käännöstyön päättäväisenä, mutta liuskan, parin jälkeen käännös edistyi tuskin rivinkään viikkovauhdilla. Luin kirjan kerran toisensa jälkeen, yritin löytää siitä rakenteellisia tukipisteitä, yritin löytää tulkinnallisia johtolankoja rivien välistä, mutta turhaan. Kirja kiehtoi minua, mutta en saanut siitä kyllin kiinteää otetta jotta olisin voinut kääntää sen. Sitten, varsin turhaudduttuani, *Kesän pimeys* sai otteen minusta. Teksti löi minua silmille: rivien välissä ei ollut mitään, rakenne ei kaivannut tukipisteitä. Teksti alkoi sykkiä elävänä, tuoksua elämältä, maistua elävältä. Aloin kääntää.

Kesän pimeys on ankara kirja. Se on kertomus vieraantuneisuudesta, juurettomuudesta. Kaksi japanilaista, mies ja nainen, kohtaavat Euroopassa ensi kertaa kymmeneen vuoteen. He uusivat vanhan rakkaussuhteensa, elävät muutaman kiihkeän kuukauden yrittäen epätoivoisesti saada aikaan ihmissuhteen, saada kosketuksen elämään. Molemmat ovat herkkiä, aistivia, intohimoisia; molemmat ovat lohduuttoman yksinäisiä, haavoittuvia, tuskaisia. Molempia ahdistaa tietoisuus siitä, että kaikesta heidän tiedostaan, sivistyksestään, kokeneisuudestaan huolimatta heidän sisällään on tyhjiö. *Kesän pimeys* on kertomus siitä miten he yrittävät täyttää tuota tyhjiötä: ruualla, juomalla, erotiikalla. Se on kertomus siitä miten tyhjiö alun perin syntyi. Se on kertomus aineellisen hyvinvoinnin aiheuttamasta pahoinvoinnista, lamauttavasta ahdistuksesta, rauhattomuudesta, omia pelkojaan pakenevista ihmisistä. Se on kertomus lasin ja betonin maailmasta, väkivallan, sodan maailmasta, itsensä kadottaneen ihmisen tuskasta. Ja se on pelottavan tosi. *Suomentaja Kai Nieminen Kesän pimeyden takakannessa*

Kenzaburo Ōe: *Hikarin perhe* (1997)

Hikari syntyi 1963 päässään suuri aivokasvain. Vanhemmat päättivät että kasvain leikataan, vaikka oli pelättävissä, että poika leikkauksen jälkeen jäisi ”ihmisvihanneksi”. Nyt yli kolmikymmenvuotias Hikari on säveltäjä, joka on julkaissut kaksi CD:tä. Hänen verbaaliset kykynsä ovat varsin rajalliset, näkö on surkea, hän saa jatkuvasti epileptisiä kohtauksia. Musiikki on hänen elämänsä, musiikilla hän pystyy ilmaisemaan itseään.

Ōe kertoo perhe-elämän tapahtumista, ystävistään ja tuttavistaan, kirjailijantyöstä, toiminnastaan Hiroshiman pommituksen synnyttämässä rauhanliikkeessä. Päähenkilökseen nousee kuitenkin Hikari. Pojan vammaisuus saa Ōen pohtimaan yleisemminkin suhtautumista vammaisiin ja avuttomiin – mukaan kuvaan tulevat dementoituneet vanhukset Ōen anopin kautta. Kirjassa piiryy hienovaraisin vedoin kuva perheestä, joka on sulattanut vammaisen pojan täysivaltaiseksi jäsenekseen ja joka katsoo maailmaa tämän kokemuksen rikastuttamana.

Tammen Hikarin perheen takakansi

Helsinkiläisen lukupiiriin viittä naisjäsentä yhdistää lähiomaisen itsemurha. Piiri perustettiin 2003, kun toisilleen jo entuudestaan vertaistukiyhdistyksestä tutut viisi naista ”halusivat tehdä muutakin yhdessä kuin surra”. Piiri kokoontuu iltapäivällä kerran kuussa yhden – aina saman – jäsenen kotona. Parin tunnin kokoontumisissa keskustellaan edellisellä kerralla yhdessä valitusta kirjasta ja juodaan teetä. Kirjat hankitaan yleensä kirjastossa saatavilla olevan, ”hyvän ja painavan” kirjallisuuden joukosta. Valinnat pyritään tekemään demokraattisesti. Tapaamisessa 21. tammikuuta 2011 klo 15.15. koolla olivat emäntä Sirkka (69, eläkkeellä matkailualalta), Arja (64, toimittaja, eläkkeellä), Sisko (64, matematiikan opettaja) ja Rauni (82, kirjastonhoitaja, eläkkeellä). Tällä kertaa käsiteltävänä oli kaksi vähän vanhempaa kirjaa, molemmat japanilaisia: Takeshi Kaikon romaani *Kesän pimeys* (1972) ja Kenzaburo Ōen *Hikarin perhe* (1997), tekstikokoelma kirjailijan perheestä ja etenkin aivovammaisesta pojasta. Edellinen teos oli ikänsä takia kaikille entuudeltaan vieras, eikä siitä juuri löydy luonnehdintoja verkostakaan, ainakaan suomeksi. Japanilaisesta sotakirjeenvaihtajasta, tämän Euroopassa tutkijana työskentelevästä naisystävästä ja näiden lapsuuden sotatraumojen lastaamasta suhteesta kertova romaani oli löydetty Helsingin Sanomien kirjallisuuskriitikon Jan Blomstedtin listalta ”Yhdeksän romaania, joihin palaan”. Puhe kirjoista alkoi jo ennen kuin kaikki jäsenet olivat paikalla; lähinnä pohdittiin sitä, miten *Kesän pimeys* oli ylipäättään tullut valituksi. Se oli pannut toiset ”haukkomaan henkeä” avoimen seksuaalisuuden ja muun aistillisuutensa takia.

Neljästä naisesta kolme oli puheliaampia, yksi melko vaitonainen. Eniten sanottavaa oli Arjalla, johon Kaiko oli tehnyt valtavan vaikutuksen. Myös Rauni oli pitänyt kirjasta paljon, lukenut sen kahteen kertaan ja etsinyt internetistä tietoja kirjailijasta. Hänestä seksikohtaukset eivät olleet pornografisia tai outoja lainkaan. Varsinaisen keskustelun aloitti muistinpanoihinsa tukeutuen Sirkka. Hän oli piirin yhteyshenkilö tässä tutkimuksessa ja tuntui aktiivisimmin vastaavan järjestelyistä, liittyivät ne siten keskustelun kulkuun tai tapaamisista ja luettavista kirjoista sopimiseen. Hän kuvasi kirjan vähittäistä avautumista: ensin kävi ilmi, että puhe oli Vietnamin sodasta, sitten se, että kertoja oli ollut siellä kirjeenvaihtajana ja että hänen traumaattinen elämäntyylinsä (”Nukkumista, syömistä, naintia”) juonsi juurensa sieltä, lopulta myös kirjan sodanvastaisuus. Rauni kertoi puolestaan ajatelleensa lukiessa, että kirja muuttuu rakkaustarinaksi, mutta sitten miehen lähtö Vietnamiin katkaisi sen. Hänestä kirjan perimmäinen sanoma oli se, ettei ihminen voi olla ottamatta kantaa sotaan tai politiikkaan – vaikeneminenkin on kannanotto.

Arjan ensimmäinen pitempi puheenvuoro (hänellä oli kirjasta paljon muistinpanoja) koski myös sotaa: hänestä se kuvasi sodan kokeneiden ihmisten jälkitilaa ja muistutti kertojan viittauksesta vuosikymmenten takaiseen ahdistukseen: sen oli tarkoitettava toista maailmansotaa ja atomipommia. Tämän jälkeen hän ohjasi puheenvuoron Siskolle, joka palasi vaikenemiseen kannanottona ja sanoi sen tuntuvan luonteenomaiselta myös itselleen. Hän kertoi ahdistuneensa *Kesän pimeydestä* samalla tavalla kuin aikoinaan Célinen *Niin kauas kuin yötä riittää* –romaanista ja toivoneensa, ettei tarvitsisi lukea sitä. Sirkka myönsi myös, ettei haluaisi palata kirjaan, ja Raunikin toivoi lukupiiriin seuraavaksi jotain ”puhdistavaa”.

Arja oli toista mieltä ja sanoikin aikovansa lukea romaanin uudelleen. Se oli hänestä ”uskomaton tietyn olotilan kuvaus”. Toisessa pitkässä puheenvuorossaan hän tarkasteli kahta päähenkilöä: naista, joka yrittää tarttua elämään ja miestä, jolle se ei enää onnistu ja joka siksi puhuu naisen ”kotirouvamaisuudesta” ja ihmettelee tämän käytöstä muiden ihmisten parissa. ”Kaikkea lukee tavallansa”, Arja perusteli ajatustaan siitä, miten kirja sai hänet ajattelemaan riippuvuudesta kärsivän ihmisen puolisoa, joka yrittää kaikkensa, vaikka toinen vain lojuu sohvalla. Hänestä molemmat päähenkilöt edustivat nykyajan ihmisiä, jotka eivät pääse elämään kiinni mutta ihailevat käsillä tekemistä ja aitoutta. Miehellä elämä onnistui vain luonnossa ja rakastellessa, Arja pohti ja tuumi itsekin haluavansa aina ulos, kun on paha olla.

Rauni kysyi, miksi kirjan nainen vihasi Japania. Oliko sodan aikana tapahtunut jotain erityistä? Arjan mukaan nainen oli ”äpärrä”, ja katkeruus liittyi siihen. Sitten hän palasi taas kirjan herättämiin tunteisiin: kuvaus naisen kaipuusta lapseen sai tuntemaan ”kylmää ja vilua”, ja lukeminen oli pitänyt lopettaa, kun ajatus lapsesta aikuisen ihmisen pe-lastajana oli vaikuttanut niin. Hän jatkoi ajatusta kertomalla tarinan metrossa kohtaamistään toisilleen tuntemattomista ihmisistä, jotka pieni lapsi oli hetkeksi yhdistänyt. Sirkka vei puheen taas kirjaan: miten sen loppu Berliiniä kiertävästä junasta pitäisi ymmärtää? Niinkö, ettei idän ja lännen välillä ole eroa? Liisaa askarruttivat kirjan viimeiset sanat: *Huomenaamulla, kello kymmeneltä*. Arja luki katkelman ”ameebamaisesta tuskasta ja vieraantumisesta”, ja Rauni pohti miestä, joka kokoaa itsensä vain sodan keskellä.

Runsaan puolen tunnin kuluttua Sirkka tarjoili teetä, patonkia, juustoa ja kääretorttua. Teetä juotaessa hän huomautti keskustelun herättäneen kiinnostuksen *Kesän pimeyttä* kohtaan uudelleen. Myös Sisko kiitti nyt kirjan vähittäistä laajentumista, Arja taas käännöstä. Molemmat myönsivät tunteneensa pitkään torjuntaa koko kirjaa kohtaan. Kun Sisko otti esiin tavan, jolla aistillisuus ja lika asetettiin siisteyden ja puhtauden rinnalle, Arja kertoi tuttavastaan, jonka koti on aina järjestyksessä ja jota kaikki epämääräinen ahdistaa – romaanin naisella oli varmaan samoja taipumuksia. Sirkkaa ja Raunia ihastuttivat myös kirjan ruuat: sisälmykset, etanat, pizzat. Arjasta nekin kuuluivat sen esimerkkeihin aidosta, käsillä tehdystä elämästä. Tarkalleen kello 16 keskustelu *Kesän pimeydestä* tyrehtyi – paitsi että kun se kävi ilmi, Sisko ja Arja kiirehtivät vielä kiittämään Sirkkaa kirjavalinnasta ja pitivät juuri tällaisia löytöjä lukupiirin suurimpana antina. Sitten siirryttiin Öeen, josta Sirkka taas avasi keskustelun. *Hikarin perhe* ei olisi voinut olla hänestä kauempana *Kesän pimeydestä* – Arjan mukaan sitä voisikin nimittää *talven valoksi*: samalla lailla kirkas, puhdas ja kylmä, johon pitää vain tottua.

Sirkka oli taas tehnyt muistiinpanoja ja otti esiin isän identiteettikriisin, jonka tuska vammaisesta lapsesta vei tiehensä. Hyvä sitaatti löytyi lääkäriltä, joka oli hoitanut myös Hiroshiman uhreja: ”Ei liikaa toivoa eikä liikaa toivottomuutta.” Kolmas huomio liittyi elämän tärkeisiin hetkiin, joissa irralliset asiat kietoutuvat kohtalokkaasti yhteen. Ajatus oli Sirkalle tuttu myös Jaan Kaplinskilta ja Paul Austerilta.

Arjasta kahdessa luetussa kirjassa oli yhtäläisyyksiäkin, kuten se, että aina löytyy jokin, mikä saa ihmisen kokoamaan itsensä, putoamaan mutta jaloilleen: Vietnamin sota,

vammaisena syntyvä lapsi. ”Oikea kriisi vie identiteetikriisiin”, Sisko huomautti. Suuri ero liittyi henkilöihin: kun edellinen kirja oli kahden ihmisen kuvaus, jälkimmäisessä kuvaus laajeni yksilöstä ja perheestä laajaan verkostoon. Sisko, Rauni ja Arja innostuivat etsimään esimerkkejä näistä ja muista eroista, ja Arjan ääni vavahteli, kun hän vertasi Kaikon kahden ihmisen vieraantuneisuutta Hikaria ympäröivään yhteisöön ja siihen, miten tiukasti oltiin elämässä kiinni. Hän luki katkelman vammaisuudesta, siihen tyytymisestä ja siinä pärjäämisestä. Raunin mukaan Hikari ei tosiaankaan tuntenut ”täk-kiterapiaa”: masentuneen ihmisen kyvyttömyyttä nousta sängystä ylös.

Vartitunnin kuluttua keskustelu siirtyi japanilaiseen kulttuuriin, sen moniin uskontoihin ja yleiseen suhtautumiseen vammaisuuteen. Siitä palattiin vielä Æen perheen ja kirjailijan työn pohdintaan. Mitähän Hikarille nyt kuului – kirjahan kuvasi myös valmistautumista kirjailijan ja hänen vaimonsa vanhuuteen ja kuolemaan? Sisko halusi Arjan selittävän, miksi hän kuvasi *Hikarin perhettä* sanoilla *talven valo*. Oliko kyse Æen tavasta kirjoittaa? Arja viittasi omiin kokemuksiinsa siitä, miten vaikeiden asioiden kohdalla ympäristö tuntuu tiivistyvän ja kylmenevän, mutta piti myös Æen tyyliä neutraalina, pelkistettynä ja analyttisena. Keskustelu taukosi klo 16.25, kestätyään kaikkiaan 70 minuuttia.

Seuraavaa kirjaa ehdottivat ensin Sirkka ja Rauni (Bengt Jangfeldtin Axel Munthe -elämäkerta) – Rauni oli kuulemma toivonut elämäkertaa. Jonot kirjastossa tarkistettiin ja todettiin niin pitkiksi, että se päätettiin siirtää maaliskuun kirjaksi. Esiin nostettiin myös Italo Calvinon *Halkaistu varakreivi*, Dieter Wellershoffin *Seireeni & Kaskaan huuto* sekä Amos Ozin *Älä kysy yöltä*. Raunilla oli niitä koskevia Helsingin Sanomien arvioita mukanaan. Viimeksi mainittu tuli valituksi, lähinnä koska sitä näytti olevan kirjastossa saatavana. Keskustelua käytiin vielä joulun aikaan luetuista kirjoista yleensä, sitten sovittiin seuraava tapaaminen. Tutkija poistui ennen kello viittä, ja piiriläiset jäivät vielä keskustelemaan muusta.

5.8. Internet-lukupiirit: AJK

Mario Vargas Llosa: *Vihreä talo* (2010)

Mario Vargas Llosan vaikuttavassa varhaisteoksessa tapaamme kirjavan ja kiehtovan ihmisjoukon – pappeja, salakuljettajia, intiaaneja, maatyöläisiä, ilotyttöjä, seikkailijoita. Mustatakkinen muukalainen saapuu syrjäiseen Piuran rannikkokaupunkiin, jonka liepeille hän perustaa talon, jossa synty ja nautinto kohtaavat erottamattomina.

Vihreä talo on aluksi kaupunkilaisille naureskelun kohde, mutta hiljalleen talo alkaa vaikuttaa kaupungin elämään peruuttamattomalla tavalla. Toisille talo on kuin keidas keskellä erämaata, toisille se on pahuuden pesä, joka on tuhottava hinnalla millä hyvänsä. *Vihreä talo* on myös kertomus luonnon ja sivilisaation, viidakon ja kaupungin arvojen törmäyksestä.

Vihreä talo on monien mielestä Vargas Llosan kerronnallisesti kunnianhimoisin romaani. Teoksen taustalla on Vargas Llosan 50-luvun lopulla antropologien kanssa

tekemä matka viidaksoon, jossa hänelle selvisi että nuoret intiaaninaiset joutuivat usein ihmiskaupan uhreiksi.

Vihreä talo on rehevää eteläamerikkalaista fabulointia maagisen realismin hengessä. Viidakon sademetsien vehreydestä sekä kadotetun maailman raunioista syntyy mahtava ja moniulotteinen allegoria, Vihreän talon tarina ja taikapiiri.

Tammi verkkosivuillaan

Alle kymmenen hengen verkkolukupiiri syntyi 2000, kun Helsingin Sanomissa oli luettu Volter Kilven *Alastalon salissa* –romaanin ja julkaistu siitä kahden keskenään keskustelemaan toimittajan lukukokemukset juttusarjana. Eläkkeellä oleva kansantaloustieteen opettaja Asko Korpela kehitti konseptin, jossa luettavaksi valittua kirjaa luetaan osa kerrallaan, noin 30 sivun viikkovauhtia, ja tuloksista kirjoitetaan samoin viikoittain piiriin sivustolle. Siellä (<http://www.askokorpela.fi/lukupiiri/Lukupiirit-00.htm>) tekstit ovat kenen tahansa katsottavissa ja kommentoitavissa.

Kirjat valitaan piiriläisten kesken äänestyksen ja keskustelun perusteella. Kovin monta ei tällä metodilla vuodessa lueta: sekä 2009 että 2010 piiriin saldo oli kaksi teosta. Kirjoiksi on valikoitunut laajoja romaaneja ja klassikkoja, kuten *Kalevala*, Kiven *Seitsemän veljestä*, Homeroksen *Ilias* ja *Odysseia*, Joycen *Odysseus* yms. Vuonna 2010 käsiteltiin Philip Rothin *Haamu poistuu* ja Tom Wolfen *Turhuuksien rovio*, alkuvuodesta 2011 Mario Vargas Llosan *Vihreä talo*. Sitä käsiteltiin tammikuusta toukokuuhun.

Toiminta jakautuu AJK:ssa toisin kuin muissa lukupiireissä: tekstin lukemisen rinnalle nousee jäsenten oma analysoiva kirjoittaminen, ja verkkokeskustelussa myös siihen paneudutaan eri tavalla kuin fyysisesti tapaavan lukupiirin suullisessa keskustelussa. Kuten muissakin lukupiireissä, AJK:ssa kutakin kirjaa kokoontuu käsittelemään vaihteleva lukijajoukko, vuosien varrella muutamasta hengestä kymmeneen. Vargas Llosan Peruun sijoittuvasta monihaarisesta ja -äänisestä *Vihreä talo* -romaanista keskustelivat Askon (74) lisäksi Pekka (73, laskentatoimen professori, eläkkeellä) ja Pirjopäivi (69, hallinto-oikeustuomari, eläkkeellä).

Kukin AJK:ssa kirjoitti kerralla luetusta osuudesta oman tekstinsä, eli kirja tuli todellakin käsiteltyä kolme kertaa ja varsin perusteellisesti. Juoni käytiin läpi, henkilöhahmoja ja Vargas Llosan tyylillistä keinovalikoimaa pohdittiin. Lyhytsanaisiin oli Pekka, joka usein tyytyi referoimaan juonta. Laajimmin kirjoitti Asko, jolla oli erityiskiinnostusta kirjan sanastoon ja kieleen ylipäätään ja joka teki vertailua alkuteoksen ja käännöksen välillä. Hän pohti lukiessaan, mitä juonen edetessä tulee tapahtumaan, esitti paljon retorisia ja muitakin kysymyksiä omille lukijoilleen ja vertasi romaanin yksityiskohtia oman elämänsä kokemuksiin. Selväksi kävi, että hän ei pidä ruokottomasta kielestä kirjallisuudessa. Myös Pirjopäivi selosti juonta tarkkaan mutta kiinnitti huomiota myös henkilöihin ja heidän piirteisiinsä, samoin 1920-luvulta 1960-luvulle ulottuvan romaanin ja oikeiden historiallisten tapahtumien yhteyksiin.

Kukin kirjoitti koko ajan omalla tyylillään, huumoriaan ja tärkeiksi katsomiaan esimerkkejä viljellen. Asko saattoi poiketa taloustieteen teorioihin, Pekka löysi ver-

tailukohteen Waltarin *Komisario Palmu* -kirjoista. Pirjopäivi liitti tekstiinsä katkelmia 1930-luvun Perua koskevasta historiankirjoituksesta ja seurasi lukiessaan myös maan karttaa. Tuntui siltä, että kirja itsessään ei vanginnut hänen mielenkiintoaan tarpeeksi, ja siksi tarvittiin yhteyksiä todellisuuteen. Askolle taas jatkuva kielen ja suomennoksen ruotiminen tuntui oleelliselta osalta koko lukunautintoa. Tosin hänkin väsyi välillä Vargas Llosan kerrontatapaan, hukkasi ajatuksen romaanin tarkoituksesta ja epäili myös Ruotsin Akatemian asiantuntemusta Nobelin kirjallisuuspalkintoa myönnettäessä. Myös Pirjopäivi ja Pekka valittivat kerronnan ja etenkin aikatasojen sekavuutta ja pitivät niitä kirjailijan kiusantekona. Romaanin loppupuolella Pirjopäivi koetti selvittää aikatasojen suhdetta toisiinsa lukujen johdantoja vertailemalla.

Loppua kohden arvostelu vain yltyi. Pekkakin alkoi ihmetellä Nobel-palkintoa ja piti teosta hyvän taiteen vastaisena temppuiluna, ”keisarin uusina vaatteina”: ”kriitikön kansa nielee sen, koska arvostelijat keuhuvat.” Askosta Vargas Llosan kirjoitti ”kuin olisi pilvessä”. Lukupiiriläisten tekstit lyhenivät, muuttuivat entistä enemmän juoniselostuksiksi, ja he toivoivat pääsevänsä pian kirjan loppuun. Tämä tuntui loppupäätelmissäkin. Pekka sulki teoksen ”helpottuneena”, Asko kutsui lukemista ”tervanjuonniksi” ja antoi romaanille arvosanan 1 (asteikolla 0–3). Pirjopäiviin viimeisen luvun kotiseurakkaus teki kuitenkin vaikutuksen, ja hän ilmoitti antaneensa ”konstikkaan kertomistyylin” anteeksi sen takia. Seuraavaksi lukupiirikirjakseen AJK valitsi Risto Isomäen tieteisdekarin *Sarasvatin hiekkaa*.

5.9. Ainutlaatuinen tapa olla ’me’

Vierailuilla lukupiireissä kävi selväksi se, miten tiiviisti niiden kaksi tärkeintä osa-aluetta toisiinsa limittyvät. Yhtäältä on kyse harrastuksesta, jonka halutaan avartavan, kasvattavan ja sivistävän, toisaalta turvallisuudesta, nautittavasta yhdessäolosta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä.

Lisäksi kaikki piirit, joissa vierailin, jatkoivat tavallaan keskiluokan kulttuuritahdon perinnettä, vaikka päämäärät ovatkin keventyneet. Ennen lukupiiristä saattoi saada väliin jopa yhteiskunnalliseen nousuun, nykyisin ne rikastavat henkisesti elämää, joka on materiaalisesti muuten turvattua, yksilöllistä ja vapaata.

Lukupiirien nykyiseen suosioon vaikuttaa myös kaksi tarkempirajaista, konkreettista piirrettä. Yksi on se, että kokoonnutaan nimenomaan kirjan ympärille. Toinen on se, että kokoonnutaan säännöllisesti, tiettyjä sääntöjä noudattaen. Molempien merkitys on vapauden ja yksilöllisyyden yhteiskunnassa – kenties jopa sen vastapainona – ihmisille entistä tärkeämpää.

Kimmo Jokinen on brittiläiseen kulttuurintutkijaan Madan Sarupiin tukeutuen pohjennut, miten vaikeaa yksilön voi olla määrittää itseään ja kantaa vastuuta valinnoistaan, kun elämä ei enää organisoidu perinteisten mallien mukaan ja kun mahdollisuuksien kirjo elämässä voi olla valtava. Tämä jälkiteollisten länsimaiden ja niiden keskiluokan ilmiö edellyttää entistä enemmän sen miettimistä, kuka oikein on, miten on kasvanut sellaiseksi kuin on, mitä elämältään haluaa ja tulevaisuudeltaan odottaa. Kerrotut ta-

rinat (kuten kirjat) auttavat Jokisen mukaan selvittämään elämänvaiheita ja tulemaan toimeen itsensä kanssa: ”kun tekstiä luetaan, se lukee lukijaansa”, hän toteaa viisaasti.³³⁴ Puolalais sosiologi Zygmunt Bauman puolestaan puhuu yhteisöllisyydestä reaktionä ”modernin elämän yhä nopeampaan norjistumiseen” ja ennen kaikkea siihen, että ”yksilönvapauden ja turvallisuuden välinen epätasapaino kasvaa kasvamistaan”³³⁵. Vanhat sidonnaisuudet katoavat yhä yksilöllisempien valintojen alta, mutta jotain tarvitaan yhä tilalle.

Uudenlainen yhteisöllisyys on entistä tärkeämpää Suomen kaltaisissa globalisaatioon totuttelevissa jälkiteollisissa hyvinvointi-, tieto- ja sivistysvaltioissa – olen jo aiemmin viitannut sosiologi Michel Maffesoliin, joka puhuu esteettisesti määrittyvistä yhteisöistä ja yhdessäolon muodoista³³⁶. Niihin voi lukupiirien lisäksi lukea vaikkapa kuorot, pubivisailut, kaupunginosien elävöittämiskampanjat, asuinalueiden omat festivaalit, juhlat ja kulinaariset tapahtumat. Kaikkien tarkoituksena on luoda yhteenkuuluvuutta ja tunnetta siitä, että yksilö on osa yhteisöä, jonka piirissä jaetut kokemukset ovat suurempia, voimakkaampia (tai ainakin erilaisia) kuin yksityiset.

Identiteettipolitiikkaan ja mediaan erikoistunut Demos Helsinki-ajatushautomon tutkija Tommi Laitio piti kesällä 2011 esitelmän Tuusulanjärven Meidän festivaali –kamarimusiikkitapahtumassa.³³⁷ Siinä hän vertaili keskenään teollistuneen ja jälkiteollisen yhteiskunnan taidekäsitteitä. 1960-luvulla kulttuurin demokratisoitumisen nimissä luotiin suuria taidelaitoksia rakennuksineen, ja ne toimivat yhä suurin piirtein samoin periaattein: ”Samaa tavaraa edullisesti isolle määrälle ihmisiä”. Tämä ei enää kelpaa, sillä yhä harvemmat ihmiset haluavat valmiita, kaikille suunnattuja ratkaisuja sen enempää taiteessa kuin muussakaan elämässään. Sen sijaan halutaan ”kokemuksia läsnäolosta, erityisyydestä, kuulluksi tulemisesta ja yhteisöstä”. Laitio vaati tämän ajan kulttuurielämää lähemmäs ”inhimillisten suhteiden aikaa” eli demokratiaa, osallistumista ja toimintaa.

Tässä kohtaa hän käytti samaa julkiso-termiä kuin minä aiemmin tässä tutkimuksessa, varhaisten lukupiirien roolia selvittäessäni. Inhimillisten suhteiden ajassa kulttuuria ja taiteita kannattelevat nimenomaan erilaiset julkiset eli ne omakseen kokevien ihmisten yhteisöt. Julkisoiden synty ja hedelmällinen toiminta edellyttää Laition mukaan kuitenkin sitä, että ”ymmärrämme, että sellainen asia kuin ’me’ on mahdollinen, että meillä on oikeus se muodostaa ja että ’me’ voimme olla tuottamassa ratkaisuja tunnistamiimme toiveisiin ja ongelmiin.”

Yli kaksisataa vuotta sitten lukupiirit muodostivat ympäristön, jossa uudella tapaa maailmasta kiinnostuneet ihmiset (lähinnä miehet) saattoivat lukea yhdessä, oppia lukemastaan ja keskustelemalla harjoittaa yhteiskunnassa koko ajan tärkeämmiksi tulevia

334 Jokinen 1998: 146–148.

335 Bauman 2002: 203.

336 Maffesoli 1995: 61–73.

337 <http://demos.fi/mitanyt>

valtarakenteiden arvioinnin ja arvostelemisen sekä poliittisen vaikuttamisen taitoja. Tämän päivän lukupiireissä keskustelevat enimmäkseen naiset (ja myös nuoret miehet), ja kiinnostuksen kohteena ovat maailman ja yhteiskunnan lisäksi – sen ohikin – elämänvalinnat, sukupuoliroolit ja perhemallit, inhimillinen filosofia ja psykologia. Kyse on kuitenkin pohjimmiltaan samasta asiasta: siitä, että yhdessä toisten kanssa löydämme ratkaisuja ihmisenä olemisen ongelmiin, kun vertailemme erilaisia käsityksiä ja sovittelemme niitä toisiinsa. Samalla yksityisestä tulee yleistä ja lukemisesta – maailman yksinäisimmästä harrastuksesta – väylä yhteisöllisyyteen, usein myös kestävään ystävyyteen. Ainutlaatuinen tapa olla 'me'.

6. LUKUPIIRILÄISET KIRJALLISUUDEN HARRASTAJINA

Amerikkalainen kirjallisuudentutkija J. A. Appleyard etsii teoksessaan *Becoming a Reader* (1990) vastauksia siihen, miten lukijaksi kasvetaan.³³⁸ Vaikka Appleyardin luokittelu kulkee lapsuudesta kohti aikuisuutta, yksinkertaisesta tarinoiden kuuntelusta vertailevaan ja valikoivaan lukutapaan, osa luokittelusta on relevantti myös lukupiireissä, joissa erilaiset jäsenet lukevat kirjoja hyvin eri lähtökohdista, erilaisista asioista kiinnostuen ja niitä eri tavoin arvostaen ja arvottaen. *Ajatteleva lukija* etsii teksteistä elämänfilosofiaa, arvoja, uskomuksia ja roolimalleja, joita joko ihailee tai vastustaa. *Tulkitseva lukija* tarkastelee tekstejä kokonaisuuksina, joita voi analysoida myös kielen ja rakenteen tasoilla, vertailla toisiin ja sijoittaa tietyille paikalle kirjallisuus- tai kulttuurihistoriasa. *Käytännöllinen* tai pikemminkin *joustava* lukija taas valitsee tavan lähestyä kirjaa elämäntilanteensa ja sen mukana vaihtuvien tarpeidensa mukaan, ei tyydy aina yhteen ja ainoaan eikä pidä yhtä lukutapaa toista arvokkaampana. Hänelle lukeminen voi välillä olla pakoa arjesta, välillä taas vertailua omiin kokemuksiin, esteettisen nautinnon tai tiedon etsimistä.

Lukupiireissä tapaa kaikkia näitä kolmea lukutapaa, ja tavallaan olen samaa mieltä Appleyardin kanssa siitä, että kyse on ikäkausista – minusta tosin ikäkausista lukijana: mitä pitempi ja rikkaampi lukijahistoria ihmisellä on, sitä käytännöllisemmin ja joustavammin hän kirjoihin suhtautuu. Jos on alkanut kehittyä lukijaksi vasta aikuisena, lukijuus voi olla hyvinkin vakavasti ajattelevaa tai tulkitsevää – ja näin on etenkin lukupiireissä, joissa pyritään sivistystä ja avartumista kohti. Kokenut lukijakin voi toki edelleen janota kirjoista filosofiaa ja hengen ravintoa tai ruotia niitä analyttisesti loputtomiin, mutta vain silloin kuin siltä tuntuu. Kyse on tällöin omasta valinnasta.

6.1. Lukeminen on vertailua

Toisen lähestymistavan lukupiireissä tapahtuvaan lukemiseen voi löytää amerikkalaisen kirjallisuudentutkijan Wayne C. Boothin eettisesti suuntautuneista tutkimuksista. Niissä keskipisteenä on lukijan ja kirjan suhde, joka on hänestä usein vahva ja vaikutusvaltainen kuin tiivis ystävyys. Samoin kuin ystävältä myös kirjalta on voitava kysyä, miten sen lukeminen suhteutuu lukijan muuhun elämään, niin henkilökohtaiseen kuin yhteiskunnalliseenkin. Muuttaako kirja lukijaansa johonkin suuntaan? Ja toisaalta muuttuuko lukeminen, kun lukija hankkii elämäkokemusta ja uutta tietoa, esimerkiksi siitä, miten toiset kirjaan suhtautuvat?

Booth käyttää tästä prosessista termiä *coduction* (coduction): kullakin lukijalla on oma historiansa, omat periaatteensa ja kokemuksensa kirjallisuudesta, mutta niitä myös verrataan toisten vastaaviin. Reseptioesteettisestä odotushorisontti-termistä *coduction* erottaa Boothin mukaan sekä yhteisöllisyyden että vertaamisen elementti: ”Tekstiä ar-

voidessa sitä verrataan aina implisiittisesti sekä lukukokemukseen että kaikkeen siihen, mitä olemme tienneet ennen lukemista”. Ja näin hän kuvaa koduktiota lukemistapahtumassa: ”Kun tarkastelen tätä nimenomaista teosta sen valossa, mitä olen kokenut aiemmin samantapaisten teosten äärellä ja vertaan sitä muiden havainnoijien kokemukseen, tämä teos sijoittuu parhaimmiston / huonoimpien joukkoon (tai on paras / huonoin).” Olisi ollut kiinnostavaa tietää, mitä jo edesmennyt Booth olisi tuuminut lukupiireistä, sillä niissähän kyse on suorastaan organisoidusta koduktiosta. Pääpaino on juuri keskustelussa, joka perustuu lukukokemusten vertaamiseen. Sillä kuten Boothkin sanoo, koduktiivinen arvostelma vaatii aina jatkukseen toisen – eli keskustelun.³³⁹

Se puolestaan voi usein muuttaa alkuperäistä koduktiota, sillä jokaisessa keskustelupuheenvuorossa teokseen liittyvä tieto ja vertailumateriaali vain kasvavat. Hauskassa teoksessaan *Company We Keep – An Ethics of Fiction* Booth valottaa tätä kertomalla omista klassikoiden lukemiskokemuksistaan. Kun jonkin kirjan lukee yli kuusikymmenvuotiaana, käsitys siitä onkin yllättäen aivan toinen kuin kaksikymmenvuotiaana. Boothille näin kävi esimerkiksi Mark Twainin *Huckleberry Finnin*, D. H. Lawrencen tuotannon³⁴⁰ sekä Rabelaisin *Gargantuan* ja *Panurgen* kohdalla³⁴¹. Pitkän tutkijanuran aikana tapahtunut tutustuminen feministiseen ja afrikkalais-amerikkalaista identiteettiä korostavaan ajatteluun – kuten varmasti lukuisat muutkin elämäkokemukset – oli vaikuttanut Boothiin niin, ettei varhaista lukukokemusta enää voinut tavoittaa. Samalla oli muuttunut käsitys kirjan arvosta ja merkityksistä.

Samantapaisesta muutosprosessin kuvauksesta oli kyse Helsingin Sanomien Kuu-kausiliitteessä 1990-luvulla julkaistuissa Uusin silmin –esseissä, joissa kirjallisuuskriitikot ja kirjallisuudentutkijat lukivat suomalaisen kirjallisuuden klassikkoja uudelleen ja havainnoivat lukukokemustaan. Kirjoitin itse sarjaan Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta*, Anja Kaurasen romaanista *Sonja O. kävi täällä*, Heikki Turusen *Kivenpyöritäjän kylästä* ja Tove Janssonin *Taikatalvesta*.³⁴²

6.2. Vertailukohtena oma elämä

Koduktiota lähellä on myös omaelämäkerrallisen lukemisen käsite. Urpo Kovala käytti artikkelissaan *Teksti elämänhistorian kehyksessä* (1997) materiaalia kansainvälisestä vertailututkimuksesta, jossa luettiin Rosa Lixsomin novellia kuudessa maassa ja vertailtiin vastaanottoa. Kovalan mukaan lukijat kytkeytyivät tekstiin kiteyttämällä siitä itselleen keskeisen temaattisen tai muun aspektin ja pohtimalla sitä oman elämänhistoriansa kautta. Yhdelle lukijalle tämä aspekti oli novellin henkilöiden irrallisuus, toiselle kertojan voimakastahtoisuus. Kolmas keskittyi kertomuksen kaupunkimiljööseen ja siihen liittyvään elämäntapaan, neljäs otti käsittelyyn henkilöiden sosiaalisen ryhmän ja

339 Booth 1988: 71–73.

340 Booth mts. 421–489.

341 Booth mts. 383–416.

342 Ahola 2003: 11–19, 28–38, 39–49, 50–59.

kielen. Lähestymistapojen kirjo valaisee sitä, miten eri tavoin yhteys tekstin maailman ja lukijan maailman välillä voi muodostua.³⁴³

Saman ajankohdan tutkimuksessaan Maaria Linko perehtyi Laila Hietamiehen uskollisen lukijan Saini Tiaisen lukukokemuksiin. Hän käytti väitöstutkimukseen sisältyvän artikkelinsa Laila Hietamiehen teokset voimanlähteenä (1997) materiaalina sekä Tiaisen Hietamiehelle lähettämiä ihailijakirjeitä että kirjeitä, joissa Tiainen pyynnöstä selvitti tutkijalle lukukokemuksiaan kirja kirjalta. Oletuksena oli se, että kokemus voimistuu entisestään, jos se nostaa esiin lukijan omia muistoja. Kirjeistä välittyi myös se, että Tiainen (monien muiden Hietamiehen lukijoiden tavoin) koki romaanit innoittajina omassa elämässään.³⁴⁴

Saini Tiainen koki lukunautintoa samastuessaan kirjojen henkilöihin ja eläytyessään heidän kohtaloihinsa. Eritellessään lukemistaan hän korosti optimismin löytämistä kirjoista, samoin lämpöä, yhteisöllisyyttä ja luontoa. Lingon mukaan tämä on moderneille ja urbaaneille lukijoille tyypillistä: nautittavimpia ovat kulttuurituotteet, joissa voidaan symbolisesti palata menneeseen ja joissa se näyttäytyy nykyisyyttä eheämpänä ja kauniimpana, sosiaalisissa suhteissaan ja rooleissaan pysyvämpänä. Voimanlähteen teoksista tekee Tiaiselle lukemisprosessin aikana käyty dialogi teoksen ja lukijan oman elämän välillä (boothilaisittain siis koduktio). Hietamiehen miljööt ja yhteisökuvaukset assosioituivat lukijan mielessä omaan menneisyyteen, ja tapahtumat herättivät tarpeen tehdä moraalista pohdintaa oman elämän pohjalta. Lingon sanoin teoksista haettiin – ja löydettiin – koko ajan aineksia oman identiteetin vahvistamiseen, ja pohjaksi sopivat yhtä hyvin esikuvalliset kuin hyvinkin vajavaisiksi kuvatut fiktiohenkilöt. Linko viittaa vielä amerikkalaistutkija Louis Menandin artikkeliin, jossa tämä arvioi Jane Austenin kestävänsä suosion perustuvan juuri siihen, että kirjoissa romanttiset ainekset yhdistyvät yksilön eettisiin ratkaisuihin.³⁴⁵

Samalla lailla on vaikuttanut myös kanadalainen Lucy Maud Montgomery, jonka *Anna-* ja *Runotyttö*-kirjoja on Suomessa luettu (myös suomeksi) 1920-luvulta alkaen. Tämä kävi ilmi, kun kirjailija Satu Koskimies ja minä kokosimme antologian suomalaisten naisten Montgomery-lukukokemuksista. Järjestettyyn keruuseen tuli kirjoituksia kaikkiaan 222, ja kirjoittajien syntymävuodet vaihtelivat 1900-luvun alusta 1990-luvulle.³⁴⁶ Suuri osa kirjoittajista oli ammattinsa puolesta jollain lailla sidoksissa kirjallisuuden tai kirjoittamiseen (opettajia, toimittajia, kirjailijoita, tutkijoita, opiskelijoita), mutta mukana oli myös entisiä tai nykyisiä siivoojia, maatalan emäntiä, pankkitoimihenkilöitä ja tehdastyöläisiä.

Anna- ja *Runotyttö*-kirjojen vaikutus lukijoihinsa tuntui käsittämättömän suurelta – olihan kyse toisella puolella maapalloa elänyt 1900-luvun alun kirjailija. Moni kertoi

343 Kovala 1997: 148–163.

344 Linko 1998: 171–172.

345 Linko 1998: 176–179.

346 Ahola & Koskimies (toim.) 2005: 9.

löytäneensä niistä lapsena elämänasenteita ja moraalisia ohjenuoria, joita noudattaa aikuisenakin. Montgomeryn henkilöt ovat toimineet esikuvina paitsi naisellisuuden etsimisessä myös ammatin ja jopa puolison valinnassa! Etenkin kirjallisuuteen suuntautuneet kertoivat saaneensa juuri Montgomerylta kipinän ammatinvalintaansa. Vaikka kaikki kirjoittajat eivät pitäneet omaksumiaan arvoja enää hyvinä, niiden merkitystä kukaan ei kiistänyt. ”En varmasti olisi tänään tällainen kuin nyt olen, jollen olisi tutustunut Annaan ja Emiliaan”, kirjoitti yksi. Toinen – kirjailija – murehtii kirjoista kumpuavaa täydellisyysvaatimusta: ”Olla yhtä aikaa uneksuva runotyttö, rautainen kirjailija ja vieläpä omasta mielestään onnistunut äiti – voi mikä yhtälö.”

Anna- ja *Runotyttö*-kirjat tuntuvat toimivan loistavasti voimanlähteinä ja dialogisissa lukijan oman elämän kanssa, aivan kuin Laila Hietamiehen teokset Maaria Lingon tutkimuksessa. Montgomery-lukukokemuksista kävi ilmi lisäksi, että kirjoja luetaan uudelleen ja uudelleen läpi elämän. Omaelämäkerrallinen lukeminen tarjoaa viihdettä ja terapiaa mutta myös auttaa lukijaa oman elämän hahmottamisessa lapsuudesta aikuisuuteen saakka. Uudelleen luettaessa luetaan uudelleen myös oman elämän vaiheita. Ja vaikka tämä lukeminen aiheuttaa toisinaan sisäisiä konflikteja, sekin tuntuu olevan hyödyksi itsetutkiskelussa.³⁴⁷

6.3. Kansanomainen runousoppi

Kolmas lähestymistapa, johon olen lukupiiriläisten lukemisen tapoja soveltanut, on Jyrki Nummen hahmottelema, osin folkloristiikkaan pohjaava ”koko kansan kirjallisuuskäsitys”, jonka perustana ovat kansanomaisen maailmankuva, ihmisten taipumus analogiseen ajatteluun ja vankka usko narratiivisuuteen kirjallisuuden peruselementtinä. Kansanomaisesti luettaessa kirjallisuutta arvioidaan nimenomaan arkitiedon pohjalta ja oman kokemuspäivän kautta – kuten myös Maaria Lingon tutkimuskohde Saini Tiainen ja suomalaiset Montgomery-lukijat tekivät. Nummen mukaan lukijat muodostavat seurustelevan ja mielipiteitä vaihtavan ryhmän, joka sietää sivistyneisyyttä tiettyyn rajaan asti, mutta asettuu lähtökohtaisesti vastustamaan akateemista tutkimusta ja julkista taidepuhetta.³⁴⁸ Kansanomaista lukemista löytyy mediasta (kirjallisuuskritiikki, kolumnit, kirjaesittelyt), mutta myös lukupiireistä: tutkimukseni aineistossa kyseenalaistettiin toisinaan palkitun (kuten Sofi Oksasen *Puhdistuksen*) tai klassikoksi kohotetun kirjan arvo. Myös Elizabeth Long kiinnitti houstonilaispiireissä huomiota siihen, miten paljon kirjallisia auktoriteetteja ja esteettisiä arvoja vastustettiin.³⁴⁹

Kansanomaisen lukemisen strategioita Nummi hahmottaa viisi erilaista. Päivälehdien kirjallisuuskriittikkona näen niiden vertautuvan helposti niihin näkökulman valintoihin,

347 Ahola & Koskimies: esitelmä 2006.

348 Nummi 2009: Luentosarja ”Kirjallisuuden tutkimuksen perusteita ja suuntauksia”, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, kevät 2009.

349 Long 2003: 149.

jollaisia kriitikko aina tekee päättäessään, mitä hän teoksesta kertoo välineensä alati liian niukoissa tiloissa. Lukupiirien tapaamisista kirjaamissani raporteissakin niitä esiintyi taajaan.

Lukemaansa voi ensiksikin *kotoistaa*. Lukija voi siirtää mielessään menneisyyttä käsittelevän tekstin tapahtumat nykyaikaan, tyyпитellä henkilöt uudelleen nykyihmisiksi ja modernisoida heidän ihmissuhteensa: esimerkiksi historiallinenkin rakkaussuhde on tällöin väistämättä seksuaalinen. Kotoistamista on myös arkistaminen, mikä tarkoittaa henkilöiden ja tapahtumien siirtämistä – samastumisen ja ymmärtämisen helpottamiseksi – lukijan omaan lähimaailmaan. Kotoistava lukija toimii samaan tapaan kuin folkloristi Seppo Knuutilan artikkelissaan *Kansanomainen maailmankuva* mainitsema siperialainen tsuktsi Karlayrigin, jota kansatieteilijä Sakari Pälsi haastatteli 1900-luvun alussa. Tämän piti piirtää liikkuva hevonen, mutta Karlayrigin oli nähnyt hevosen vain laivassa seisomassa. Kuvasta tuli tunnistettava, mutta se muistutti lopulta enemmän peuraa kuin hevosta – vieraaseen aiheeseen otettiin piirteitä tutusta ja saatiin se sillä lailla paremmin haltuun.³⁵⁰

Toinen lukemisen kansanomainen strategia on Nummen mukaan *henkilökohtaistaminen*. Kirjasta löydetään omaa identiteettiä, kasvua ja elämää, tai sitten kadotettua nuoruutta tai omien juurien, oman suvun tarinaa uudelleen kerrottuna. Lukea voi myös pelkästään *tietoa keräten*, omaa aikaa tai menneisyyttä paremmin ymmärtääkseen. Neljäs strategia liittyy narratiivisuuteen: lukijalla on päässään käsitys siitä, millainen tekstin pitäisi olla, ja sen pohjalta fiktiota pyritään *täydentämään ja korjaamaan*. Elliptiseen maailmaan voi tuoda lisää faktoja, myös historiallisia, ja vastapainoksi tekstistä voi etsiä ja korjailia sen virheitä tai epäloogisuuksia.³⁵¹ Samalla tavalla folkloristi Kaarina Koski pitää artikkelissaan uskomustarinoiden estetiikasta narratiivisuutta eli tarinan tunnistettavaa rakennetta ja koherenssia merkittävänä sen kannalta, pidetäänkö tarinaa ylipäättään uskottavana – eli käyttökelpoisena uskomustarinana.³⁵² Vasta odotusten täytyminen antaa vastaanottajalle myös esteettisen elämyksen, kuten esimerkiksi salapoliisiromaaneissa.³⁵³ Viides kansanomaisen runousopin lukemisstrategia keskittyy pohtimaan *maailmaa tekstin ulkopuolella* eli fiktiossa sen historiallista taustaa, kirjailijan elämää, sukutaustaa, kokemuksia ja niihin liittyvää perimätietoa.³⁵⁴

Kutsuttiin esittelemiäni lukutapoja sitten koduktiivisiksi, elämänhistoriallisiksi, omaelämäkerrallisiksi tai kansanomaisiksi, yhteistä niille on se, että kaikki toimivat hyvin yhteisöllisen lukemisen perustana. Siksi ne ovat olennaisia, kun tarkastellaan lukupiireissä tapahtuvaa lukemista,

350 Knuutila 1989: 212–213.

351 Nummi 2009.

352 Koski 2008: 277.

353 Koski 2008: 281.

354 Nummi 2009.

6.4. Suomalaiset kirjanlukijoina

Valtion kirjallisuustoimikunta tilasi 1970-luvun alussa sosiologeilta ”kirjan lukemista koskevan tutkimuksen”, joka realisoitui laajaksi *Lukeminen Suomessa* -tutkimusprojektiksi. Tutkijaryhmään kuuluivat Matti Alestalo, Antti Eskola ja Katarina Eskola. Kenttätöyöhön ryhdyttiin 1973, ja aineistoa kerättiin monelta taholta. Yhtäältä koottiin yhteiskunnan ja kirjatarjonnan muutoksia koskevaa tietoa, toisaalta 1970-lukua koskevaa poikkileikkaustietoa esimerkiksi haastatteluilla. Makrososiologisen lähestymistavan avulla voitiin tutkia sekä sitä, millaiset ihmiset lukevat, että sitä millaisia vaikutuksia yhteisöillä on lukemiseen.³⁵⁵ Projektin tuloksia ilmestyi vuosikymmenen aikana yli 20 artikkelin, tekstikokoelman ja kirjan verran.³⁵⁶

Suomalaiset kirjanlukijoina -tutkimuksessaan Katarina Eskola tiivistä projektin tuloksia ja otti esiin sen, miten vastakkaisin tavoin yhteiskunnallinen kehitys voi vaikuttaa lukemiseen. Yhtäältä teollistuminen, kaupungistuminen ja tekninen edistys helpottavat lukemisen edellytyksiä. Toisaalta niiden mukanaan usein tuoma vieraantuneisuus, perinuketijujen katkeaminen ja työttömyys hankaloittavat sitä, kirjojen kanssa kilpailevasta muusta kulttuuriteollisuudesta ja viihteestä puhumattakaan. Eskolan mukaan kirjoja on ollut toisen maailmansodan jälkeen koko ajan enemmän saatavilla, mutta tarjonnan rakenne on muuttunut ja ulkomainen, eritoten viihteellinen kaunokirjallisuus lisääntynyt. Kirjojen kiertonopeus on kasvanut ja vanhempien kirjojen hankkiminen vaikeutunut.

Tutkimus todisti, että lukeminen oli 1970-luvun aikana yleistynyt: vuosikymmenen lopulla neljä viidestä suomalaisesta aikuisesta kuului kirjanlukijoihin. ”Lukijaksi” laskettiin tosin yhdenkin kirjan vuodessa lukenut henkilö. Toisaalta lukeminen oli myös tihentynyt ja vinoutunut: ahkerien lukijoiden joukko kasvanut, mutta suurimmasta osasta lukemista vastasi edelleen pieni osa väestöä. Lukijoiden ja lukemisen määrä oli kuitenkin nyt sitä luokkaa, että Eskola arveli alustavasti entistä keveämmän lukemisen yleistyneen. Nopealukuisten ns. kioskikirjojen katsottiin läpäisseen koko lukemiskulttuurin ja yhdenmukaistaneen sitä. Eniten luetut kirjat olivat koti- ja ulkomaista viihdetä, kotimaista realistista kansankuvausta sekä uskonnollista kirjallisuutta. Kaiken kaikkiaan suomalaiset lukivat vahvasti kotimaista.³⁵⁷

Vaikka tutkimus todisti lukemisen muuttuneen 1970-luvulla laaja-alaisemmaksi, 2000-luvun näkökulmasta se suhtautui kirjallisuuteen mustavalkoisesti ja lukijoihin holhoavasti. ”Ylikansallisen viihdekirjallisuuden lukeminen korvaa osittain sen kirjallisuuden lukemista, jota parhaillaan kirjoitetaan ja joka tämän ajankohdan silmälasein jäsentää todellisuutta”, Eskola totesi. ”Uusi proosa, lyriikka tai muu moderni kirjallisuus eivät lukemisessa juurikaan nostaneet päätään.”³⁵⁸ Tässä ei ole sinänsä mitään uutta, sillä samanlaisia huomiota – myös huolia – on esitetty kautta lukutaidon ja lukemisen

355 Eskola 1979: 13–14.

356 Eskola 1979: 259–260.

357 Eskola 1979: 224–229.

358 Eskola 1979: 229–230.

historian. Aina, kun pohditaan laajojen väestönosien lukemisharrastuksia, joku pelkää että kirjoja käytetään väärin – eli viihtymiseen. Tai sitten pelätään puolustuskyvyttömien massojen joutuvan häikäilemättömien demagogien aivopesemiksi.

Kymmenen vuotta myöhemmässä tutkimuskokoelmassaan *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon* (1990) Katarina Eskola toimi jo muuttuneessa ympäristössä: teollisesta yhteiskunnasta oli siirrytty informaatioteknologiseen. Siitä huolimatta suomalaisten mielikirjallisuus oli yhä varsin kansallista, vaikka kotimaisuuden vaatimus alkoi rapautua uuden keskiluokan moderneissa ammateissa. Eskola arvelikin, että keskiluokka saattoi olla kulttuurisesti murrosvaiheessa.³⁵⁹ Syyksi varsin kauan kestäneeseen lukemisen yhtenäisyyteen hän arveli kulttuurimme homogeenisuutta ylipäättään. Meille ei ollut päässyt syntymään jyrkkää makuhierarkiaa, kansankieli tuli varhain suosioon murteita myöten, ja kansanopetusjärjestelmänkin syntyä alusta asti laajapohjaiseksi. Myöhemmin 1940-luvulla syntyneiden suuret ikäluokat omaksuivat elinkeinorakenteen ja koulujärjestelmän muutosten myötä demokraattiset tavat, jotka musersivat vanhat puheenparret ja arvojärjestelmät tehokkaasti alleen.³⁶⁰

Vielä 1980-luvun lopulla Suomessa oli Eskolan mukaan ollut ”pitkä matka city-kulttuuriin”, ja se näkyi myös vanhakantaisessa kirjallisessa maussa: kovaa työtä ja pärjäämistä kuvaava, kehitysrealistinen kirjallisuus päihitti skeptiset modernistit ja nykyrealistit menen tullen. Sama asia oli käynyt ilmi myös Eskolan ja Maaria Lingon 1984 tekemässä kyselytutkimuksessa, jossa kunnalliset vaikuttajat (kuten kunnanvaltuutetut, kirjasto- ja kulttuurilautakuntien jäsenet, kirjastonhoitajat) ja tavalliset kirjastonkäyttäjät kertoivat mielikirjoistaan. Lähtökohtateoria kirjallisuuden kahdesta eri kentästä näytti toteutuvan, mutta suuria erot eivät olleet. Korkeintaan kirjastonhoitajat ja kulttuurielämän edustajat pitivät kiinni kriitikoiden suosimasta ”ykköskentän” kirjallisuudesta, poliitikkojen ja kirjastonkäyttäjien maku taas oli yhteneväinen ja vanhanaikaisempi.³⁶¹ Vähän myöhemmin murroksen merkkejä lukemistavoissa alkoi kuitenkin näkyä. Modernin keskiluokan, nuorten kaupunkilaisten ja etenkin opiskelijoiden mielikirjoissa katsottiin maailmalle, ei enää maalle.³⁶²

6.5. Lukupiiriläiset kirjanlukijoina

”Aloin kolmevuotiaana lukea koko ajan. Koen, että kirjat ovat pelastaneet minut monessa elämän sietämättömässä tilanteessa. Opiskelinkin kirjallisuustiedettä pari vuotta, mutta sitten siirryin kuvallisiin asioihin. Nykyään luen edelleen koko ajan, työkseni tieteellisiä ja journalistisia tekstejä, vapaa-ajalla kaunokirjallisuutta, työmatkat luen jompaakumpaa. Minulla on kesken useita kirjoja kerrallaan, tällä hetkellä ehkä viisi.”
Hanna, 39 (Helsinki)

359 Eskola 1990: 37–40.

360 Eskola 1990: 96–97.

361 Eskola ja Linko 1986: 164–166.

362 Eskola 1990: 105–108.

”Luen aina kun mahdollista. Lomilla ehdin enemmän kuin työaikana. Luen aika monenlaisia kirjoja, erityiskiinnostuksen kohteena ovat olleet tietyntyypiset dekkarit, jo ennen dekkaribuumin alkua. Luen myös suomalaisia nykykirjailijoita, klassikoita, käänösproosaa, runoja, aforismeja, tietokirjoja, hengellistä kirjallisuutta, ammattikirjallisuutta, lasten ja nuorten kirjoja jonkin verran jne. Olen myös pitänyt lukupäiväkirjaa vuodesta 2000 alkaen. Merkitsen siihen muistiin lukemani kirjat ja lyhyen arvion niistä. Sen avulla pystyn palauttamaan mietteeni mieleen, jos keskustelen jonkun kanssa kirjasta myöhemmin tai luen kirjan saamia arvosteluja. Tulin tehneeksi jokin aika sitten lukemisistani tilaston lukupäiväkirjan perusteella. Viimeisten yhdeksän vuoden aikana olen lukenut keskimäärin 53 kirjaa vuodessa, 4,5 kirjaa kuukaudessa.”

Merja, 52 (Helsinki)

”Luettavaksi olemme hakeneet kirjoja, joita muuten ei tulisi luettua ja myös kirjoja, joita on joskus aloitettu ja jätetty kesken. Näin on tullut luettua Volter Kilven Alastalon salissa ja useimmat Marcel Proustin Kadonnutta aikaa etsimässä -sarjasta. Huomasin Proustia lukiessa, että ikääntymisestä on hyötyä. Se, mikä nuorempana ei kiinnostanut, kiehtookin 60-kymppistä. Hidas ja viipyilevä kerronta, johon nuorena ei jaksanut paneutua.”

Tutta, 67 (Hämeenlinna)

Suurin osa siitä ajasta, jonka lukupiiriläiset harrastuksensa parissa käyttävät, kuuluu kirjoja lukiessa. Niin tärkeää kuin kirjallinen keskustelu ja sosiaalinen kanssakäyminen onkin, lukupiirin ytimessä on lukeminen. Siihen menee moninkertaisesti se aika, joka kuuluu säännöllisissäkin tapaamisissa vuoden mittaan. Kyseessä ei ole kuitenkaan samanlainen lukeminen kuin silloin, kun luetaan omaksi huviksi tai hyödyksi. Lukupiiriläisen takaraivossa takoo kirjan parissa kaiken aikaa, enemmän tai vähemmän, ajatus siitä, että teoksesta tullaan vielä puhumaan yhdessä. Sikäli kokemus on pikemminkin samanlainen kuin kirjallisuuskriitikolla, joka lukee arviota varten: tekstiin kiinnittää huomiota eri lailla, tarkemmin, koko ajan kysellen ja muuhun vertaillen. Tarkoituksena on muodostaa mielipide luetusta, kyetä perustelemaan se ja esittää sitten julkisesti muille.

Kyselylomakkeessani lukupiiriläisille oli useita kysymyksiä lukuharrastuksesta. ”Paljon”, ”joka päivä” tai ”jatkuvasti” lukevia oli vastaajista 43 prosenttia, ja 14 prosenttia ilmoitti erikseen harrastaneensa lukemista lapsesta asti. Yllättävän moni mainitsi jopa tarkan iän, jolloin oli oppinut lukemaan. Paljon lukeville kirjat olivat intohimon kohde, ja lukemisen määrää ja laatua kuvailtiin laajasti. ”Minähän elän lukeakseni!” huudatti joku, ja toinen piti sitä yhtä tärkeänä kuin syömistä. ”En voisi kuvitella meneväni hammaslääkärin odotushuoneeseen ilman kirjaa”, selvitti kolmas. Lukemisen kerrottiin auttaneen suurissa elämänmuutoksissa ja vaikeissa vaiheissa ja korvaavan sosiaalisia kontakteja harvaan asutulla maaseudulla. Ahkerat lukijat lukivat paljon kaikenlaista, ja heillä oli usein monta kirjaa meneillään yhtä aikaa. He myös kommentoivat tapojensa muuttumista iän myötä: ”Eläkkeellä ollessa on ollut mahdollista lukea kaikkina aikoina

päivästä – esimerkiksi kirja aamukahvilla mukana on uusi tapa”, 69-vuotias lukupiiriläinen kertoi.

”Vähän” kertoi lukevansa seitsemän prosenttia vastaajista. Vain harva tyytyi toteamaan asian; suurin osa piti tarpeellisena myös selittää, miksi koki lukevansa ”vähän” – eli tilannetta pidettiin selvästi joko huonona ja epätoivottavana tai sitten jonkinlaisena poikkeamana elämänkaressa. Yleisimmin syyksi lukuharrastuksen vähäisyyteen mainittiin kiire: ”Nykyään on aikaa vähemmän lasten kanssa”; ”Tulee helposti luettua vain ammattikirjallisuutta ja muuten lukeminen helposti jäisi vain loma-aikoihin”; ”Kyllä harrastan, tosin vaihtelevalla menestyksellä työkiireistä riippuen”. Vastaajissa oli myös niitä, joiden lukurytmi vaihtelee: ”Luen hyvin purskeisesti eli jos saan käsiini hyvän kirjan, en malta lopettaa sitä. Yöuneni kärsivät, ja lapseni saavat syödä eineksiä. Mutta en käy kirjastosta hakemassa kirjoja, koska minulla ei ole oikeasti aikaa lukea niitä.”

Liki puolet lukupiiriläisistä on siis ahkeria ja tottuneita lukijoita: käytetään kirjastoja, ostetaan kirjoja, seurataan kirjallisuuskritiikkiä tiedotusvälineistä, katsotaan ja kuunnellaan kirjallisuusohjelmia, seurataan kirjailijoiden elämää, käydään kirjallisissa tapahtumissa. Yksi puoli tätä harrastamista on myös tekstin tuottaminen. Luvussa 2 käytiin läpi aineistoni lukupiiriläisten ammatteja, ja sen perusteella kirjallisen ilmaisun kanssa tekemisissä oli työssään 43 prosenttia lukupiiriläisistä – lasken joukkoon opettajat, toimittajat, tutkijat, tutkimusapulaiset, tutkimuspäälliköt, kääntäjät, kirjailijat, kirjastonhoitajat ja – johtajat, yliopistonlehtorit, professorit, opiskelijat ja jatko-opiskelijat. Kirjoittamisen tuttuus joko työnä tai harrastuksena (päiväkirja, pöytälaatikkotekstit, omakustanteet, lehtijutut, muistelmat, sukuhistoriat) oli tämän kanssa linjassa: kirjoittavia lukupiiriläisistä oli 38 prosenttia, ei-kirjoittavia 54 prosenttia (lopun eivät vastanneet kysymykseen). Muutama vastaaja arveli lukupiiriin innostavan ja aktivoivan kirjoitus-harrastusta, ja monella ei-kirjoittavalla sen aloittaminen oli suunnitelmissa. Lukupiiri ei kuitenkaan ole kirjoittajien erityisharrastus.

Sytä moderniin lukuhimoon, kirjallisuuden suurkulutukseen ja lukuonneen ei ole paljon tutkittu. Sekä britti Helen Taylor että Katarina Eskola ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että eritoten naiset eläytyvät lukemaansa koko persoonallisuudellaan, kiinnostävät lukemansa omaan elämäänsä ja että juuri se tekee harrastuksesta niin palkitsevan. Sillä, ovatko lukijat akateemisesti koulutettuja vai eivät, ei näytä olevan tämän asian kanssa mitään tekemistä.³⁶³ Myös DeNel Rehberg Sedon lukupiiritutkimuksessa kävi ilmi, että naisilla on tunteenomainen suhde lukemaansa: he käyttävät kirjoja sekä ”yksinäisyyden poistamiseksi” että ”löytääkseen itsensä”.³⁶⁴

Eriteltäessä sitä, millaisia kirjoja omin päin luetaan tutkimukseni 657 lukupiiriläisen vastauksissa termi ”kaunokirjallisuus” sai 120, ”tietokirjallisuus” 96 mainintaa. ”Kaunokirjallisuuden” lisäksi mainittiin genreinä dekkarit, fantasia ja tieteiskirjallisuus (yhteensä 72 mainintaa), runous (41), klassikot (24), lastenkirjat (11), sarjakuvat (7) ja

363 Eskola 1998: 144–147.

364 Rehberg Sedo 2003: 75.

novellit (6). Historiallisen kirjallisuuden suhteen ei voi olla varma, tarkoitettiiniko kauno- vai tietokirjallisuutta; mainintoja oli kaikkiaan viisikymmentäkolme. Selkeämmin määritellyistä tietokirjallisuuden lajeista ykkössijalle nousivat elämäkerrat ja muistelmat (55 mainintaa), niiden jälkeen psykologia (14), teologinen ja elämäntutkimuksellinen kirjallisuus (11) sekä filosofia (9).

Ero lukupiireissä luettuihin kirjoihin on selvä, sillä niissä luetaan pääsääntöisesti kaunokirjallisuutta, tietokirjallisuutta hyvin harvoin (tässä tutkimuksessa alle seitsemän prosenttia luetuista kirjoista). Tutkimukseni seitsemäntoista suosituimman lukupiirikirjan joukkoon mahtui yksi muistelmateos, muut olivat proosafiktiota. Myös kaunokirjallisuuden lajit ovat lukupiireissä hyvin erilaiset kuin ne, joita lukupiiriläiset vapaa-aikanaan lukevat. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, lukupiirikirjat ovat useimmiten laadukkaita ja arvostettuja romaaneja, ainakin mitä tulee kirjallisiin tunnustuksiin ja näkyvyyteen mediassa. Dekkareita valitaan harvoin, ja vaikka on olemassa pelkästään runoihin keskittyviä piirejä, valtaosa jättää runot väliin. Mistä erot voivat johtua?

Pariin otteeseen on jo pantu merkille se, että lukupiiri on harrastus, jonka parissa halutaan sivistyä. Turvallisessa ryhmässä voi esittää mieltä askarruttavia kysymyksiä ja saada keskustelussa omille tulkinnoille tukea ja vaihtoehtoja. Sivistyspyrkimykseen liittyvät myös lukupiirien toiminnan muotoutuminen ja se, miten jäsenet sitä määrittävät ja arvottavat. Keskustelu kirjoista koetaan piireissä selvästi niiden merkittävimmäksi anniksi, ja suuri osa toiminnan parannusehdotuksista liittyy siihen, miten kirjojen käsitteystä saataisiin syvällisempää. Vapaa-aikanaan piiriläiset taas lukevat kirjoja enemmän viihtyäkseen – vaikka tästäkin löytyy toki poikkeuksia eli päämäärätietoisia kirjallisuuden harrastajia, jotka tekevät aina lukiessaan alleviivauksia ja muistiinpanoja, merkitsevät luettujen kirjojen lukumäärän muistiin ja pitävät niistä päiväkirjaa. Ero oman ja lukupiiriä varten tapahtuvan lukemisen välillä on kuitenkin yleensä selkeä.

Vapaa-ajan kirjojen ei liioin tarvitse soveltua yhdessä käsiteltäviksi. Sekä runous että muistelmat ja elämäntutkimuksellinen kirjallisuus ovat lajeja, joiden lukeminen onnistuu helpommin yksin kuin ryhmässä. Runous puhuttelee jokaista lukijaa yksilöllisemmin kuin laajan henkilögallerian lukuromaani, ja ryhmässä vaihtoehtoisia (mahdollisesti kilpailevia) tulkintoja olisi helposti liikaa. Tämän koki kirjastonhoitaja Taina Ratiakin vetäessään lukupiiriä Turun kaupunginkirjastossa. Koska runot ”osuvat suuremmin tunteisiin”, ne aiheuttivat lukupiiriläisissä epäröintiä, vieroksuntaa ja ”epämiellyttäviä hallitsemattomuuden tunteita”. Niistä on siis vaikeampi keskustella kuin proosasta.³⁶⁵

Samoin on elämäntutkimuksellisen kirjallisuuden ja elämäkertojen tai muistelmien laita: yksin lukiessa kirjailijan tai kohteena olevan henkilön ajatukset voi hyväksyä tai hylätä rauhassa, ilman vaaraa siitä, että joutuisi itse julkisesti tilille maailmankatsomuksestaan, uskostaan tai ideologiastaan. Romaanienkin kohdalla näin voi toki käydä, mutta fiktiivistä maailmaa käsitellessä ja siitä keskustellessa voi vapaammin valita, miten asioita lähestyy: henkilökohtaisesti kantaa ottaen vai etäännyttymmin, esimerkiksi vain esteettisesti arvottaen.

On tietysti mahdollista, että lukupiiriläiset pyrkivät määrittelemään eron vapaa-ajalla ja lukupiirissä luettujen kirjojen välillä suuremmaksi kuin se onkaan – kenties lukupiiriharrastuksen arvoa korostaakseen. Toisaalta, kun heiltä kysyttiin, lukevatko he lukupiirissä samanlaisia vai erilaisia kirjoja kuin yksityisesti, 42 prosenttia vastaajista kertoi lukevansa yksityisesti toisenlaisia kirjoja ja samoin 42 prosenttia kertoi lukevansa yksityisesti ”osittain” tai ”joskus” eri kirjoja kuin lukupiirissä. Vastaajista 14 prosenttia ei nähnyt valikoimissa mitään eroa.

6.6. Kirjalliset arvostukset

”Hyvä kirja koskettaa tai panee ajattelemaan, lohduttaa tai naurattaa, ehkä opettaakin, tempaa mukaansa ja saa toivomaan, ettei kirja pääty. Hyvää kirjaa ei unohda, ja sen lukee ehkä myöhemmin uudestaan. Huono kirja aliarvioi lukijaa, kikkailee liikaa, sisältää asia- ja kirjoitusvirheitä ja tuottaa lopussa pettymyksen.”

Maria, 32 (Helsinki)

”Olen juoni-ihminen: pidän palkitsevana hyvin suunniteltua, yllättävääkin juonta, uskottavia henkilöitä, kiehtovaa miljöötä, sujuvaa kieltä. Teos saa mielellään olla pitkä. En pidä liian kokeellisesta kielestä.”

Helena, 65 (Helsinki)

”Hyvä tarina, hauskat tai koskettavat, todentuntuiset tai sitten ihan poskettoman absurdit inhimilliset kokemukset, joskus hyvä juoni, naseva dialogi, huumori ja ironia. En pidä synkkydestä tai totisuudesta (viimeksi kesken jäi Jelinekin kirja). Enkä omaelämäkerroista. Enkä romanttisesta hömpästä. En taida olla fantasiakirjallisuuden lukija (ei Tolkienia). Enkä tieteiskirjallisuuden (vaikka pidinkin Asimovista). Kesken jäi Tervon Myyräkin, koska en pitänyt kuolleen miehen (Kekkoson) haukkumisesta. Rikoskirjoissa en pidä sarjamurhaajatarinoista vaikka muutaman ansiokkaan sellaisen olenkin lukenut, koska niissä pelotellaan hulluilla ihmisillä enkä kostu siitä mitenkään. Kauhukirjallisuutta välttelen.”

Aarno, 64 (Helsinki)

Kyselyni viimeisessä kohdassa lukupiiriläisiä pyydettiin kertomaan valmistautumisesta lukupiiriin ja lukemisesta yleensä. Kysymys oli moniosaiseksi eritelty, jotta vastaaminen olisi helpompaa. Lukupiirikirjan lukukokemuksen lisäksi kysyttiin: *Millaisia asioita pidät kirjallisuudessa hyvinä, palkitsevina ja nautinnollisina? Millaisista asioista et pidä?* Kyse oli kirjallisuuden arvottamisesta yleensä – siis myös yksityisen, vapaa-aikana tapahtuvan lukemisen arvottamisesta.

Vastaajat vastasivat tietysti hyvin eri tavoin, suppeasti tai laajasti, erilaisia ilmaisuja käyttäen. Jotkut mainitsivat vain yhden asian, toisilla oli hyvän tai huonon kirjan tunnusmerkkejä useita, ja jotkut eivät ottaneet kantaa lainkaan. Kaikkiaan erilaisia arvottavia ilmaisuja oli 657 vastaajalla 1592 kappaletta. Pyrin tulkitsemaan vastauksia

niin, että saisin niistä kategorioita ja päädyin neljääntoista piirteeseen tai asiaan, joita vastaajat arvostivat, ja neljääntoista, joita he pitivät epämiellyttävinä. Positiivisia asioita mainittiin kaksi kertaa enemmän kuin negatiivisia – kirjallisuudesta tuntuu siis olevan vastaajille paljon enemmän iloa kuin harmia.

”Hyvän” kirjan piirteiksi hahmottuivat seuraavat:

- 1) Hyvä, rikas kieli (180 mainintaa)
- 2) Uusi, kiinnostava miljöö tai näkökulma, josta voi oppia uutta (137)
- 3) Kunnan tarina, joka vie mukanaan (136)
- 4) Hyvä rakenne, tyyli, ilmaisu (132)
- 5) Uskottavuus, koskettavuus, mahdollisuus samastua (131)
- 6) Syvälinen sisältö, sanoma (115)
- 7) Hyvät henkilöhahmot ja henkilökuvaus (71)
- 8) Lukijan älyä ja mielikuvitusta erityisesti haastava kerronta (47)
- 9) Lopetus, joka jättää hyvän mielen ja tuottaa iloa (43)
- 10) Huumori (36)
- 11) Yllätyksellisyys (27)
- 12) Luonnonkuvaukset (16)
- 13) Yhteiskunnallisuus (10)
- 14) Ajankohtaisuus (3)

Kielen arvostaminen näin korkealle yllätti minut. Sitä selittää varmasti se, että lukupiiriläiset ovat enimmäkseen (ikärakenteenkin perusteella) kokeneita lukijoita, samoin hyvin koulutettuja (yli 70 prosentilla vastanneista oli yliopisto- tai ammattikorkeakoulutusta). Lukupiiriläisten varttuneisuuden huomioon ottaen ei ehkä ole ihme, että kielen korostaminen tarkoitti vastauksissa selvästi hyvää, huoliteltua, kaunista kieltä – ei niinkään kokeilevaa, arkista tai alatyylisää. Lukemisen pitäisi siis olla ylevä, virkistävä tai kehittävä kokemus. Tähän liittyy sekin, miten paljon arvostettiin kirjojen huumoria, myönteistä virettä ja jopa onnellista loppua. Kimmo Jokinen pani saman asian merkille vuoden 2000 artikkelissaan arjen totuuksien ja elämänkaaren tulkitsemisesta kaunokirjallisuuden kautta: suomalaisten suosimalle realistiselle proosalle on huumorin ja luonnonläheisyyden lisäksi ominaista usko positiiviseen yhteiskunnalliseen kehitykseen.³⁶⁶ Huomion kiinnittäminen kieleen on lukemisessa kuitenkin vaativampi ja monisyisempi strategia kuin mukaansatempaavan tarinan, uskottavuuden ja samastumisen korostaminen. Myös listan seuraavaksi tärkein piirre (uusi, oppimaan innostava sisältö) liittyy siihen, että lukeminen koetaan enemmän sivistymisen kuin viihtymisen välineeksi, samoin laajasti noteeratut rakenteen, tyylin, ilmaisun arvostaminen ja erityisen haastavan kerronnan arvostaminen.

Tulos on jossain määrin erilainen kuin Katarina Eskolan ja Maaria Lingon tutkimuksissa 1986 ja 1990, joissa lukijat arvostivat perinteistä epiikkaa ja vierastivat modernia

ilmaisua ja kokeilevuutta: ”Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien suosikkimielikirjat olivat helppotajuista, mieluummin mennyttä kuin nykyistä kuvaavaa realistista proosaa”, Eskola ja Linko totesivat 1986.³⁶⁷ Toisaalta Eskola arveli 1990, että lukemisessa oltiin murrosvaiheessa ja että se näkyi nimenomaan keskiluokkaisten, nuorten kaupunkilaisten ja opiskelevien lukijoiden suhteessa kirjallisuuteen.³⁶⁸

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin tehdyssä kyselyssä näin onkin, ja monille lukijoille kirja on paljon muuta kuin tarina, jossa on kiinnostavia henkilöitä: se on kielellinen ja ajatuksellinen rakennelma, jonka koossa pysyminen on lukijalle useimmiten itse sisältöä tärkeämpää. ”Yhä tärkeämmäksi on tullut se, miten kirjailija tarinansa kertoo, ei niinkään se, mitä hän kirjoittaa”, espoolainen vastaaja pohti. ”Kieli on ehkä se kaikista tärkein, siitä kasvaa rakenne, joka on läsnä kaikessa muussa”, arveli puolestaan kuusankoskelainen.

Myös Anna Mikkosen pro gradu –työtään varten haastattelemat tamperelaiset lukupiiriläiset kiinnittivät kirjoissa eniten huomiota kieleen, vasta sen jälkeen tulivat tarina, tapahtumat ja henkilöt.³⁶⁹ Kyse näyttää olevan lukemisen syventymisestä: mitä varttuneempi, sitä kokeneempi lukija. Tätä tukee se, että alle 50-vuotiaiden vastaajien (159 kpl) kirjallisuudessa arvostamien asioiden lista oli erilainen kuin kaikkien lukupiiriläisten yhteinen. Nuoremmista tärkeintä oli kunnan tarina, joka vie mukanaan (60 mainintaa), ja kieli tuli vasta toisena (46 mainintaa). ”Tärkeintä on päästä kirjojen mukana tutustumaan uusiin paikkoihin ja erityisesti ihmisiin. Se on pakoa omasta arjesta”, 26-vuotias lukija selvittää. ”On ihmeellistä, miten kirjaimet voivat muodostaa sanat, jotka saavat minut matkustamaan vaikka Intiaan asti.” Lause on liikuttavan samanlainen kuin DeNel Rehberg Sedon lukupiiritutkimuksen amerikkalaisvastaus samaan kysymykseen: ”Lukemalla pääsen paikkoihin, joissa en voisi kuvitellakaan vierailevani.” Tässä tutkimuksessa suurin osa vastaajista oli alle 40-vuotiaita.³⁷⁰

Aiemmin³⁷¹ otin esiin J. A. Appleyardin käsitteet ajattelevasta ja tulkitsevasta lukijasta. Kirjallisuuden harrastamisessa tapahtuu merkittävä muutos, kun *ajattelevasta* tulee *tulkitseva*. Tämä vaatii paljon harjoitusta ja luettuja kirjoja, yleensä myös jonkinlaista oppia kirjallisuuden käsitteistä.³⁷² Ajattelevassa lukemisessa on kyse vielä tarinaan uppoutumisesta ja henkilöihin samastumisesta, samoin tarinan hyväksymisestä (ja jopa uskomisesta) sellaisenaan, sen sisällön vakavasta pohtimisesta.³⁷³ Jossain vaiheessa teksti muuttuu kuitenkin näkymättömästä näkyväksi ja lukija oivaltaa, että teos onkin tekijänsä tietoisesti luoma konstruktio. Tästä seuraa, että teosta lakkaa pitämästä pelkänä tarinana, sitä voi alkaa eritellä ja analysoida. Lopulta lukija ymmärtää itsensäkin –

367 Linko ja Eskola 1986: 172.

368 Eskola 1990: 105–108.

369 Mikkonen 2011: 79.

370 Rehberg Sedo 2003: 76.

371 Ks. sivu 206.

372 Appleyard 1990: 122–123.

373 Appleyard 1990: 100.

kulttuureineen ja kokemuksiineen – osaksi tätä prosessia, teoksen tulkintaa.³⁷⁴ Kieli, tyyli ja rakenne ovat asioita, jotka tekevät tekstiä näkyväksi, ja niiden arvostaminen kertoo, että kyse on tulkitsevasta lukijasta. Suuri osa lukupiiriläisistä näyttää siis olevan tällaisia – mainittakoon tässä yhteydessä, että miespuolisten lukupiiriläisten joukossa (49 kpl) arvostettiin eniten tyyliä, rakennetta ja ilmaisua. Hyvä kieli oli listalla vasta neljäntenä, vetävän tarinan ja samastumis- ja uskottavuustekijöiden jälkeen.

Toki paljon arvostavia mainintoja liittyi myös kirjan tarinaan tai juoneen, sen sisältöön, merkitykseen ja suoriin vaikutuksiin lukijassa: ”Joskus kirjoissa tarina on niin vetävä, että siinä siirtyy eräänlaiseen virtuaaliseen tilaan. Turha siis moittia internetiä todellisuudesta vieraantumisesta, hehhee...”; ”Kaunokirjallisuus opettaa historiaa, psykologiaa ja yhteiskuntaa”; ”Kirja on vaikuttavampi, jos siinä tuntee samastuvansa johonkin, joko henkilöön, kohtaloon tai tapahtumaan.”

Tämä saa minut pohtimaan, onko siis sittenkin kyse pikemminkin joustavista lukijoista, jotka lukevat kirjoja eri tilanteissa eri tavoin? Välillä tietoa hankkien, välillä eläytyen ja viihtyen, välillä älyään ja mielikuvitustaan haastaen, tietoisesti kirjan ja kirjailijan ilmaisun kanssa kamppaillen? Tähän viittaisi se, että monet vastaajista suorastaan luettelivat erilaisia hyvän kirjan merkkejä, jotka saattoivat olla myös keskenään vastakkaisia (tiivis/laaja ilmaisu, vakavuus/humoristisuus, runollisuus/arkirealismi). Helsinkiläinen lukupiiriläinen puhuikin *tilannesidonnaisuudesta*: ”Kirjat eivät ilmesty umpiossa, hyvä kirja on tilannesidonnainen.” Ja tamperelainen: ”Kirjoissa on hyvää sekä tuttuus että outous. On hyvä, että voi samastua, mutta on myös mukava tutustua itselle outoihin kulttuureihin ja elämänmuotoihin.”

Huonon kirjan merkkeinä ja kokonaan epämiellyttävinä kirjallisuudenlajeina lukupiiriläiset mainitsivat seuraavat:

- 1) Väkivaltaisuus, sodalla, pahuudella ja kurjuudella sokeeraus (134)
- 2) Tekstillä kikkailu, liika kokeilevuus, vaikeus, ”tekotaiteellisuus” (77)
- 3) Pinnallisuus, viihteellisyys, konventionaalisuus (62)
- 4) Seksillä mässäily, ”alapääjutut” (39)
- 5) Liika vuolaus, kuvailevuus, pituus (37)
- 6) Kylmyys, kyynisyys, kurjuuden kuvaus, arkirealismi (37)
- 7) Karkea kieli, alatyylä (33)
- 8) Jännärit, dekkarit (24)
- 9) Tieteiskirjallisuus (20)
- 10) Epätarkkuudet, asia-, kieli- ja painovirheet, huono käänös (18)
- 11) Fantasiakirjallisuus (13)
- 12) Julistavuus, tendenssi, opettavaisuus, moralisointi (10)
- 13) Avainromaanit (2)
- 14) Kohutut kulttikirjat (2)

374 Appleyard 1990: 127–130.

Tässä listassa huomiota kiinnittää ensiksi se, että negatiivisia asioita mainittiin vain puolet positiivisten määrästä – monet vastaajat eivät kirjanneet mitään epämiellyttävää. Toisaalta kokonaiset kirjallisuudenlajit (dekkarit, tieteis- ja fantasiakirjallisuus) olivat joidenkin mielestä mahdottomia lukea. Tämä on kiinnostavaa myös siksi, että toiseen kysymykseen vastatessaan huomattavan monet lukupiiriläiset ilmoittivat nimenomaan lukevansa paljon dekkareita vapaa-aikanaan.

Kiinnostavaa on sekin, että kun kirjoissa positiiviseksi useimmin mainittu asia (kieli) liittyy lukupiiriläisten mielessä tekstiin ja sen rakentumiseen, negatiivisinta on tietynlainen sisältö. Huonoissa kirjoissa ei olekaan tärkeintä se, miten kirjailija kirjoittaa, vaan nimenomaan se, mistä hän kirjoittaa. Toisaalta voi olla kyse siitä, että juuri epämiellyttävät aihepiirit ja niiden karu, raaka käsittely saavat lukijat unohtamaan, että kirjoissa on muitakin tasoja kuin tarina ja tapahtumat. Lukija samastuu lukemaansa ja vaikuttuu siitä, mutta käänteisellä tavalla ja paljon vahvemmin kuin kirjasta pitäessään.

Jälkimmäinen lista tuo mieleen Katarina Eskolan jo mainitut 1980-luvun tutkimukset, joiden tuloksena arvioitiin suomalaisten kirjallinen maku perinteiseksi, realistiseksi ja kokeilevuutta vierastavaksi. ”Tekotaiteellisuutta” kritisoitiin nyt toiseksi eniten. Myös seksin kuvaamista, arkisuutta, negatiivista otetta ja karkeaa kieltä pidettiin ei-toivottuina asioina.

Tietenkään 657 lukijaa eivät ole tässä suhteessa homogeeninen joukko. Esimerkit ”hyvistä” ja ”huonoista” kirjailijoista olivat usein täysin vastakkaisia: joku kiitti Sofi Oksasen *Puhdistusta* kauneudesta, toinen kritisoi sitä epämiellyttävästä raakuudesta, Le Clezion romaaneja pidettiin sekä avartavina että arkisina, Antti Hyryn *Uunia* sekä tylsänä että vetävänä. Eroa on selvästi myös lukutavoissa sekä asenteissa kirjojen haastavuuteen nähden: yksi lukupiiriläinen teilsäi Kristina Carlsonin *Herra Darwinin puutarhuri* –romaanin, koska se jäi ”mysteriksi”, ja toinenkin kertoi sen menneen ”ensimmäisellä kerralla melkein yli taitojeni, mutta lukupiirin jälkeen luin sen uudelleen, ja se oli tosi hieno.”

Alle 50-vuotiaiden lista erosi nytkin kaikkien vastauksista: kokeilevuus, vaikeus, tekstillä kikkailu ja ”tekotaiteellisuus” oli heistä väkivaltaisuuttakin vastenmielisempää. Seksillä mässäily oli listalla vasta sijalla 7, eli se ei häirinnyt lainkaan niin paljon kuin vanhempia lukijoita. Miestenkin listalla se oli aika alhaalla. Heitä toisaalta väkivallalla sokeeraaminen ärsytti kokeilevuuttakin enemmän.

Epämiellyttävien aiheiden kritisointi kertoo ilmeisesti samasta kuin ensimmäisellä listalla esiintyvä toive optimistisesta tunnelmasta, ”hyvästä mielestä” lukukokemuksen jälkeen, ja halu oppia ja sivistyä lukemastaan. Koulutettu, keskiluokkainen, eläkeikäinen (tai sitä lähestyvä) lukupiiriväki näyttää 2000-luvullakin suhtautuvan kirjallisuuteen ylevänä, sivistävänä kulttuurimuotona, johon alatyylä ja ääri-ilmaisu eivät kuulu. Se rajoittaa lukemista – valintojen ulkopuolelle voi jäädä kokonainen ”nykykirjallisuudeksi” nimitettävä laaja kirjallinen kenttä, kuten 80-vuotiaalla lukijalla: ”Koska joukkomme on ikääntynyt, emme juuri lue ns. nykykirjallisuutta, eli en pitäisi raa’asta alatyylisiä.”

Ehkä myös ”hyvän” kirjan tärkeimmäksi tunnusmerkiksi nostettu mutta useimmiten

täsmenämättä jäänyt ”kaunis ja rikas kieli” on osa tällaista ajattelua. Haastavaa kerrontaa haluavat ja pinnallisuutta karttavat lukupiiriläiset jäivät vähemmistöön, kun ”hyvä” ja ”huono” määrittivät abstraktien kielisuositusten ja konkreettisten aihepiirikieltojen avulla. Monien lukupiiriläisten omaehtoinen lukeminen näyttääkin myötäilevän Jyrki Nummen hahmotteleman ”koko kansan runousopin” strategioita. Niihin kuuluivat mm. kotoistaminen, henkilökohtaistaminen ja tietojen keruu. Luettu pyritään näkemään tutussa kontekstissa, omien elämäkokemusten läpi, ja kovin vieraasta aineistosta etsitään etupäässä uutta tietoa. Jos tekstiä ei millään saa sovitettua omaan kokemuspäiriin eikä informaatiokaan näytä houkuttelevalta, sen arvoa on hyvin vaikea todeta ja ymmärtää.

Kuitenkin myös J. A. Appleyardin kypsiin lukijoihin liittämä käytännöllisyys on valinnoissa ja arvottamisessa merkittävä tekijä. Hän käytti esimerkkinä haastattelemaansa keski-ikäistä kirjastonhoitajaa ja tämän lukutottumuksia. Jos aloitettu kirja ei miellyttänyt, se jäi kesken. Toisinaan nainen halusi lukea ”yllätyksettömiä” kirjoja, kuten sukromaaneja tai tarinoita ”naisista etsimässä itseään”, toisinaan ”fiksua” proosaa, joskus taas jotain, minkä kanssa piti todella pinnistellä. Appleyardin mukaan tämän lukijan erotti vähemmän kokeneista se, että hän tunsi ja hyväksyi omat vaihtelevat lukumielityksensä ja uskalsi myös seurata niitä.³⁷⁵ Samanlaisia luonnehdintoja esittivät tämän tutkimuksen vastaajat: luetaan mieluusti välillä kepeää, välillä hauskaa, välillä haastavaa, tunnelman ja mielialan mukaan. Jyväskyläläinen lukija pohtii, onko laiska hedonisti (”En oikeastaan jaksaisi tehdä ’töitä’ kirjan kanssa”) vai viisas realisti (”raskaalla työllä on oltava vastapainona kevyt arkiharrastus”). Tätä voi tosiaan kutsua käytännöllisyydeksi ja joustavuudeksi.

Läpi koko ikänsä lukeneet tietävät, millaisista kirjoista he pitävät ja millaisista eivät, ja joskus käsitykset ja arvotukset ovat hyvinkin tarkkarajaisia. Kun aikaa ei ikinä ole tarpeeksi, miksi edes tarttua kirjoihin, joiden arvelee olevan oman maun vastaisia, niin että ne vievät mielenrauhan? Tästä vastauksissa on useita esimerkkejä: ”Vaikka siis ymmärrän, että Faulkner on oiva kirjailija ja nuorempana selvittelin mielelläni hänen sotkujaan, elämä on tässä vaiheessa liian lyhyt haaskattavaksi sellaiseen!”, espoolainen 70-vuotias lukija selvittää. ”Vanhemmiten suojelen itseäni kovin rankoilta lukukokemuksilta, koska samaistuin aina voimakkaasti lukemaani. En halua menettää yöuniäni”, summaa puolestaan 61-vuotias kuopiolainen. Ja kolmas, 67-vuotias kertoo: ”En lue loppuun, jos teksti ei kykene vetämään mukaansa ensimmäisellä 50 sivulla. Olkoon vika kirjoittajassa tai vastaanottajassa, niin en kuitenkaan enää tärviä aikaani kuten nuorempana, jolloin en jättänyt lukematta, vaikka urakka olisi tuntunut kivireen vetämiseltä.”

Maun tarkkailemisesta ja kehittämisestä todistavat kommentit siitä, että kirjoihin suhtaudutaan eri tavoin eri iässä ja elämäntilanteessa: ”Esim. Dostojevski (Karamazov) ja Antti Hyry ovat nuorelle ihan erilaisia kirjoja kuin nyt eläkeläiselle”, 68-vuotias lukija uskoo. Toinen puoli samaa asiaa on se, että kirjoille on ajan myötä muotoutunut erilaisia käyttötapoja, kuten 38-vuotiaalla lukijalla: ”Jotkut kirjat ovat olleet järisyttäviä kertako-

375 Appleyard 1990: 156–160.

kemuksia. Jotkut kirjat taas luen aina uudestaan, koska ne tuntuvat olevan irrottamaton osa minua ja minun elämäni.”

Kirjallinen maku, kriittisyys, mielipiteet ja halu ilmaista niitä – kaikki ovat selkeästi lukupiiriharrastajien piirteitä. Voi hyvinkin olla, että edellä esitettyjen listojen kärkkäys määrittellä ”hyvää” ja ”huonoa” liittyy juuri siihen, että vastaajina olivat lukupiiriläiset: he ovat tottuneet olemaan jotain mieltä ja sanomaan sen toisille. Toisaalta pitää edelleen korostaa sitä, että sekä kirjalliset arvostukset että lukemisen tavat ovat heilläkin erilaiset yksityisesti kuin yhteisissä kokoontumisissa. Lukupiiriin tullaan keskustelemaan ja kuulemaan toisten mielipiteitä – myös erilaisia, jopa vastakkaisia, ja juuri siksi niin kiinnostavia. Se edellyttää usein toisenlaisten kirjojen lukemista kuin mitä yksityisesti valittaisiin. Näin ollen ”hyvän” ja ”huonon” kriteerit eivät täysin päde lukupiirissä tapahtuvaan lukemiseen ja yhdessä käsiteltäviin kirjoihin. Vaikka yksityisesti tukeuduttaisiin kansanomaisiin lukutapoihin tai elämäkokemuksen suomaan joustavuuteen, ryhmässä valitaan toisin perustein.

7. YHTEISÖLLINEN LUKEMINEN

Lukupiirissä yhteinen keskustelu, johon lukeminen tähtää, vaikuttaa koko prosessiin niin, että on syytä puhua yhteisöllisestä lukemisesta, joka eroaa yksityisestä monella tapaa. Vaikutus alkaa jo kirjojen valinnasta.

Houstonin lukupiirejä tutkineen Elizabeth Longin mukaan yhdessä käsiteltäviksi valitaan (tarkasti tiedostaen tai näennäisen huolimattomasti) kirjoja, joista saa mielihyvää ja joilla on yhtymäkohtia omiin kokemuksiin – niitä käytetään ”elämisen työkaluina” myös piirin ulkopuolella.³⁷⁶ Longin mukaan mestariteoksena tai edes jotenkin laajemmin ”hyvänä” pidetty teos ei aina ole sopiva lukupiirikirja, sellaisesta kun ei välttämättä synny keskustelua.³⁷⁷ Brittitutkija Jenny Hartley pitää hyvän lukupiirikirjan piirteinä empaattisuutta, oli kyse sitten kirjailijan empatiasta henkilöitään kohtaan, lukijan mahdollisuudesta samastua henkilöihin tai lukupiirin sisäisestä empatiasta, jota luettu kirja vahvistaa. Tärkeintä on hänen mukaansa samastumisen mahdollisuus, sillä siitä sikiävät useimmiten myös keskustelut. Toisaalta myös eksotiikka on tässä suhteessa hedelmällistä. ”Hyviä” lukupiirikirjoja ovat siis sekä lukupiiriläisille läheisistä aiheista (perhe, kodin ihmissuhteet) kertovat että tuntemattomiin maailmoihin kuljettavat kirjat.³⁷⁸

Tutkimieni lukupiirien kirjavalintoihin vaikuttivat monet tekijät – aiemmin käsiteltyjen henkilökohtaisten mieltymysten lisäksi media ja inhimilliset lähikontaktit sekä ennen kaikkea se, että kyse oli lukupiirissä käsiteltävistä kirjoista, ei vapaa-ajan lukemisesta. Tuloksena oli, että lukupiireissä luettiin arvostettua ja vakavaa proosaa, useimmiten romaaneja. Seitsemäntoista suosikkikirjan listalla oli sekä kotimaisia että käännoiteoksia, intiimejä ja universaaleja ihmissuhdekuvauksia, matkoja vieraisiin kulttuureihin. Sekä Longin että Hartleyn esittämät edellytykset tulivat niissä varmasti täytetyiksi, samoin se jo todettu seikka, ettei runous sovellu lukupiiriin. Näin näytti olevan myös elämäntutkimuksellisen kirjallisuuden ja muistelmien laita, niin paljon kuin niitä yksityisesti luetaankin.

Lukupiirien yhteisöllisessä lukemisessa on selvästi kyse Wayne C. Boothin koduktioksi kutsumasta prosessista, jossa lukijan oma historia, arvot ja kirjalliset kokemukset ja mieltymykset liittyvät lukutapahtumaan, samoin kuin sitä seuraava keskustelu – joka puolestaan taas vaikuttaa lukukokemuksen arvottamiseen, mahdollisesti myös aiempien käsitysten muuttamiseen. Boothin mukaan koduktioin peruselementti on vertaaminen kaikkeen aiemmin luettuun ja koettuun.³⁷⁹ Vertaaminen olikin vahvasti läsnä lukupiirikirjoja luettaessa. Yli kaksisataa vastaajaa kertoi vertaavansa kirjaa tekijän edellisiin teoksiin sekä muihin kirjoihin tai taideteoksiin, liki kaksisataa omaan elämäänsä ja sen kokemuksiin. Lisäksi 43 vastaajaa kertoi vertaavansa kirjaa ympäröivään todellisuuteen,

376 Long 2003: 131.

377 Long 2003: 146.

378 Hartley 2002: 132–136.

379 Booth 1988: 71–73.

historiallisiin faktoihin tai ainakin tietoihinsa niistä. Vertailusta on kyse myös siinä, että 124 vastaajaa etsi lukiessaan tai ainakin ennen lukupiiritapaamista käsiinsä kirjan kriitikkejä tai taustatietoja siitä ja kirjailijasta, ja seitsemän vastaajaa pyrki keskustelemaan kirjasta jonkun kanssa etukäteen.

Tämä tulos on erilainen kuin Britanniassa ja Yhdysvalloissa mutta myös erilainen kuin toimittaja Nina Koskivaaran esseessä *Lukupiireissä harjoitetaan kirjallisuuden kansanvaltaa* (2010). Hänen mukaansa niissä ”kirjallisuuskritiikki loistaa poissaolollaan”, ja syyksi Koskivaara arvelee sen, ettei moniäänisissä lukupiireissä kaivata enempää osallisia, varsinkaan ”siinä mielessä autoritäärisiä kuin kirjallisuuskritiikit tapaavat olla”.³⁸⁰ Tämän tutkimuksen perusteella lukupiireissä ei kavahdeta tällaisia ääniä, pikemminkin päinvastoin. Kuopiolaisen Kulturellit Ellit –ryhmän jäsen Helka Nurmi kirjoittaa piirinsä 20-vuotishistoriikissa kärsimyksistään, kun saa turhaan ”etsiä esimerkiksi valtakunnallisen päivälehden kulttuurisivuilta arvioita ja kannanottoja lukemastaan, sillä vain harvasta kirjasta on kritiikki.” Tällaisessa tilanteessa lukupiiri moniäänisine keskusteluineen on ”elintärkeä henkireikä”.³⁸¹

Yhteisölliseen lukemiseen suhtaudutaan muutenkin vakavasti. Vaikka selostuksissa lukupiirien toiminnasta korostettiin usein niiden rentoa tunnelmaa, vain 40 vastaajaa myönsi jättävänsä lukupiirikirjan joskus kesken. Sen sijaan 58 sanoi lukevansa (tai ainakin selaavansa) kirjan kahteen kertaan, joskus vielä useammin. Yli sata vakuutti lukevansa tarkemmin (”ajatuksella ja analyttisemmin”) kuin yleensä. Liki puolet lukupiiriläisistä (295) kertoi tekevänsä ainakin toisinaan jonkinlaisia muistiinpanoja, 191 vastaajaa teki niin jokaista kokoontumista varten. Laajuus toki vaihteli alleviivauksista ja kirjan sivuihin kiinnitetyistä taralapuista henkilöluetteluihin ja kokonaisuun kirja-arvioihin. Asennoitumiseen vaikutti paljon se, oliko lukija ko. kirjan valitsija: monissa piireissä kukin jäsen vuorollaan valitsee luettavan kirjan ja esittelee sen kokoontumisen alussa muille.

7.1. Lukupiirikirjojen valintamenettely ja hankinta

”Valinnat ovat aika vaikeita, koska tulin viime kevätkaudella kesken kaiken edellisen vetäjän jatkoksi enkä tiennyt piiristä oikein mitään. Mutta ryhmäläisethän ovat kiinnostuneet kotimaisen lisäksi käännöskirjallisuudesta, uutuuksista, klassikoista, yleensäkin laatukirjallisuudesta, romaaneista, novelleista, myös lastenkirjoista, kirjailijaelämäkerroistakin ja runoista. Ainoastaan jotkut eivät pidä kovin väkivaltaisista tai karkeaa seksiä sisältävistä kirjoista eivätkä jotkut välitä dekkareista. Mutta siitä huolimatta kaikkea tuotakin on ollut ohjelmassa. Ehdotukset tulevat joko niin, että kirjailija tai teos on palkittu; kirja on saanut hyvät arvostelut; tai joku on lukenut ja ehdottaa; tai kirjailija tai aihe ovat ajankohtaisia.”

Tuija-Kaisa Teikari, Lukemisen lumo -piirin vetäjä

380 Koskivaara 2010: 174.

381 Nurmi 2010: 51.

Suomalaisissa lukupiireissä luetut kirjat valitaan etupäässä yhdessä keskustellen. Tämä on tuttua muuallakin: Jenny Hartleyn mukaan myös brittiryhvät valitsevat kirjan-
sa ”niin demokraattisesti kuin mahdollista”. Toisaalta Hartley pitää tämän valintatavan
synonyymina ”hankalaa”: ”Toisissa lukupiireissä, joissa vierailimme, seuraavan kirjan
valinta vei liki yhtä paljon aikaa kuin illan aiheena olevan kirjan käsittely.”³⁸² Näin oli
parissa suomalaispiirissäkin, joissa kävin. Myös toinen suomalaisten piirien tärkeä va-
lintakriteeri on kansainvälinen: käsiteltävien kirjojen pitää olla helposti saatavilla, mie-
luiten kirjastosta lainattavissa. Elizabeth Longin tutkimissa texasilaispiireissä sama asia
ymmärrettiin niin, että kirjasta pitää olla pokkaripainos, jota saa lähikirjakaupasta.³⁸³
Taskukirjojen yleistymisen 2000-luvun Suomessa näkyy myös meikäläisissä lukupi-
reissä, sillä moni niistä ilmoitti valitsevansa mieluiten kirjoja, joita sai pokkareina.

Ohjatuista lukupiireistä kertoi valitsevansa käsiteltävät kirjat ”yhdessä” 68 prosent-
tia, vapaista piireistä 53 prosenttia. ”Yhdessä” tarkoittaa kummissakin piireissä sitä,
että esiin nostetaan ehdotuksia, joista päädytään valitsemaan yksi. Kokemukseni mukaan
jollain ryhmäläisellä on tässä suhteessa toisia kovempi ääni tai mietitymmät peruste-
lut, mutta muiden ei yleensä ole hankalaa taipua yksimielisyyteen. Ohjatuissa piireissä
ehdotukset tulevat useimmiten piirin vetäjältä. Vapaiden piirien pienempää ”yhteisen”
valinnan prosenttilukua selittää se, että niissä oli varsin yleistä myös antaa kirjan valin-
tavuoron kiertää. Liki kolmanneksessa piireistä kukin jäsen valitsi (ja usein myös esit-
teli) käsiteltävän kirjan vuorollaan, ja 10 prosenttia piireistä antoi seuraavan tapaamisen
emännän/isännän valita sen. Ohjatuistakin piireistä 16 prosenttia antoi valintavuoron
kiertää, mutta toisaalta viidenneksessä niistä kaikki valinnat teki piirin vetäjä yksin.
Täysin kategorisia yllä olevat prosenttiluvut eivät ole, koska monissa lukupiireissä va-
lintamenettelyt saattoivat myös vaihdella vuodesta toiseen.

Yleisistä valintaperusteista tärkeimmäksi kohosi sekä ohjatuissa että vapaissa ryh-
missä kirjan ajankohtaisuus ja näkyvä asema julkisuudessa. Se ei välttämättä tarkoit-
tanut palkintoja, vaikka sekin oli tärkeää (etenkin ohjatuissa piireissä). Toisaalta se ei
myöskään tarkoittanut myyvintä kirjallisuutta, sillä Ilkka Remes ja Laila Hirvisaari eivät
suinkaan kuulu luetuimpiin lukupiirikirjoihin – tässä ero esimerkiksi amerikkalaisiin
piireihin on selvä, sillä sikäläisen lukupiirien verkkojulkaisun ReadingGroupGuides.co-
min 2009 tekemässä kyselyssä 78 prosenttia vastaajista kertoi piirissään luettavan juuri
bestsellereitä.³⁸⁴ Tämä oli myös Jane Missner Barstowin kokemus.³⁸⁵

Muita tässä tutkimuksessa esiin nostettuja perusteita olivat kirjojen keskinäinen
erilaisuus ja vaihtelevuus (esimerkiksi eri kulttuurien ja kielialueiden suhteen), kir-
jailijoiden merkkipuodet (esimerkiksi Mika Waltari) sekä jo mainittu kirjojen helppo
saatavuus. Tämä oli kaikissa piireissä kolmanneksi tärkein valintaperuste, ja se merkit-

382 Hartley 2002: 45.

383 Long 2003: 116.

384 ReadingGroupGuides.com Reader Survey 2009: 12.

385 Missner Barstow 2003: 12.

see paitsi lukupiirien ja kirjastojen likeistä suhdetta myös sitä, että piireissä suositaan – tuiki tärkeän ajankohtaisuuden rinnalla – myös muuta kuin uutuskirjallisuutta. Koska niitä yleensä joutuu kirjastoissa jonottamaan, piirit lukevat paljon ”edellisen sesongin” tärkeitä kirjoja, eli 6–12 kk sitten ilmestyneitä kirjoja. Kun näihin lisätään klassikot, voi sanoa, että lukupiirit ovat merkittävä tekijä kirjan iän pidentämisessä. Samanlainen tulos on Hartleyn ja Turveyn brittitutkimuksessa: kesä–joulukuussa 1999 eniten oli luettu kirjoja, jotka olivat ilmestyneet 1997.³⁸⁶

Kirjojen hankintakanavia on useita: joskus kirja lainattiin kirjastosta, joskus ystäväältä, joskus ostettiin. Yleisintä oli kuitenkin sekä ohjatuissa että vapaissa piireissä kirjojen lainaaminen kirjastosta. Ohjatuissa piireissä kirjastoa käytettiin yli 50-prosenttisesti, vapaissa hieman alle sen. Kirjojen ostaminenkin oli molemmissa liki yhtä yleistä: noin kolmannes hankinnoista tehtiin kaupasta. Tässä yhteydessä pokkarit mainittiin usein, samoin antikvariaatit tavallisten kirjakauppojen rinnalla. Kolmas hankintakanava oli ”omat ja tuttujen hyllyt”, ja sen yleisyys oli ohjatuissa piireissä 28 prosenttia, vapaissa 21. Sen ja kirjojen ostamisen suhdetta ei voi täysin selvittää (ovatko ”omien hyllyjen” kirjat vanhoja vai lähiaikoina, jopa nimenomaan lukupiiriin hankittuja?), mutta vastausten perusteella minusta näyttää siltä, että kyse oli lähinnä kirjojen kierrättämisestä ja nimenomaisesta haluttomuudesta ostaa niitä: ”Jos kyseessä on uudempi kirja, jotkut ostavat sen omaksi ja se kiertää sitten koko piirin ja palaa ostajalleen kirjahyllyyn”, turkulaisesta piiristä kerrottiin. Ja parista muusta: ”Joskus harvoin on ostettuja kirjoja, mutta vain jos se on muutenkin ostettu.” ”Soittelemme toisillemme ja luemme vuorotellen samoja kirjoja.”

Kaupallisissa lukupiireissä oli yleistä ostaa kirjat sponsorikirjakaupasta, mutta myös muutamissa muissa ryhmissä oli suhteita tiettyihin kirjakauppaketjuihin, joista saatiin alennusta, tai kustantajiin, jotka lähettivät kirjoja jopa ilmaiseksi vastineeksi esimerkiksi niistä tehdyistä arvioista.

7.2. Lukupiirien suosikit 2009

Kun laskin tutkimieni lukupiirien 2009 lukemat kirjat, niitä oli 149 lukupiirissä kaikkiaan 768 kappaletta. Kirjojen joukosta erottui selvästi suosituimpien kärki:

- 1) Sofi Oksanen: Puhdistus (WSOY, 2008), 33 piiriä
- 2) Paul Auster: Sattumuksia Brooklynissa (Tammi, 2008), 26 piiriä
- 3) Katri Lipson: Kosmonautti (Tammi, 2008), 24 piiriä
- 4) Arne Nevanlinna: Marie (WSOY, 2008), 22 piiriä
- 5) Kari Hotakainen: Ihmisen osa (Siltala, 2009), 18 piiriä
- 6) J.M.G. Le Clézio: Harhaileva tähti (Otava, 2000)
ja Khaled Hosseini: Tuhat loistavaa aurinkoa (Otava, 2008), 16 piiriä

386 Hartley 2002: 176–178.

- 7) Chimamanda Adichie: Puolikas keltaista aurinkoa (Otava, 2009)
ja Kristina Carlson: Herra Darwinin puutarhuri (Otava, 2009), 12 piiriä
- 8) Jhumpa Lahiri: Tuore maa (Tammi, 2008), Barack Obama: Unelmia isältäni (BTJ Kustannus, 2009), Anne B. Ragde: Berliininpoppelit (Tammi, 2007)
ja Bernhard Schlink: Lukija (WSOY, 1998), 11 piiriä
- 9) Siri Hustvedt: Amerikkalainen elegia (Otava, 2008), Olli Jalonen: 14 solmua Greenwichiin (Otava, 2008) ja Stieg Larsson: Miehet jotka vihaavat naisia (WSOY, 2006), 9 piiriä
- 10) Tuula-Liina Varis: Irma (WSOY, 2008), 8 piiriä

Kaikkia listan seitsemäätoista kirjaa yhdistävät tietyt asiat: palkinnot, hyvät kritiikit ja yleinen arvostus, laaja julkisuus. Ne ovat lukupiireillekin tärkeitä kriteerejä kirjoja valitessa, kuten edellisessä alaluvussa kävi ilmi. Miten juuri näihin kirjoihin oli päädytty? Mistä tutkimukseni 657 lukupiiriläistä saivat tietonsa kirjoista, ja miten se tieto heidät vakuutti?

Merkittävin uusien, lukemisen arvoisten kirjojen tietolähde lukupiiriläisille oli kirjallisuuskritiikki. Se on kansainvälisesti poikkeava tulos, sillä sen enempää Yhdysvalloissa kuin Britanniassakaan median asiantuntija-arviot eivät juuri määritä lukupiirien kirjavalintoja. Tässä tutkimuksessa vapaiden lukupiirien jäsenistä vain 3,7 prosenttia ilmoitti, ettei seuraa kritiikkiä, ohjattujen jäsenistä vain 1,8 prosenttia. Sitä luettiin etupäässä lehdistä, mutta kuultiin myös televisiosta ja radiosta. Verkossakin kritiikkiä luettiin jo melko paljon. Tärkein painettu tiedotusväline näytti kritiikin kannalta olevan Helsingin Sanomat. Tähän tulokseen vaikutti varmasti se, että tutkimukseni kohteet löytyivätkin alun perin HS:n kautta, kulttuurisivuilla ilmestyneen pikku-uutisen välityksellä. On selvää, että tätä päivälehteä luettiin näiden lukupiiriläisten keskuudessa taajaan. Vastauksissa kysymykseen siitä, mistä kritiikkiä luetaan, ohjattujen piirien jäsenet mainitsivat HS:n 125 kertaa, vapaiden piirien jäsenet peräti 235 kertaa.

Toisaalta HS oli vastauksissa yksi lehti monien joukossa. Sen jatkona oli yleisesti vastaajan kotiseudun maakuntalehti, ja niitä seurasi joukko aikakaus- tai erikoislehtiä. Kritiikkiä ilmestyi HS:n lisäksi vastaajien mukaan siis ainakin 20 muussa sanomalehdessä, 10 yleisaikakaus-, perhe- tai naistenlehdessä. 17 kulttuurilehdessä ja 7 muussa lehdessä.³⁸⁷ Sanomalehdistä toiseksi eniten mainintoja sai Hufvudstadsbladet (kaikkiaan 31).

387 HS:n lisäksi mainittiin seuraavat lehdet. Sanomalehdet: Aamulehti, Uutispäivä Demari, Etelä-Saimaa, Etelä-Suomen Sanomat, Hufvudstadsbladet, Hämeen Sanomat, Ilkka, Kaleva, Karjalainen, Keskisuomalainen, Kouvolan Sanomat, Kotimaa, Kymen Sanomat, Länsi-Suomi, Maaseudun Tulevaisuus, Pohjalainen, Pohjolan Sanomat, Satakunnan Kansa, Savon Sanomat
Aikakauslehdet: Eeva, ET, Image, Kodin Kuvalehti, Kotiliesi, Me Naiset, Pirkka, Suomen Kuvalehti, Trendi, Yhteishyvä.
Kulttuurilehdet: Arsio, Filmihullu, Hiidenkivi, Kanava, Kirjailija, Kirjain, Kritiikki, Kuvittaja, Lukufiilis, Nuori Voima, Nya Argus, Ny Tid, Onnimanni, Parnasso, Ruumiin kulttuuri, Tulva, Virikkeitä.
Muut lehdet: Kansan Uutiset, Kirkko ja kaupunki, Nykypäivä, Opettaja, Talouselämä, Tiedonantaja, Vihreä Lanka.

Kirjallisuuslehti Parnasso sai 69 mainintaa, Suomen Kuvalehti 45, Hiidenkivi 11, Kotiliesi 8 ja Kanava 7. Tulokset toistavat Kansallisen mediatutkimuksen tietoja vuodelta 2011–2012: suomalaiset ovat ahkeria painettujen lehtien lukijoita.³⁸⁸ Tilastokeskuksen mukaan lukijamäärät ovat kansainvälisesti suuria, ja Suomessa myös ilmestyy väkilukuun nähden paljon lehtiä.³⁸⁹

Jos kirjallisuuskritiikin lähteeksi ilmoitettiin vastauksissa nimeltä mainittu, painettu tiedostusväline 694 kertaa, radio- ja televisio-ohjelmat mainittiin puolestaan 518 kertaa. Vertailu ei ole täysin pätevää sen takia, että osa vastaajista puhui myös yleisemmin ”lehdistä”: joistain sanoma-, aikakaus-, naisten-, erikois- tai paikallislehdistä, nimiä mainitsematta. Samoin monet vastaajat sanoivat kuulevansa kritiikkiä ”radiosta” ja ”televisiosta”. Näyttää kuitenkin siltä, että lukupiiriläiset hankkivat tietonsa kirjoista enemmän lukemalla kuin kuuntelemalla tai katsomalla – etenkin kun myös verkon kautta hankittava tieto oli tässä tapauksessa kirjallista.

Radion ja television – nimenomaan Yleisradion – kirjallisuustarjonta on kuitenkin lukupiiriläisille tavattoman tärkeää. Sekin osoitti osaltaan, miten harvoista lähteistä tieto uusista kirjoista etupäässä tulee. Kaikki maininnat olivat Yleisradion radio- ja televisio-ohjelmista, ja niiden lisäksi ohjelmien tekijöitä mainittiin nimeltä kymmeniä kertoja, silloinkin kun ohjelman nimi ei muistunut vastaajan mieleen – lehtikriitikon nimi nousi esiin vain kolmesti! Tässä tutkimuksessa Nadja Nowak, Seppo Puttonen, Tuula-Liina Varis ja Anna Tulusto olivat siis huomattavasti suurempia kirjallisuusvaikuttajia kuin Antti Majander tai Jarmo Papinniemi.

Ohjattujen lukupiirien jäsenillä mainintoja eri televisio-ohjelmista oli 117, radio-ohjelmista 108. Vapaissa ryhmissä luvut olivat 155 ja 153. Suhteutettuna vastaajamääriin tämä merkitsee, että ohjattujen piirien jäsenistä 43 prosenttia oli seurannut television kirjallisuusohjelmia, 40 prosenttia radion ohjelmia. Vapaissa piireissä prosenttiluku on kummankin kohdalla 41. Voi siis olla, että ohjattujen piirien iäkkäämmät ja matalammin koulutetuille jäsenille televisio on radiota hieman tärkeämpi media, mutta suuria erot eivät ole. Television kirjallisuusohjelmista katsotuimpia olivat YLE TV1:n *Runoraati* (yhteensä 83 mainintaa), Teeman *Kirjamaa* (61 mainintaa) sekä YLE TV1:n Aamutelevision kirjaesittelyt (46 mainintaa). Saman kanavan *Kirja A & Ö* sai seuraavaksi eniten mainintoja (25), vaikka ohjelma lopetettiin jo 2005.³⁹⁰ Radio-ohjelmien kohdalla kärki oli vielä kapeampi, vaikka ohjelmatarjontaa on enemmän. Suosituin oli YLE 1 -kanavan *Nadjan huone* (107 mainintaa), ja sitä seuraavat *Lukupiiri* (60 mainintaa), *Kirjakerho* (48 mainintaa) ja *Kuka kukin on kirjallisuudessa* (16 mainintaa).³⁹¹

Lehtien, radion ja television lisäksi internet näytti jo olevan osa kirjallisuustiedon levityskanavia, joskaan ei niiden veroinen. Tämä liittyi varmasti lukupiiriläisten ikära-

388 http://www.levikintarkastus.fi/mediatutkimus/KMT_lukijatiedote_%20syyskuu_2012.pdf

389 http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-06-15_003.html?s=0#2

390 Lisäksi mainittiin 10 kirjaa –ohjelmasarjat, Strada, Voimala sekä FST:n tarjonta ylipäättään.

391 Lisäksi mainittiin Kultakuume, Tämän runon haluaisin kuulla, Radio Vegan Kulturtimmen sekä Radioteatterin tuotannot.

kenteeseen. Ohjattujen lukupiirien jäsenistä mainitsi ”internetin”, ”verkon” tai jonkun verkossa toimivan kritiikkiportaalin tai blogin tietolähteekseen 47 vastaajaa, vapaiden piirien jäsenistä 90 vastaajaa. Suosituimmat sivustot olivat *Kiiltomato.fi* ja *Kritiikkiportti* (24 ja 7 mainintaa). Lisäksi luettiin Helsingin Sanomien hs.fi-sivuilla Kirsi Pihan ja Hannu Marttilan blogia, Ilta-Sanomien ja Parnasson verkkosivuilla Lasse Lehtisen ja Jarmo Papinniemen blogeja sekä Panu Rajalan verkkopäiväkirjaa.

Vuoden 2009 suosituimpien lukupiirikirjojen listan kärjessä on neljä kotimaista romaania ja yksi käännöskirja: ykkösenä Sofi Oksasen *Puhdistus*, sen jälkeen Paul Austerin *Sattumuksia Brooklynissa*, Katri Lipsonin *Kosmonautti*, Arne Nevanlinnan *Marie* ja Kari Hotakaisen *Ihmisen osa*. Kirjoja yhdistää monta seikkaa. Ensinnäkin kaikki ilmestyivät lukemisajankohtaan nähden varhain, jotkut jopa runsas vuosi ennen sitä. *Puhdistus* ja *Marie* ilmestyivät jo keväällä 2008, *Sattumuksia Brooklynissa* ja *Kosmonautti* kesällä 2008. Poikkeuksena oli *Ihmisen osa*, joka ilmestyi vasta elokuussa 2009. Lukupiireillä oli siis hyvää aikaa hankkia kirjoista tietoa.

Toiseksi monet olivat odotettuja kirjoja, ja niistä alettiin puhua ja kirjoittaa oitis ilmestymisen jälkeen. *Puhdistusta* edelsi Oksasen samasta aiheesta kirjoittama näytelmä, joka oli saanut kantaesityksensä Mika Myllyahon ohjaamana Suomen Kansallisteatterissa vuotta aikaisemmin. HS:n lokakuussa Helsingin kirjamesseujen aikaan ilmestynyt kirjaliite, joka jaettiin kaikille tilaajille (lehden levikki 2008 oli 412 000)³⁹² ja oli lisäksi jaossa messuilla, teki puolestaan Paul Austerista kansikuvapojan, ja lehdessä oli kirjailijasta ja hänen Brooklynistaan kahdeksansivuinen kuvareportaasi. Tämän ”erityisen” medianäkyvyyden lisäksi kirjat saivat ”normaalimpaa” huomiota kritiikeissä, palkintoehdokkaina ja palkintojen saajina. Pekka Tarkka – suomalaisen kirjallisuuskritiikin arvovaltaisain edustaja 2008 – valitsi *Puhdistuksen* Finlandia-voittajaksi joulukuun alussa (ehdokkuus ratkesi jo marraskuussa). Romaani sai helmikuussa 2009 myös Runeberg-palkinnon, ja aiemmin se oli palkittu Kalevi Jäntin sekä Suuren suomalaisen kirjakerhon tunnustuksilla. Niin ehdokkaudet kuin palkinnotkin noteerattiin laajasti, samoin *Puhdistuksen* ilmiömäisen hyvää myyntimenestys. Vuosina 2008–2009 kirjasta ilmestyi ainakin 64 arviota. Romaania, näytelmää ja kirjailijaa itseään käsitteli lehdissä 281 uutista, haastattelua, kolumnia, pääkirjoitusta tai pilakuvaa.³⁹³ Kaiken kaikkiaan monipuolinen ja myönteinen julkisuus oli niin suurta, että tuntuu mahdottomalta ajatella yhdenkään kirjallisuudesta kiinnostuneen suomalaisen voivan jättää *Puhdistusta* lukematta.

Marraskuussa 2008 Finlandia-ehdokkaiksi valittiin myös Arne Nevalinnan *Marie* ja Katri Lipsonin *Kosmonautti*. Jälkimmäinen oli lisäksi saanut marraskuussa HS:n kirjallisuuspalkinnon vuoden parhaasta esikoisteoksesta. Arviotkin kirjoista olivat liki poikkeuksetta myös myönteiset, ja niitä oli paljon. Vuosina 2008–2009 *Kosmonautista* ilmestyi 33 arviota ja Katri Lipsonista 14 haastattelua,³⁹⁴ *Mariesta* 30 arviota ja Nevan-

392 <http://www.aikakaus.fi/content/Liitetiedostot/pdf/yhteenvetotilastot2008.pdf>

393 Kustantaja WSOY:n leikearkisto.

394 Kustantaja Tammen leikearkisto.

linnasta 17 haastattelua.³⁹⁵ Medianäkyvyyteen liittyen (ehkä jopa sen tuloksena) kirjoja myös myytiin. *Puhdistus* oli vuoden 2008 myydyin kotimainen romaani, ja seuraavana vuonna se ylsi kymmenen myydyimmän joukkoon. Myös *Marie* ja *Ihmisen osa* ylsivät bestseller-listalle.

Lukupiirikirjoina *Puhdistus*, *Marie*, *Kosmonautti* ja *Sattumuksia Brooklynissa* noudattavat kansainvälistä käytäntöä siinä mielessä, että ne eivät olleet aivan uutuuksia: niistä oli ehtinyt lukea ja kuulla, ja medianäkyvyyden lisäksi hyvä myyntikin oli ehtinyt vakuuttaa lukupiiriläiset niiden arvosta. Viidenneksi listalle nousi kuitenkin Kari Hotakaisen *Ihmisen osa*, joka ilmestyi vasta elokuussa 2009. Se hyväksyttiin siis lukupiirikirjaksi paljon normaalia nopeammin. Kaikkiaan suosituimpien kirjojen joukossa on kolme muutakin vuoden 2009 kirjaa – ja kaikilla oma syynsä tulla nopeasti noukituiksi. Hotakaisen tärkein syy on varmasti hänen ilmiömäinen suosionsa suomalaisessa nykykirjallisuudessa. *Juoksuhaudantie* (2002) sai sekä Finlandian että myöhemmin pohjoismaisen kirjallisuuspalkinnon, ja sen myynti ylitti parissa vuodessa satatuhatta nidettä. Koska Hotakaisen uutuutta odotetaan aina innokkaasti, lukupiiritkin osasivat valita sen lukulistoilleen tuoreeltaan – varsinkin, kun kirjasta julkaistiin jo ilmestymispäivänä elokuussa kiittäviä arvioita useissa lehdissä. Lähiviikkoina arvioita oli liki kaksikymmentä, ja lisäksi kirjaa esiteltiin Ylen Radio 1:ssä parissakin ohjelmassa, samoin Ylen ja MTV3:n aamutelevisiossa.³⁹⁶ Loppusyksystä kirja valittiin lisäksi sekä Finlandia- että Runeberg-palkintoehdokkaaksi.

Suosituimpien lukupiirikirjojen listalla on Hotakaisen lisäksi kolme muutakin 2009 ilmestynyttä teosta. Barack Obaman *Unelmia isältäni* ilmestyi alkuvuodesta, pian sen jälkeen kun kirjoittaja oli marraskuussa 2008 valittu Yhdysvaltain uudeksi presidentiksi. *Herra Darwinin puutarhuri* taas oli tekijälleen Kristina Carlsonille ensimmäinen kirja vuoden 1999 Finlandia-palkintoromaanin jälkeen. Nigerianlainen Chimamanda Adichie puolestaan vieraili Suomessa keväällä 2009 markkinoimassa romaaniaan *Puolikas keltaista aurinkoa* ja sai paljon huomiota osakseen, haastattelujakin sanoma- ja aikakauslehdissä sekä televisiossa oli kaksitoista.³⁹⁷ Siinä syytä lukupiirien kiinnostukseen.

J.M.G. Le Clézionkin suosio liittyy varmasti palkintoihin: hän sai lokakuussa 2008 kirjallisuuden Nobelin. Useita suomennoksia löytyi kirjastostakin, mutta kustannusyhtiö Otava otti lisäksi loppuun myydyistä uusia painoksia heti lokakuun lopussa. Nobelistilta luettiin lukupiireissä 2009 useita teoksia, ja *Harhailevan tähden* valikoituminen suosituimmaksi johtuu ilmeisesti vain siitä, että se ilmestyi uusista painoksista ensimmäisenä, jo 21. lokakuuta. Vain viikko sen jälkeen julkaistiin *Autiomaa* ja *Kaupunki nimeltä Onitsha*, jälkimmäinen vieläpä pokkarina. Olli Jalosen *14 solmua Greenwichiin* oli puolestaan Finlandia-palkintoehdokkaana. Se samoin kuin Carlsonin *Herra Darwinin puutarhuri* ja Tuulaliina Variksen *Irma* olivat myös arvostelumenestyksiä. Jalosesta

395 WSOY:n leikearkisto

396 Kustantaja Siltalan verkkosivut.

397 Kustantaja Otavan leikearkisto.

ilmestyi 35 (yleensä myönteistä) arviota, Carlsonista samoin 35,³⁹⁸ Variksesta 23.³⁹⁹ Nekin edustavat siis uudehkoa kotimaista laatukirjallisuutta, jollaista lukupiirit etupäässä suosivat. Tuulaliina Variksen huomioarvoa lienee lisännyt myös suosio YLE TV1:n taannoisen *Kirja A & Ö*–ohjelman juontajana.

Seitsemäntoista suosituimman kirjan listalla on seitsemän kotimaista ja kymmenen käännöskirjaa. Se kertoo, miten paljon lukupiireissä luetaan käännöksiä: kaikkiaan niitä oli vuoden 2009 kirjoista 59 prosenttia. Khaled Hosseini ja Siri Hustvedt ovat suorastaan malliesimerkkejä siitä, millaista lukupiirien suosima käännöskirjallisuus on: yhtä lailla kritiikin kiittämää että hyvin myyvää. Hosseinin teos oli vuoden 2008 myydyin käännös (54 000 kpl), ja Hustvedtkin ulkomaisen bestseller-listan sijalla 12 (23 500 kpl).⁴⁰⁰ *Tuhannesta loistavasta auringosta* ilmestyi 46 arviota, ja lisäksi hänen edellisen romaaninsa *Leijapojan* (suomeksi 2004) pohjalta tehty elokuva tuli teattereihin Suomessa maaliskuussa 2008. *Amerikkalaisesta elegiasta* ilmestyi 35 arviota, ja kirjailijan vieraillessa Helsingin kirjamesseilla lokakuussa 2008 häntä haastateltiin useisiin lehtiin.⁴⁰¹

Lahiria ei myyty samalla lailla, mutta hänestäkin julkaistiin näyttävä henkilöhaastattelu Helsingin Sanomissa heinäkuussa 2008 ja kirjasta kaikkiaan 23 arviota.⁴⁰² Myös Bernhard Schlinkin *Lukija* oli ilmestyessään 1998 samanlainen kiitetty laatukäännös. Suosio lukupiireissä yli kymmenen vuotta myöhemmin johtuu ilmeisesti kuitenkin siitä, että kirjaan pohjautuva amerikkalainen elokuva tuli Suomessa teattereihin maaliskuun lopulla 2009. Stephen Daldryn ohjaamaa elokuvaa tähdittivät mm. Kate Winslet ja Ralph Fiennes. Sitä oli saatavana myös taskukirjana, sillä uusi (viides) pokkaripainos otettiin samaan aikaan elokuvan ensi-illan kanssa.

Suomalaiset lukupiirit saivat siis 2009 tietonsa kirjoista lehtikritiikin sekä radion ja television kirjallisuusohjelmien välityksellä ja tekivät valintansa enimmäkseen median ja palkintoraatien arvostuksia myötäillen. Elizabeth Longin tutkimissa teksasilaisryhmissä näiden edelle nousivat akateemiset arvostukset (jäsenistä monilla oli suhteita yliopistoelämään) sekä laatukirjakaupan antamat suositukset.⁴⁰³ Myös lukupiireille suunnatun verkkojulkaisun ReadingGroupGuides.comin kyselyssä (2009) kirjakaupoilla oli paljon vaikutusvaltaa amerikkalaisten kirjavalintoihin: yli puolet vastaajista kertoi saavansa tietoa Amazon.comista, 39 prosenttia Barnes & Noble –kirjakaupoista. Sanomalehdistä sai tietoa vain 34 prosenttia vastaajista. Radion, television tai kirjallisuuspalkintojen merkitys kirjavalinnoille jäi todella vähiin – ne mainittiin vain kyselyn kohdassa ”muut”, jonka osuus tietolähteiden joukossa oli vain vähän yli 11 prosenttia.⁴⁰⁴ Suomessa kirjakauppojen osuus ei ollut lainkaan tätä luokkaa, mutta kirjojen näyttävä

398 Otavan leikearkisto.

399 WSOY:n leikearkisto.

400 Suomen kustannusyhdistys: <http://www.kustantajat.fi/tilastot/bestsellerit2008/>.

401 Otavan leikearkisto.

402 Tammen leikearkisto.

403 Long 2003: 121–122.

404 ReadingGroupGuides.com Reader Survey 2009: 11.

mainonta ja myynti varmasti vaikuttivat osto- ja lukemispäätöksiin. Kustantamoissa tehdään valintoja paitsi siitä, mitä kirjoja mainostetaan, myös siitä, mitkä julkistetaan erityisissä lehdistötilaisuuksissa ja keitä ulkomaisia kirjailijoita koetetaan saada Suomeen kirjaansa markkinoimaan.

ReadingGroupGuides.comin kyselyssä kaikkein tärkein tietolähde amerikkalaisissa lukupiireissä oli ”suositus ystävältä”: yli 70 prosenttia vastaajista kertoi, että kirjavalinnat tehdään niiden pohjalta.⁴⁰⁵ Jenny Hartley ei tutkimuksessaan selvittä brittilukupiirien tietolähteitä tarkemmin, mutta hänenkin mukaansa henkilökohtaiset suulliset suositukset ovat ”lukupiirien suosima tiedotustapa”. Ideoita saadaan perheenjäseniltä, ystäviltä, työtovereilta, toisista lukupiireistä – tosin myös kirjakaupasta, lehtikritiikeistä, kirjapalkintojen ehdokaslistoista, radiosta, televisiosta.⁴⁰⁶ Tähän puskaradio-kategoriaan suomalaisten lukupiirien suosikkikirjoista kuuluivat Anne B. Ragden *Berliinipoppelit* (2007) ja Stieg Larssonin *Miehet jotka vihaavat naisia* (2006). Jälkimmäisen ympärillä tosin myös julkisuus kasvoi kasvamistaan sitä mukaa, kun dekkaritrilogian osia suomennettiin ja sen kansainvälinen menestys saavutti yhä suuremmat mittasuhteet. Vuoteen 2009 mennessä koko trilogia oli jo suomennettu, ja ensimmäinen osa eli juuri *Miehet jotka vihaavat naisia* 2008 Suomen myydyin taskukirja.⁴⁰⁷ Dekkarina se on kuitenkin epätyypillinen lukupiirikirja, ja siksi on syytä uskoa, että kiinnostus siihen syntyi juuri muilta lukijoilta saadun palautteen perusteella.

Kun *Berliinipoppelit* suomennettiin 2007, sitä kiitettiin mm. Suomen Kuvalehdessä, Kotiliedessä, Uutispäivä Demarissa ja Hämeen Sanomissa. HS:ssa se arvioitiin vasta elokuussa 2009, yhdessä romaanitrilogian toisen osan kanssa – nyt tosin kiittävästi. Ylen kanavilla vain ruotsinkielinen *Boktid* käsitteli kirjaa 2008. Kirjailijakin vieraili kirjaansa markkinoimassa pariin otteeseen, mutta julkisuus jäi vähäiseksi (viisi lehtihaastattelua).⁴⁰⁸ Ragdea kiitettiin kuitenkin esimerkiksi Suuren suomalaisen kirjakerhon jäsenpalautteessa, kirjastojen suosituksissa ja monissa verkkoblogeissa.

Suosion kehittyminen muistuttaa kanadalaisjournalisti Malcolm Gladwellin analyysia muoti-ilmiöiden synnystä ja leviämisestä, jota hän on esitellyt teoksessa *Leimahduspiste* (2000, suom. 2007). Hän kertoo tarinan Rebecca Wellsin *Jumalaiset jaja-siskot* -kirjasta, jonka osa-aikainen näyttelijä sai Yhdysvalloissa julki 1996. Kirjaa myytiin sinä vuonna 15 000 kovakantista kappaletta, ja seuraavana vuonna se julkaistiin pokkarina. Sitä myytiin muutamassa kuukaudessa 18 000, ja pian luku oli jo 30 000. Se herätti kustannusyhtiön markkinoimaan teosta uudella tavalla, ja näkyvä ilmoitus New Yorker –kulttuurilehdessä kaksinkertaisti taas myynnin. Bestseller romaanista tuli kuitenkin vasta seuraavana vuonna, ja miljoonamyynnin kautta Wellsistäkin julkkis. ”Viidakkorummun voimalla hänen kirjansa oli leimahtanut”, Gladwell päättelee, ja pitää syinä

405 ReadingGroupGuides.com Reader Survey 2009: 11.

406 Hartley 2002: 52–53.

407 Suomen kustannusyhdistys: <http://www.kustantajat.fi/tilastot/bestsellerit2008/>.

408 Tammen leikearkisto.

paitsi kirjaa itseään ja Wellsin näyttelijäntaitoja, joista oli hyötyä luentatilaisuuksissa, myös lukupiirejä. Juuri niiden jäsenet tulivat alun perin kuuntelemaan tilaisuuksia, joissa Wells luki otteita kirjasta. Kirjaa alettiin ostaa lukupiireihin, sitä luettiin ja siitä keskusteltiin, ja sana levisi ryhmästä toiseen, vähitellen läpi koko mantereen. ”Pienillä tiiviillä ryhmällä on voima suurentaa sanoman tai idean epidemistä potentiaalia”, Gladwell uskoo.⁴⁰⁹

Samaa voi arvella *Berliinipoppeleista* – etenkin kun sekä sitä että *Jumalaisia jajasiskoja* voi pitää erittäin sopivina lukupiirikirjoina: ne ovat psykologisia, elämänläheisiä sukutarinoita, joissa on ihmissuhdepohdintaa ja kehityskertomusta, ja henkilögalleriassa useita voimakkaita persoonallisuksia, joihin erilaisetkin lukijat voivat samastua. Molemmissa on siis tarttumapintaa omaelämäkerralliseen lukemiseen ja sen pohjalle rakentuvaan kirjalliseen keskusteluun.

Berliinipoppeleit tai mikään muukaan Anne B. Ragden kirjoista ei yltänyt myydyimpien käännöskirjojen listalle. Vuoden 2010 loppuun mennessä sitä oli (kolmessa vuodessa) myyty runsaat 9000 nidettä. Myöskään *Kosmonautista* ei tullut bestselleriä: myynti ei vuoteen 2011 mennessäkään yltänyt kahdeksaantuhanteen niteeseen.⁴¹⁰ Selvää yhteyttä myyntilukujen ja lukupiirisuosion välillä ei siis ole. Jenny Hartleylla on sama käsitys brittilukupiireistä: suosituimpien kirjojen listat eivät suinkaan noudata myyntitilastoja. Toki monet suomalaisten lukupiirien suosikkikirjat *Puhdistuksesta Tuhanteen loistavaan aurinkoon* osoittivat, että myynti vaikuttaa, ja luonnollistahan se onkin: mitä enemmän kirjoja ostetaan, sitä enemmän niitä lukupiireihinkin kulkeutuu. Sillä kuten Jenny Hartley sanoo: ”Lukupiirit haluavat olla osa myös laajempaa lukijoiden yhteisöä.”⁴¹¹

Kuten suosituimpien lukupiirikirjojen listakin osoittaa, yksi tulos 768 kirjan⁴¹² tarkastelusta on se, että käännöksiä luettiin hieman kotimaista kirjallisuutta enemmän eli 59 prosenttia (mukana käännöksissä ovat myös suomenruotsalaiset, suomenkielisillä nimillä mainitut teokset). Toinen tulos on se, että eniten luettiin aikuisten suorasanaista kaunokirjallisuutta: sen osuus luetuista kirjoista on 74 prosenttia. Vaikka on olemassa lukupiirejä, joissa keskitytään pelkästään tietokirjallisuuteen, tässä tutkimuksessa tietokirjojen osuus oli alle seitsemän prosenttia. Vähän enemmän luettiin elämäkertoja ja muistelmia (11 %), vielä vähemmän runoja (4 %), esseitä tai mietelmiä (2 %) ja lasten- tai nuortenkirjoja (1,9 %).

Laskin erikseen kirjat, joita voi kutsua klassikoiksi – otin mukaan 1900-luvun alussa tai sitä aiemmin kirjoitetun kirjallisuuden Aino Kallaksesta ja Maria Jotunista Aisopokseen ja Paavaliin. Tällaisia teoksia oli luetuista 9,4 prosenttia. Tässä suhteessa suomalaiset piirit eivät poikkea ulkomaisista, sillä vaikka kaikkialla on myös pelkkiä klassikkopiirejä (jopa sellaisia, joissa luetaan yhtä teosta vuodesta toiseen), suurin osa haluaa

409 Gladwell 2007: 179–184.

410 Tiedot myyntiluvuista Tammesta.

411 Hartley 2002: 66–67.

412 Koko luettujen kirjojen lista liitteessä 4.

nimenomaan vaihdella luettavaansa kirjoitusajankohdan, lajin, kielialueen mukaan. Elizabeth Longin tutkimissa teksasilaisryhmissä klassikoita luettiin säännöllisesti silloin tällöin, usein lähellä lomakautta ja etenkin kun tuntui siltä, että lukemisto oli ollut pitkään liian kepeää ja populaaria.⁴¹³

Britanniassa luetuimpien kirjojen kieli- ja kulttuurijakauma on masentavan yhdenmukainen. Kolmestakymmenestä 1999 lukupiireissä eniten luetusta teoksesta vain kolme on käännöksiä.⁴¹⁴ Suomessa tilanne on aivan toinen: kolmenkymmenen suosituimman lukupiirikirjan joukossa oli vain kaksitoista suomeksi kirjoitettua, loput olivat käännöksiä. Eri alkukieliä oli kaikkiaan kuusi (englanti, ruotsi, norja, saksa, ranska, espanja). Mutta meilläpä on yleensäkin hyvin erilainen kirjallinen tarjonta, pienessä kulttuurissa kun eletään: käännöskirjallisuutta on tarjolla runsaasti, eikä edes englannin ylivalta ole aivan ehdoton. Unescon tilasto suomeksi 2008 käännetystä kirjoista sisältää 2262 teosta, joista englannista on suomennettu 1427 (63 %). Ruotsista käännettyjä on 10 prosenttia, saksasta ja ranskasta 5–6 prosenttia. Tanskan, norjan, italian, venäjän ja espanjan käännösmäärät ovat yhden–kahden prosentin luokkaa. Kaikkiaan käännöksiä tehtiin ainakin 35 kielestä (osalla teoksia alkukieli oli tilaston mukaan ”määrittelemätön”).⁴¹⁵ Tutkimukseni lukupiireissäkin luettiin 25 eri kielestä käännettyjä kirjoja. Toki englanti hallitsi – siitä käännettyjä oli 47 prosenttia. Seuraavina olivat ruotsi (17 %), ranska (10 %), saksa (4 %), venäjä (3,8 %), espanja ja norja (3 %). Lisäksi luettiin kreikasta, serbokroatiasta, arabista, latinasta, lätistä, italiasta, tšekistä, portugalista, hollannista, islannista, japanista, tanskasta, kiinasta, puolasta, unkarista, virosta, hepreasta ja turkista käännettyjä kirjoja.

Jos suosituimpien kirjojen sijaan katsoo sitä, ketkä olivat 2009 lukupiireissä suosituimmat kirjailijat, voi päätellä, keistä tuona vuonna eniten puhuttiin. Parinkymmenen suosituimman kirjailijan kärkeen nousi Paul Auster, toisena oli finlandisti Sofi Oksanen ja kolmantena nobelisti J.M.G. Le Clézio. Uusia nimiä tämän listan kärkipäässä olivat Mika Waltari, jonka syntymän satavuotisjuhlaa vietettiin näkyvästi 2008, ja Veikko Huovinen, joka kuoli syksyllä 2009. Hieman alempana listalla olivat mm. Jari Tervo, Sirpa Kähkönen, Carlos Ruiz Zafón ja Alice Munro. Kaikilla on verraten laaja tuotanto, jossa on valinnanvaraa. Kaikki kirjoittavat myös tavoilla, joka soveltuvat hyvin lukupiireihin. Aiheet ovat lähihistoriallisia (Tervo, Kähkönen) tai ihmissuhteisiin keskittyviä (Munro) ja siksi helposti lähestyttäviä ja samastuttavia. Ruiz Zafónin kansainvälisten menestysromaanien miljöö taas on eksoottinen ja kirjoitustapa yhtäältä viihdyttävä, toisaalta leimallisen kirjallinen ja siksi sivistävä. Tällaisista kirjoista kykenee keskustelemaan – sehän oli lukupiirien tärkein toimintamuoto ja lisäksi 37 prosentille lukupiiriläisistä suurin anti koko harrastuksessa.

Entä kirjailijoiden sukupuolijakauma? Kuten muistetaan, tutkimuksessani 92 prosenttia lukupiirien jäsenistä oli naisia. Kenen kirjoittamaa kirjallisuutta he lukivat?

413 Long 2003: 119.

414 Hartley 2002: 183–184.

415 Kansalliskirjasto, Vapaakappaletoimisto.

Laskin yhteen luetut kirjat sekä lisäksi kaikki maininnat yleisemmästä luettavasta (toiset lukupiirit lukevat vapaammin eri aihealueilta, eivät välttämättä kaikki samaa kirjaa), tyyliin ”Waltarin tuotantoa”, ”pohjoismaisia naisdekkaristeja”. Mainintoja oli 814, ja miehiin viittasi 449, naisiin 365. Prosentteissa miehet peittosivat siis naiset 55–45. Tulos on liki identtinen vuoden 2008 bestseller-listan sukupuolijakoon verrattuna: kotimaisten ja käännettyjen kaunokirjojen kärjessä miesten teoksia oli 56 ja naisten 44 prosenttia.

Lopputulena on siis, että suomalaisissa lukupiireissä luettiin 2009 useimmiten kaunokirjallisuutta ja että sekä käännosten että miesten kirjoittamien teosten osuus oli siitä vähän yli puolet. Ja jos mittapuuna pidetään erilaisia kirjallisia tunnustuksia sekä median esittelyjä ja arvioita, kuten suomalaiset lukupiirit tekevät, luettavaksi valittiin laadukasta, arvostettua ja siis ”vakavaa” kirjallisuutta. Elizabeth Long pohtii tutkimuksessaan teksasilaisista naislukupiireistä pitkään tämän ”vakavuuden” määrittelemistä. Vakava kirjallisuus voi olla tiedollisesti täyttä ja siksi merkittävää, tai sitten yleisesti arvokkaaksi hyväksyttyä. Toisaalta vakavuus voi liittyä myös lukemistapahtumaan, kuten Longin tarkastelemissa ryhmissä, joissa luetaan dekkareita ja muuta ajanviete-kirjallisuutta ja etsitään siitä yhteyksiä yhteiskuntaan, historiallisiin aikakausiin tai toisiin kulttuureihin.⁴¹⁶ Tällainen vakavuus määrittelee itse itsensä, irrallaan median ja akateemisten auktoriteettien arvostuksista.

7.3. Lukupiirit ja kirjalliset instituutiot

Yhdysvalloissa suuri osa lukupiiriläisistä saa tietoa luettaviksi valittavista teoksista kirjakaupoista. Britanniassa kaupat organisoivat lukupiirejä, ja aktiivisia ovat myös muut kaupalliset toimijat kuten teleyhtiö ja valtakunnallinen sanomalehti. Kummassakin maassa monet työnantajat rohkaisevat lukupiirien perustamiseen ja kokoontumiseen työpaikoilla esimerkiksi ruokatunnilla. Suomessa tällaista ei esiinny, mikä johtuu ainakin osaksi lukupiiriläisten ikärakenteesta. Tässä tutkimuksessa yli 60 prosenttia vastanneista oli yli 60-vuotiaita, kun taas Yhdysvalloissa ja Britanniassa mukana on paljon enemmän työikäisiä. Olen jo aiemmin pohtinut, johtuuko työikäisten puute siitä, ettei ihmisillä yksinkertaisesti ole kovin paljon aikaa harrastaa. Toisaalta vanhempien ihmisten lukupiiriharrastus liittyy meillä laajempaan ilmiöön eli eläkeikäisten intoon osallistua opinto- ja harrastustoimintaan. Tämä keskittyy tosin koulutetumpiin kansanosiin: ne, joiden elämäntapaan jonkinlainen opiskelu on kuulunut aiemminkin, jatkavat sitä myös eläkkeellä.⁴¹⁷ Lukupiirit rinnastuvat tässä suhteessa kansan- ja työväenopistojen kielikursseihin ja muihin sivistäviin opintoihin, ja tarkoituksena on paitsi oppia uutta myös ylläpitää yleistä vireyttä ja sosiaalisia kontakteja.⁴¹⁸

Kustantajat eivät ole olleet Suomessa kovin aktiivisia lukupiirien suuntaan: kuten olen todennut, kirja-ala ei ole edes noteerannut lukupiirejä selvityksissään. Ensimmäi-

416 Long 2003: 123–127.

417 Pitkänen 2000: 187.

418 Pitkänen 2000: 192–193.

nen maininta oli 2009 kirjastoalan kirjoituskokoelmassa *Kirjasto 2010*, jossa kirjastoissa toimivien lukupiirien vetäjän kertovat toiminnastaan. Kustantajien epäaktiivisuus liittyy varmasti siihen, ettei lukupiirien ole tähän asti katsottu juuri nostavan kirjojen myyntiä: lukupiiriläiset ovat ihmisiä, jotka ostavat niitä muutenkin paljon. Toisaalta monet lukupiirit pyrkivät hankkimaan kirjansa mahdollisimman edullisesti eli pökkareina tai kirjastosta.

Tilanne voi kuitenkin muuttua. Opetusministeriön tilaaman ja vuonna 2000 julkaistun ja 2005 päivitetyn *Kirja Suomessa* –selvityksen mukaan lukemistilanne on Suomessa nyt hyvä ja sekä kirjojen julkaisu ja myynti että kirjastojen lainausluvut kansainvälisesti tarkasteltuina huippuluokkaa. Uhkia kaikelle lukemiselle ovat toisaalta kirjastojen vähentyneet aineistomäärärahat, kirjan elinkaaren lyhentymisen, vanhojen kirjojen saatavuuden hankaluus, kirjan korkea hinta ja kirjakauppojen supistunut valikoima. Väestön keskittyminen kasvukeskuksiin vaikeuttaa sekkin kirjojen hankkimista ja lukemista haja-asutusalueilla.⁴¹⁹ Lisäksi yleisöt erikoistuvat ja kapenevat kaiken aikaa, myös kirjallisuuden osalta, eikä kulttuurituotteiden suosiota suinkaan voi aina ennustaa. Kansalliskirjaston johtaja Kai Ekholm puhuukin kirjoista ”parvi-ilmiönä”. Sellaisia ovat viime vuosina olleet mm. J.K. Rowlingin *Harry Potter* –sarja, Suomessa Heli Laaksosen runot, Juha Vuorisen *Juoppohullun päiväkirja* ja Milla Paloniemen *Kiroileva siili* –sarjakuvat. Parvet syntyvät, niitä ei voi synnyttää, Ekholm huomauttaa ja jatkaa: ”Niiden syntyvaiheille naureskellaan, kunnes nähdään myyntiluvut.”⁴²⁰

Lukupiiritkin ovat aiheuttaneet parvi-ilmiöitä, kuten Rebecca Wellsin *Jumalaiset Jaja-siskot* Yhdysvalloissa ja Anne B. Ragden *Berliinipoppelit* pienemmässä mitassa meillä. Voi siis olettaa, että kustantamot ja kirjakaupatkin alkavat tulevaisuudessa suhtautua lukupiireihin vakavammin sekä potentiaalisia uusia yleisöjä tavoittaakseen että jo olemassa olevia kirjojen ostajia tehokkaammin palvellakseen. Tästä on jo joitain merkkejä, kuten Otavan ja WSOY:n julkaisemat lukupiiriläisen opas/harrastuskirjaset, Otavan laatima tukimateriaali kuuteen romaaniin ja isojen kirjakauppaketjujen järjestämät ja osin sponsoroimat lukupiirit.

Pitkät urat kustantajina tehneet Leena Majander ja Touko Siltala sekä samoin pitkään kustantamon tiedotuspäällikkönä toiminut Katri Wanner kertoivat kysyttäessä omia käsityksiään kustantamoiden ja lukupiirien suhteista. Siltala ja Wanner uskoivat, etteivät lukupiirit ainakaan nykyisellään, pieninä ja yksityisinä ryhminä, ole kustantajille merkittävä asiakaskunta. ”Lukupiiriläiset ovat käsittääkseni kovin yksilöllisiä ja yksityisiä kirjanlukijoita, joiden poiminnat kirjojen virrasta ovat oikullisia ja arvaamattomia”, Siltala arveli.⁴²¹ Tästä tutkimuksesta käy ilmi, ettei asia aivan noin ole, mutta se on varmasti totta, ettei kustantajien tarvitse tätä nykyä lukupiirejä juuri noteerata.

419 Stockmann, Bengtsson ja Repo 2005, tiivistelmä verkossa (http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2000/liitteet/opm1_syksy2005_v3.pdf?lang=fi)

420 Ekholm 2010: 107.

421 Touko Siltala sähköpostitse 25. 7. 2011.

Kirjakaupat ovat toinen juttu, kuten Katri Wanner huomauttaa: ”Jollekin kirjakerholle tai kirjakauppaketjulle voisi olla kiinnostava koe tarjota piireille kimppa-alennuksella esim. 6 kpl samaa uutuutta. Näin yhden uutuuden myynti ehkä nousisi muutamalla sadalla.”⁴²² Leena Majanderilla oli asiasta optimistisempi (tai ehkä idealistisempi) kuva. Hänestä lukupiiriläiset ovat ”kirjallisuuden kellokkaita”, joita kustantamoiden kannattaa pitää silmällä. Tapoja tähän ovat hyvät verkkosivut ja henkilökunnan avuliaisuus. ”Lukupiiriläisten kaltaisten lukija-mielipidevaikuttajien yhteydenottoihin ja tiedusteluihin on kyettävä vastaamaan, eli kustantamon markkinointiosastolla lukupiirien pitää kuulua jonkun vastuualueeseen.”⁴²³

Asia, jolla ehkä olisi vaikutusta lukupiirien merkityksen kasvuun yhtenäisenä asiakaskuntana, on mediassa (lähinnä televisiossa) toimiva valtakunnallinen lukupiiri amerikkalaisen Oprah’s Book Clubin tapaan. Katsauksessaan *Kirja tienhaarassa vuonna 2020* Kai Ekholm ja Yrjö Repo kehittävät joka tapauksessa kirja-alaa tarkkailemaan lukemistapojen laajentumista (kuten yhteisöllistä lukemista), ihmisten lisääntyvää verkostoitumista esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja sitä kautta koko ajan tehokkaammin vaikuttavaa ”pienien tekojen ja heikkojen signaalien” toimintaa kuten tavallisten lukijoiden kirjoittamaa kirjallisuuskritiikkiä ja suusta suuhun kulkevia lukusuosituksia.⁴²⁴

Se kirjallinen instituutio, jolle lukupiirit ovat tärkeitä jo nyt, on kirjastolaitos. Kuten on käynyt ilmi, suhde on vanha ja luku- ja kirjallisuuspiirejä järjestetty kirjastoissa vuosikymmeniä. 2000-luvulla, lainauslukujen hiljalleen laskiessa, yleisissä kirjastoissa on kuitenkin kiinnostuttu niistä uudella tavalla. Katariina Ervastian haastattelemat kirjastonhoitajat pitävät lukupiirejä uudenlaisena asiakaspalveluna: se on henkilökohtaisempaa, keskustelevampaa ja yhteisöllisempää. Lisäksi sen kautta ihmiset voi saattaa kosketuksiin toistensa kanssa, heille voi opettaa uusia kirjaston käyttötapoja, ja kirjaston henkilökunnan omakin kirjallisuudentuntemus kohenee.⁴²⁵

Toinen instituutio, johon suomalaisilla lukupiiriläisillä on läheiset suhteet, on kirjallisuuskritiikki. Amerikkalaisessa ja brittiläisessä vertailuaineistossa lehtikritiikki tai radion ja television kirjallisuusohjelmat eivät juuri vaikuttaneet lukupiirien kirjavalintoihin. Longin tutkimissa piireissä tietoja saatiin akateemisista lähteistä ja laatukirjakaupoista, Britanniassa enimmäkseen suullisesti muilta ihmisiltä. Se oli tärkein tietolähde myös amerikkalaisen ReadingGroupGuides.com-verkkojulkaisun kyselyssä, kirjakauppojen ohessa. Ei ihme, että sen mukaan amerikkalaispiireissä luettiin eniten bestsellereitä.

Suomessa lukupiiriläiset kuitenkin lukevat paljon myös lehtiä ja seuraavat muuta mediaa – näin siitä yksinkertaisesta syystä, että kuulumme maailman parhaimpiin lukijakansoihin ja että lehtikulttuurina Suomi on poikkeuksellisen tilaajavaltainen maa. Tämä koskee sekä sanoma- että aikakauslehtiä.⁴²⁶ Amerikassa ja Britanniassa on

422 Katri Wanner sähköpostitse 26. 7. 2011.

423 Leena Majander puhelimitse 1. 9. 2011.

424 Ekholm ja Repo 2010: 184–185.

425 Ervasti 2009: 75–81.

426 Joukkoviestimet 2011: 49.

paljon yleisempää ostaa lehdet irtonumeroina, eikä lehtikritiikkiin silloin välttämättä synny yhtä kiinteää suhdetta. Vaikka sanomalehtien levikki on Suomessa kääntynyt jatkuvaan loivaan laskuun, yli 40-vuotiaista suomalaisista luki esimerkiksi sanomalehtiä vuonna 2010 yli 80 prosenttia⁴²⁷. Tilastokeskuksen mukaan kaikkeen lukemiseen käytettiin vuonna 2009 päivässä 36 minuuttia.⁴²⁸ Televisiota lukupiiriläisten valtaosa eli 45–64-vuotiaat katsoivat vuonna 2011 keskimäärin yli kolme tuntia päivässä,⁴²⁹ radiota kuunneltiin samoin yli kolme tuntia päivittäin.⁴³⁰

Se, mitä lukupiiriläiset kertoivat suhteestaan kirjallisuuskritiikkiin sekä radio- ja tv-ohjelmiin, samoin kuin lista suosituimmista lukupiirikirjoista 2009, antavat heistä melko yhdenmukaisen ja konventionaalisen kuvan, riippumatta jäsenten iästä ja asuinpaikasta. Luetaan kirjoja, joita kritiikki kiittää ja palkintoraadit palkitsevat, hankitaan tieto varsin harvoista lehdistä tai tv- ja radio-ohjelmista. Vaikka ymmärrän, että aineistoni on tässä suhteessa sekä pieni että hieman vino (lukupiirit ottivat yhteyttä vain Helsingin Sanomissa julkaistun pikku uutisen perusteella), lukupiirien Suomessa näyttää edelleen vallitsevan yhtenäiskulttuuri, jossa luotetaan kirjallisiin auktoriteetteihin kuten suurten päivälehtien kriitikoihin ja kirjallisuudentutkijoihin. Tämä liittyy selvästi sekä lukupiiriläisten ikään että muihin heitä määrittäviin piirteisiin. Tekstikokoelmassaan *Kirjatiuhaarassa vuonna 2020* Kai Ekholm ja Yrjö Repo luovat suomalaisen kirjanlukijan – vuodessa yli kymmenen kirjaa ostavan henkilön – muotokuvan, ja sehän näyttää kovin tutulta: hän on nainen, 30–59-vuotias, hänellä on opisto- tai korkeakoulututkinto, hän omistaa runsaasti kirjoja mutta on myös ahkera kirjaston käyttäjä.⁴³¹ Siis kuin tämän aineiston tyypillinen suomalaisen lukupiirin jäsen.

7.4. Keskustelu lukupiireissä

”Usein lukupiirissä joku paimentaa, että vähän pysytään aiheessa. Se on mukavaa. Meillä on monta puheliasta, minä mukaan lukien. Yritän kysyä muilta ja välttää inhoittavaa taipumustani dominoida. Keskustelussa kirjasta arvioidaan muotoa, sisältöä, kerrontaa, kieltä, kuvailevuutta (tätä sanaa kyllä eri ihmiset käyttävät vähän eri asioita kuvaamaan). Myös hahmoista puhutaan ja sitten joskus kirjailijan muusta tuotannosta. Puhumme myös seksin ja ihmissuhteiden kuvauksista. Sellaisestakin ihmiset ottavat esimerkkejä, että osaako kirjailija kuvata esim. tämän ikäistä ihmistä tai tätä sukupuolta tai tässä tilanteessa. Hirveän tarkkoja havaintoja välillä toisilta tulee, se on minusta hienoa. Olemme puhuneet myös suhteesta pornoon, ulkonäköön, kauneusleikkauksiin jne. Se on hirveän mielenkiintoista. Kirjojen sisällöt nostavat niin valtavasti aiheita. Lapsista ja vastuusta on puhuttu myös sekä naisen eri elämänvaiheista. Olemme myös tainneet

427 <http://www.sanomalehdet.fi/index.phtml?s=138>

428 http://www.stat.fi/ti/akay/2009/02/akay_2009_02_2011-02-17_kat_002_fi.html

429 http://www.finnpanel.fi/lataukset/tv_vuosi_2011.pdf

430 http://www.finnpanel.fi/lataukset/radiovuosi_2011.pdf

431 Ekholm ja Repo 2010: 50.

puhua joidenkin äideistä, sukulaisten ikääntymisestä ja sairauksista. Sitten narsismista ja luonnehäiriöistä on puhuttu. Juttelemme myös työelämän asioista ja se on minusta hirveän kiinnostavaa..”

– Tiina, 51 (Helsinki)

Tärkeä osa lukupiirikirjan lukemista on se, miten siitä valmistaudutaan keskustelemaan ryhmässä. Yli sata lukupiiriläistä kertoi miettivänsä jo lukiessaan mahdollisia repliikkejä ja kysymyksiä muille tai omien käsitysten puolustamista toisten mielipiteitä vastaan. ”Lukupiirin kirjoja lukee jotenkin tietoisemmin ja niiden sanomaan paneutuu enemmän kuin jos lukisi vain itsekseen – johtuu varmaan siitä, että kirjoista joutuu myös sanomaan kantansa muille”, pohti eräs vastaaja.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lukupiireissä käytäisiin – ainakaan usein – sanallisia kamppailuja, joissa yhdet voittavat ja toiset häviävät. Elizabeth Longin mielestä se on suorastaan ihmeellistä: ”Vaikka keskustelut saattavat muuttaa osallistujien mielipiteitä sekä kirjasta että toisistaan, ne eivät yleensä pääty varsinaiseen tulokseen tai edes yhteisymmärrykseen.” Tärkeintä ei siis ole muodostaa luetusta kirjasta yhtä, ”oikeaa” mielipidettä. Longin mukaan tässä on yksi syy siihen, etteivät lukupiirit kiinnosta miehiä yhtä paljon kuin naisia: heidän tapansa keskustella asioista on toisenlainen, yhtenäiseen johtopäätökseen ja lopputulokseen pyrkivä.⁴³² Oma kokemukseni nuorten helsinkiläismiesten lukupiiristä on erilainen, sillä siinä ei suinkaan koetettu ahtaa kaikkien käsityksinä yhtenäiseen muottiin. Tässä suhteessa modernissa lukupiirikeskustelussa on yllättävän paljon samaa kuin varhaisten kirjallisten salonkien arvostamassa ajatus-
tenvaihdoissa. Esimerkiksi Malla Silfverstolpen 1800-luvun alun salongissa Uppsalassa pyrittiin välttämään erimielisyyksiä tai väittelyitä, joissa yksi mielipide voittaisi.⁴³³

Jenny Hartleyn mukaan hyvään lukupiirikeskusteluun vaikuttaa neljä asiaa: sopiva kirjavalinta, sopiva mielipidekirjo, keskustelijoiden hankkimat ja mukanaan tuomat tausta- ja lisätiedot sekä turvallinen tunnelma.⁴³⁴ Taina Ratian kokemus Turun kaupunginkirjastossa on, että ”hedelmällisessä vuorovaikutustilanteessa henkilökohtaisen reviiirin säätely toimii hyvin ja ryhmän jäsenet kokevat ahaa-elämyksiä sekä suhteessa teksteihin että toisiinsa.”⁴³⁵ Verratessaan toisiinsa yliopisto-opiskelijoiden ja lukupiiriläisten kirjallisuuskusteluja amerikkalainen kirjallisuudentutkija Jane Missner Barstow puolestaan pani merkille, että kun luentosalissa keskitytään teoksen kirjallisen arvon ja poikkeuksellisuuden korostamiseen, lukupiirissä pyritään päinvastoin löytämään tuttuutta. Lukupiirissä hyvinkin korkeakirjallisen teoksen (kuten Toni Morrisonin *Solomonin laulun*) arvostusta lisää nimenomaan se, että tarinaan voi samastua ja että se palkitsee lukijaa emotionaalisesti.⁴³⁶

432 Long 2003: 146–147.

433 Mäkinen 2011: 5.

434 Hartley 2002: 74.

435 Ratia 2010: 187.

436 Missner Barstow 2003: 9.

7.5. Arvottamista, analyysia, rönstyilyä

Tässä tutkimuksessa kaksiosaisen kysymyksen *Miten kirjoja käsitellään lukupiirissä, millaisiin asioihin keskustelussa kiinnitetään huomiota?* vastaus oli liki poikkeuksetta: ”Keskustelemalla”. Kun laskin kirjojen käsittelyyn, keskustelun laatuun ja sisältöön liittyvät huomiot, niitä oli kaikkiaan 1147 kappaletta. Yleisimmin (26,7 prosentissa vastauksista) mainittiin lukukokemuksen tai luetun teoksen arvottaminen. Lukupiirikeskustelussa oleellisinta on siis saada sanoa, pitikö kirjasta vai ei ja miksi. Liki yhtä yleistä (25,6 %) oli kuitenkin keskustelu itse kirjasta, sen kielestä, tarinasta, tyylistä ja henkilöistä. Näiden vastausten perusteella ei siis voi suoraan määritellä lukupiirikeskustelujen laatua tai tasoa – ”tykkääminen” on vain vähän yleisempää kuin ”analyysi”.

Kymmenkunta vastaajaa piti keskustelujen tasoa pinnallisena tai epäasiantuntevana; osalla heistä oli tähän maallikon anteeksipyytävä, osalla snobistinen ja hieman halveksivakin asenne: ”Keskustelu on yleensä arvottavaa, mutta huomiota voi saada myös kirjan epäselväksi jäänyt rakenne tai yksityiskohta. Jos kyseessä on suomennos, yleensä joku moittii tekstiä ’käännetyn makuiseksi’. Jos kyseessä on klassikko, yleensä joku käyttää ilmausta ’yliarvostettu’.”

Jo aiemmin käsitellyissä 258 muutostoiveessa oli 61 toivomusta perusteellisemmasta, analyttisemmasta keskustelusta. Yhtenä tienä siihen mainittiin useassa piirissä erityiset muistilistat tai kysymyspatterit, joita jäsenet seurasivat lukiessaan (kuten Anja-Leena Suomelan Haminan Kansallisten seniorien lukupiirille laatimat kysymykset Matti Rön­gän dekkareista). Jollain ryhmällä oli käytössä eri kustantajien (esim. Otava ja WSOY, ruotsalainen En Bok för Alla) julkaisemia, täytettäviksi tarkoitettuja lukupiiripäiväkirjoja, jollain vanha lukion äidinkielen oppikirja analyysiohjeineen. Tarkoituksena on selvästi päästä johonkin tulokseen, jättää lukupiirikokoontumisesta selkeä jälki jäsenten mieleen. Samaan tähtää joidenkin piirien tapa antaa kirjoille pisteet tai kouluarvosana. Tällaiset lukupiirit ovat kuitenkin tutkimuksessani vähemmistönä. Suurin osa niistä tyytyi monen mielipiteen kirjoon eikä toivonutkaan yhtä yhtenäistä tulosta. Itse asiassa *arvottamisen ja analyysin* tasapaino vastauksissa valaisee mielestäni hyvin sitä, millaista kirjallista keskustelua lukupiireissä käydään ja halutaan käydä.

Kirjaa ja sen sisältöä analysoitaessa etusijalla ovat henkilöt, heidän luonteensa ja ratkaisunsa. ”Eniten puhutaan henkilöistä, millaisia he ovat kunkin mielestä”, kertoi yksi vastaaja. ”Heidän käyttäytymistään analysoidaan joskus kuin todellisten ihmisten.” Ja toinen: ”Saatamme keskustella pitkään jostakin henkilöstä ja siitä, miksi hän oli sellainen kuin oli.” Tässä on kyse luetun limittymisestä koettuun, joka onkin kolmas merkittävä lukupiirikeskustelujen elementti. Suomessa sitä kutsutaan usein *rönstyilyksi*: ”Keskustelu on vapaamuotoista ja rönstyileväkin.” ”Käsittely on vapaamuotoista ja välillä hyvinkin rönstyilevää.” ”On jopa vaikeaa pysyä aiheessa. Omaksi rooliksi on langennut katkaista pahimpia rönstyjä.”

Tutkimuksessani erilaista rönstyilyä kuvattiin 24 prosentissa vastauksista. Niiden mukaan ”poiketaan” tai ”tulee sivupolkuja” henkilökohtaiseen elämään, kirjaa ympäröivään maailmaan, historiaan, politiikkaan, kirjailijaan ja kirjan muuhun vastaanot-

toon. DeNel Rehberg Sedon 252 vastaajan kansainvälisessä kyselyssä rönsyilyä (eli keskustelun kääntymistä kirjallisuudesta ”yhteiskunnallisiin, poliittisiin tai ekologisiin kysymyksiin”) esiintyi 55 prosentilla fyysisistä lukupiireistä ja 28 prosentilla virtuaalisista – tutkijan mukaan internetin yksityisyys mahdollistaa pysyttelyn akateemisessa puhettavassa paremmin kuin kasvokkain tapahtuva keskustelu.⁴³⁷ Suomalaisten kirjastojen lukupiirejä tutkinut Katariina Ervasti ja kaikki hänen haastattelemansa piirien vetäjät pitävät rönsyilyä oleellisena osana koko lukupiiri-instituutiota. Mikko Rimmisen *Pussikaljaromaani* voi innoittaa keskustelemaan Helsingin kaupunginosaidentiteeteistä ja Leslie Marmon Silkon *Riitti* alkuperäisamerikkalaisten asemasta.⁴³⁸ Sota-aika ja sen lapsuusmuistot ovat aiheuttaneet paljon samastumista ja keskustelun rönsyjä niin Suomessa kuin Britanniassakin, ja kokemus on koettu nimenomaan palkitsevaksi.⁴³⁹

Jane Missner Barstowin mukaan rönsyily parantaa lukupiirikeskustelujen kirjallista antia: on kuin vakava suhtautuminen kirjallisuuteen edellyttäisi henkilökohtaista sitoutumista ja alttiiksi asettumista.⁴⁴⁰ Elizabeth Long tarkoittaa samaa kutsuessaan sitä kulttuuriseksi vastarinnaksi: turvallisessa ympäristössä lukupiiriläiset hylkäävät akateemissävyyden, analyttisen kirjallisuuskeskustelun joko tietoisesti tai tiedostamattaan ja valitsevat tilalle vapauden ja leikkisyyden. Toisin kuin luentosalissa tai luokkahuoneessa, tulkintoja ja arvotuksia voi perustella omilla kokemuksilla, kirjallisuus limittyy henkilökohtaiseen, ja sen avulla määritellään ja tiivistetään omia arvoja. Esimerkkinään hän käyttää houstonilaisen lukupiirin keskustelua William Faulknerin *Absalom, Absalom* –romaanin pohjalta, jossa kirjan henkilöiden avulla käytiin itse asiassa läpi yhden lukupiirin jäsenen avioeroa ja ex-puolisoa.⁴⁴¹

Rönsyily johtaa siis usein kirjan henkilöihin samastumiseen, ja se voi Longin mukaan olla hyvinkin terapeutista ja palkitsevaa. Lukukokemus ja siitä kertominen voivat herättää muistoja tai tunteita, ja silloin puolestaan henkilöhahmojen luonnekuvat ja ratkaisut voivat saada keskustelussa lisävalaistusta.⁴⁴² Britanniassa Jenny Hartleyn kokemuksen mukaan tässä on kuitenkin myös vaaroja. Esimerkiksi kahdessa lukupiirissä, jotka olivat lukeneet Helen Dunmoren lapsen kuolemaa ja sisarusten välistä petosta käsittelevän romaanin *Talking to the Dead*, illan antiin suhtauduttiin hyvin eri tavoin. Yhdessä kiitettiin nimenomaan sitä, että kirjallisesti vaatimaton teos antoi kimmokkeen kiinnostavaan keskusteluun sen aiheista. Toisessakin piirissä kirjasta siirryttiin pian piiriläisten omiin kokemuksiin kuolemasta, mutta ”kun ryhmä alkaa käsitellä tunneasioita, tilanne voi muuttua toisille jäsenille hyvin vaaralliseksi”, sitä kommentoitiin.⁴⁴³

Usein rönsyilevä, samastumisen salliva keskustelu voi synnyttää myös tilantei-

437 DeNel Rehberg Sedo 2003: 83.

438 Ervasti 2009: 67–68.

439 Hartley 2002: 81.

440 Missner Barstow 2003: 11.

441 Long 2003: 145–146.

442 Long 2003: 154.

443 Hartley 2002: 84.

ta vertailuun, kuten Wayne C. Booth on koduktio-käsitteellään esittänyt: yhtäältä on kyse kirjallisuuden evaluaatiosta oman elämän avulla, toisaalta elämän evaluaatiosta kirjallisuuden avulla – ja lopulta kummankin re-evaluaatiosta. Booth käyttää esimerkkinä kahta hyvin erilaista kokemusta Alice Walkerin *Häivähdys purppuraa* –romaanin elokuvasovituksesta⁴⁴⁴. Katariina Ervastian haastattelemat kirjastojen lukupiirinvetäjät käyttävät tästä termiä *peili*: ”Ihminen peilaa omia tunteitaan kirjaan sekä yksilönä että yhteiskunnan jäsenenä.”⁴⁴⁵

Peilaaminen on tuttua myös yksityisestä lukemisesta, kuten itse huomasiin suomalaisten Montgomery-lukukokemuksista ja kuten Urpo Kovala ja Maaria Linko ovat havainneet omissa tutkimuksissaan. Elämäkertatutkijat Jan-Erik Ruth ja Anni Vilkkö ovat käsitelleet samaa asiaa tarkastellessaan emotionaalisten kokemusten ja muistojen järjestyntymistä ihmisten kertoessa omasta elämästään. Itsereflektiiviset arvioinnit ovat heidän mukaansa tunneherkkiä, ja niihin liittyy elämäkerroissa usein vaikenemista ja sivuutuksia. Asiaa helpottaa, jos niille löytää tutun, konventionaalisen muodon.⁴⁴⁶ Lukupiirikeskustelua, jossa käytetään hyväksi peilaamista ja samastumista, voi pitää omaelämäkerrallisen kerronnan suullisena konventiona. Sen puitteissa on sallittua verrata kirjoja omiin kokemuksiin ja kertoa traumaattisistakin asioista fiktion rinnalla tai sen lävitse.

Lukupiirikeskusteluissa on lisäksi usein taso, jota yksin lukiessa on vaikea saavuttaa: käsitysten muuttuminen mielipiteitä vaihdettaessa ja kirjaan syvennyttäessä. ”On huvittavaa huomata, miten alun jyrkät mielipiteet, varsinkin negatiiviset sellaiset, usein pehmenevät keskustelun kuluessa, ja kirja alkaakin vaikuttaa paremmalta kuin mitä ensin ajatteli”, pohti helsinkiläinen lukupiiriläinen. Esimerkkinä hän mainitsi Paolo Coelho’n *Zafirin*, josta useilla piiriläisillä oli negatiivisia ennako-odotuksia.

Osa tästä on monen äänen ja ajatusten prosessoinnin aikaansaama avartumista ja tiedon karttumista, Elizabeth Longia lainaten myös ”omien arvojen määrittelyä ja tiivistämistä” ja terapeutista, luovaa leikkiä. Turvallisessa ympäristössä ryhmäkeskustelussa keksii (tai tiedottomasta nousee esiin) aivan uusiakin oivalluksia. Osa mielipiteiden muuttumista voi kuitenkin olla tiedostamatonta halua pitää yllä yhteenkuuluvuutta, ryhmän sisäistä harmoniaa – joka myös on oleellinen osa lukupiiriharrastuksen nautinnollisuutta. Huolimatta siitä, että erilaisia mielipiteitä toivotaan ja arvostetaan, tuskin kovin moni haluaa kokoontua kerta toisensa jälkeen riitelemään. Sitä paitsi tuntuu psykologisesti palkitsevammalta todeta kokoontumisen päätteeksi, että luettu kirja oli hyvä eikä kelvoton. Eli kuten eräs vastaaja pohti: ”Usein käy niin, että suhtautuminen kirjaan muuttuu kielteisestä myönteiseksi keskustelun aikana. Yritämme kai vakuuttaa toisiamme, että olihan siinä sekin ja sekin hyvää, jos joku avaa keskustelun sanomalla, että olipa huono kirja – en kyllä yhtään tykännyt.”

Lukupiirien rönsyilevissä keskusteluissa on usein mukana myös ulottuvuus, jota voi

444 Booth 1988: 74.

445 Ervasti 2009: 67.

446 Ruth ja Vilkkö 1996: 172–174.

kutsua kirjalliseksi assosiativisuudeksi. Kirjastojen lukupiireissä tätä käytetään hyväksi kirjavalinnoissa: jos on luettu Päivi Alasalmea, valitaan seuraavaksi mieskirjailija, raskaan jälkeen kevyttä, Paul Austerin New York –trilogian jälkeen saman sukuinen romaani Anne Tyleriltä jne.⁴⁴⁷ On myös yleistä vertailla käsiteltävää kirjaa aiempiin ja palauttaa mieleen aiempia keskusteluja. ”Joskus mielestämme löytyy jokin yhteinen linja viimeksi lukemiemme kirjojen välillä”, turkulainen lukupiiriläinen pohti. Seuraamassani Martinlaakson kirjaston lukupiirin keskustelussa vetäjä toi jatkuvasti esiin aiemmin käsiteltyjä teoksia, ja piiriläiset löysivät niistä samoja aiheita ja teemoja kuin nyt luetusta.

Toki lukupiireissä keskustellaan myös aivan muusta kuin kirjoista tai oman elämän limittymisestä niihin: viimeaikaisista tapahtumista, perheestä, lapsista ja lapsenlapsista, työstä, politiikasta. Yleensä tämä vapaa osuus ajoittuu kokoontumisen loppuun ja siihen liittyy myös tarjoilua, kuten helsinkiläisessä seitsemän 40–60-vuotiaan naisen lukupiirissä: ”Monesti keskustelu on kauniisti sanottuna polyfonista. Yritämme saada ja antaa puheenvuoroja, mutta aina – melkein joka kerta – tapaaminen on kuin pikakelauksella läpiviety näytelmä: tullaan sisään, asetutaan katettuun pöytään johon lisätään jotain mukaan sattunutta ruokaa, aletaan puhua, huudetaan, nauretaan, väitellään, käsitellään lapset, kirjat, elokuvat, muut asiat; puheenvuorot sinkoilevat pöydän yli, vuoroa odotetaan ja sanottava unohdetaan odotellessa, jotain muistetaankin, sitten huomataan, että kaksi tuntia meni ja pitää kiiruhtaa, todetaan että paljon jäi taas kesken ja juostaan kotiin. Olemme keskustelleet tästäkin, ja protokollamme on tällaisena hyväksytty.”

Elizabeth Long vertaa vapaiden lukupiirien vapaasti liikkuvia keskusteluja sosiologi Jürgen Habermasin 1989 esittämään ”ihanteelliseen puhetilanteeseen”, joka mahdollistaa vapaan mielipiteenvaihdon kaikkia kunnioittavassa ympäristössä ja johtaa parhaiden argumenttien voittoon ja demokratian edistymiseen. Lukupiiri ei kuitenkaan ole julkinen eikä poliittinen tila, eikä siellä ole useinkaan kyse erilaisten mielipiteiden taistelusta – pikemminkin arvostusta saa se, että esiin nostetaan erilaisia tulkintoja kirjallisuudesta ja elämästä, päästiin niissä sitten selkeisiin ratkaisuihin ja johtopäätöksiin tai ei. Siinä missä Habermasin kuvaama puhetilanne pyrkii objektiiviseen rationaalisuuteen, poliittisiin muutoksiin ja toimintaan, lukupiirissä tukeudutaan henkilökohtaisiin kokemuksiin ja sen totuudellisuuteen, Longin sanoin ”jatkuvan sosiaalisen, moraalisen ja esteettisen pohdiskelun dialektiikkaan.”⁴⁴⁸ Myös DeNel Rehberg Sedo pitää lukupiirejä erilaisten mielipiteiden hautomona, ei niiden taistelukenttänä. Piiri on tila, jossa mielipide-eroja suositetaan ja hoivataan, jossa voi väitellä turvallisesti ja kohdata keskusteluissa aivan uusia ideoita.⁴⁴⁹

Pro gradu -työssään *Lukupiirin lumous – lukemisen sosiaalinen ulottuvuus lukupiireissä* Anna Mikkonen jakoi haastattelemansa tampereläiset lukupiiriläiset ryhmiin juuri

447 Ervasti 2009: 65.

448 Long 2003: 108.

449 Rehberg Sedo 2003: 85.

sen mukaan, miten he piirissä kirjallisuudesta keskustelevat.⁴⁵⁰ Neljäntoista piiriläisen joukossa vähemmistöön jäivät ”kirjallis-instrumentaaliset”, jotka halusivat keskusteluita nimenomaan kirjaan keskittymistä, kirjallisen tuntemuksen ja analyysitaitojen kohe-
nemista – näin oli myös tässä tutkimuksessa. Seuraavaksi vähiten Mikkolan haastatte-
lemissa oli ”sosiaalis-instrumentaalisia” eli niitä, jotka etsivät lukupiirikeskusteluista
työkaluja parempaan itsetuntemukseen. Enemmistönä olivat ”kirjallis-ekspressiiviset”,
joille kirjat ja ihmiset olivat suunnilleen yhtä tärkeitä ja rönsyily luonteva osa keskuste-
lemista, sekä ”sosiaalis-ekspressiiviset”, joille keskusteleminen ja yhdessäolo ylipäätään
on lukupiirin pääasia, ja kirjojen lukeminen sille alisteinen lisäarvo. Mikkonen tekikin
tärkeän havainnon siitä, että lukupiirissä sosiaalisuus on jotain muuta kuin pelkkää
yhdessäoloa ja viihtymistä. Lukupiiri täydentää jäsenten sosiaalista elämää paitsi kirjal-
lisuuden myös monipuolisen keskustelun avulla, antaa tunteen ryhmään kuulumisesta,
virkistää ja voimaannuttaa.

7.6. Eroja lukupiirikeskusteluissa

Vieraillessani erilaisissa lukupiireissä ja seurattessani niissä käytyä keskustelua kiinnitin
huomiota jäsenten suhteisiin, mahdollisen vetäjän rooliin, keskustelun keston ja si-
sältöön. Voi olla (kuten minulle parikin kertaa huomautettiin), että tutkijan paikallaolo
vaikutti jollain lailla, mutta kirjoista puhuttiin kaikissa kymmenessä piirissä huomattavan
vakavasti ja analyttisesti. Keskustelujen pituus vaihteli kuitenkin paljon. Vähimmällä
selvittiin (ehkä yllättävästikin!) nuorten naisten vapaassa lukupiirissä (Naiskirjallisuuspii-
ri), jossa puhetta käsiteltävästä kirjasta riitti vain 20 minuutiksi. Toisessa vapaassa naislu-
kupiirissä (Isot Pallerot) puhuttiin sentään 60 minuuttia. Jäsenten sukupuoli- ja ikäraken-
teen perusteella sitä lähellä olevissa ohjatussa harrastuslukupiirissä (Marinkylän Martat)
ja vertaistukilukupiirissä (Säästöpankinrannan lukupiiri) puhuttiin 90 ja 70 minuuttia.

Pisin kirjan käsittely, 120 minuuttia, oli vapaassa toveri- ja pariskuntalukupiirissä
(Tapanilan Työväen Murheilijat). Tähän vaikutti varmasti se, että paikalla oli kirjaili-
javieras Sirpa Kähkönen, joka innosti jäseniä kyselemään ja keskustelemaan tavallista
enemmän. Muissa saman ryhmän piireissä (Aritmeettinen lukupiiri, Viikin Norssin
opettajat) keskustelu kesti 50 ja 90 minuuttia. Vapaassa mieslukupiirissä (Kirjarovio)
keskusteltiin 50–55 minuuttia.

Luulen, että Naiskirjallisuuspiirin keskustelun lyhyyteen vaikutti eniten tilanne:
paikalla oli vain kolme jäsentä, ja vain yksi oli kunnolla lukenut kirjan (Kristina Carlso-
nin *Herra Darwinin puutarhuri*). Vähän samoin oli tutkimukseni kaupallisen lukupiirin
(Salon Suomalainen Kirjakauppa) laita; siellä puhetta riitti 35 minuuttia. Tätä keskus-
telua leimasi lievä tyytymättömyys piirin vetäjän valitsemaan kirjaan (Alice Seboldin
Oma taivas) ja monen jäsenen mainitsema vaikeus tai haluttomuus syventyä nuoren
tytön seksuaalimurhaa käsittelevään tarinaan. Kummassakin piirissä ainekset kirjan

450 Mikkonen 2011: 97–100.

käsittelyyn jäivät siis laihoiksi, vaikka eri syistä. Tilannetta koetettiin kohentaa käyttämällä vastaavasti paljon aikaa (30 ja 20 minuuttia) seuraavan lukupiirikirjan valintaan. Muissa piireissä siihen ei juuri syvennytty, lukuun ottamatta Aritmeettista lukupiiriä ja Säästöpankinrannan lukupiiriä, joissa uutta kirjaa valittiin puolisen tuntia – lähinnä siitä syystä, että kummassakin kirja haluttiin lainata kirjastosta, ja sopivaa, saatavilla olevaa teosta haeskeltiin Helmet-verkkokirjastosta.

Ohjatussa valistuslukupiirissä (Martinlaakson kirjasto) keskustelu vei, kokeneen vetäjän rutiinin ansiosta, tasan 90 minuuttia. Muissakin piireissä jonkinlainen vetäjä keskusteluun hahmottui, huolimatta siitä, oliko sellaista nimetty vai ei. Marinkylän Martoissa, Säästöpankinrannan lukupiirissä ja Salossa vetäjänä onkin aina sama henkilö, Isoissa Palleroissa, Kirjaroviossa, Aritmeettisessä lukupiirissä, Viikin Norssin opettajilla ja Tapanilassa keskusteluun johdatti ja sitä johti illan emäntä/isäntä tai kirjan valitsija. Naiskirjallisuuspiirissä vetäjän roolin otti se ainoa, joka oli lukenut kirjan ja tunsu sen hyvin, vaikkei hän emäntä ollutkaan. Tilanne muuttui, kun uutta kirjaa alettiin valita, sillä se oli illan emännän vastuulla, ja hän johdattelikin valinnan toivomaansa teokseen.

Kaikissa keskusteluissa esiintyi lukupiireille ominaista arvottamista, analyysia ja rönsyilyä. Näiden suhteet vaihtelivat sen mukaan, oliko piirissä tarpeeksi tuttuutta. Mitä turvallisempi tunnelma, sitä enemmän uskallettiin sekä arvottaa että rönsyillä etenkin henkilökohtaisen elämän ja omien kokemusten suuntaan. Turvallisuuteen voi vaikuttaa lukupiirin ikä tai jäsenten tuttavuuden kesto. Toisaalta se ei automaattisesti näyttänyt merkitsevän avoimuutta tai ainakaan paljastuksia.

Yleisimmällä tasolla liikuttiin, kuten odottaakin saattaa, ohjatussa valistuslukupiirissä eli Martinlaakson kirjastossa. Vetäjän alustus ja virikepaperi antoivat piiriläisille selvästi riittävät eväät kirjaan (Arnaldur Indridasonin *Talvikaupunki*), eikä sitä ruodittu kovin analyttisesti tai paneutuen – vetäjä ikään kuin hoiti asian muiden puolesta. Puhetta toki riitti, mutta se käsitteli maailmaa kirjan ulkopuolella (Islantia, sen historiaa, mytologiaa, luontoa ja yhteiskuntaa), ei kuitenkaan piiriläisten yksityisiä tunteita tai kokemuksia, ellei matkoja Islantiin oteta lukuun. Liki yhtä ulkokohtaista, analyttisyydestä ja vilkkaudesta huolimatta, oli Viikin Norssin opettajien kirjallinen keskustelu Herta Müllerin tuotannosta. Tapanilan Työväen Murheilijoiden kohdalla kirjailijavieras selvästi suitsi henkilökohtaisuutta, Aritmeettisessä lukupiirissä näin teki ilmeisesti vieraileva tutkija. Sen jäsenet olivat lisäksi varsin nuoria, mikä saattoi myös vaikuttaa tilanteen kunnioittavaan jäykkyyteen.

Selvästi analyttisintä ja kirjallisinta keskustelua käytiin Viikin Norssin opettajien piirissä. Se oli kuitenkin suurelta osin yksimielistä tai ainakin joidenkuiden mielipiteille alisteista, kun taas Salossa, Säästöpankinrannassa ja Naiskirjallisuuspiirissä yllettiin toisenlaiseen syvällisyyteen sen takia, että keskustelijoilla oli tasa-arvoisesti ristiriitaisia mielipiteitä kirjoista. Säästöpankinrannassa voi sanoa toisten käsitysten myös selvästi muuttuneen keskustelun aikana, ja tätä kommentoitiin myönteiseen sävyyn. Näissä kolmessa piirissä samoin kuin Marinkylän Martoissa, isoissa Palleroissa ja Kirjaroviossa henkilökohtaista rönsyilyä esiintyi runsaasti, eikä sillä, millaista kirjaa käsiteltiin, näyt-

tänyt olevan paljon vaikutusta. Yhtymäkohtia piiriläisten elämään löytyi niin 1960-luvun suomalaisesta lapsuuskuvauksesta kuin 1970-luvun japanilaisen sotakirjeenvaihtajan sielunmaisemasta tai suuryrityksen johtajan elämäkerrasta. Kyyneliin asti liikututtiin kolmessakin piirissä.

Toisaalta eri piireissä mentiin henkilökohtaisuudessa eri tasoille. Marinkylän Martat kuvailivat omia lapsuuskokemuksiaan ja vertasivat niitä Olli Jalosen *Poikakirjaan*, samoin oli Isojen Palleroiden ja hoitotyön ja vanhustenhoidon kokemusten laita, kun piirin jäsen Eine Pajunen kertoi sitä käsittelevästä runoteoksestaan *Se on ihmisessä itsessään*. Säästöpankinrannan lukupiirissä käsiteltävien kirjojen (Takeshi Kaikon *Kesän pimeys* ja Kenzaburo Ōen *Hikarin perhe*) teemoihin (masennus, muukalaisuus, sotatraumat, vammaisuuden kohtaaminen) mentiin syvälle mukaan, ja vaikka keskustelua leimasi varovaisuus ja anonymiteetti, esiin nousi monta kertaa, että vastaavia asioita on koettu myös itse. Naiskirjallisuuspöytäkirjassa otettiin esiin äidin kuolema ja isäpuolen leskeytyminen, miesten Kirjaroviossa taas alettiin John Simonin *Koneen ruhtinas* –elämäkerran pohjalta yhtäkkiä kertoa avoimesti omista rakkauskirjeistä nykyisille vaimoille ja tyttöystävälle. Miehet myös ottivat jatkuvasti esiin oman roolinsa esimerkiksi isänä ja puolisona esiin ja vertailivat kokemuksiaan siihen, mitä olivat lukeneet Pekka Herlinin yksityiselämästä. Kyse näytti olevan siitä, että toisista piiriläisistä haettiin peilautumispintaa ja vertaistukea.

Miesten kohdalla oli kyse vuosien opiskelutoveruudesta, joka varmasti helpotti spontaania avoimuutta. Myös Isot Pallerot ja Marinkylän Martat tuntevat toisensa vuosien, jopa vuosikymmenten ajalta, ja tuttuuden aisti piireissä keskinäisestä vitsailusta ja tavasta, jolla yksi jäsen saattoi aloittaa lauseen ja toinen viedä sen loppuun. Ilmeisesti näillä naisilla ei kuitenkaan ole aina tarvetta tuoda omia kokemuksiaan keskusteluun muuten kuin kepeästi vertaillen. Toisaalta myös ohjattua, kaupan organisoimaa ja verratien uuttakin (neljä vuotta toiminutta) lukupiiriä voi käyttää kipeiden kokemusten työstämiseen, kuten tehtiin Salossa, missä vaikeasta sairaudesta toipuva jäsen haki keskustelusta kaikupohjaa omille tuntemuksilleen. Toki pienen kaupungin lukupiirin jäsenet olivat ilmeisesti toisilleen tuttuja muistakin ympyröistä.

Keskustelun vilkkauksessaakin Martinlaakson kirjasto jäi häntäpäähän, lähinnä siksi, että puheliata oli vain neljä, ja seitsemän muuta jäsentä olivat enimmäkseen hiljaa. Marinkylässä oli päinvastoin: seitsemän puheliasta, neljä hiljaista. Salossa, Tapanilassa, Säästöpankinrannassa, Naiskirjallisuuspöytäkirjassa ja Isoissa Pallerossa suunnilleen kaikki puhuivat yhtä paljon, samoin Viikin Norssin opettajat, mutta he käyttivät puheenvuoroja ohjatusti, valmistellusti ja vuorotellen. Aritmeettisessä lukupiirissä ja Kirjaroviossa oli muutamia hiljaisia jäseniä.

Tässä tutkimuksessa on aiemmin käynyt ilmi, että kun 51 vastaajaa 657:sta koki lukupiirikeskustelun epätydyttäväksi, syynä oli yleensä se, että puhe jakautui epäoikeudenmukaisesti: jotkut olivat äänessä, toiset eivät saaneet suunvuoroa. Kymmenellä vierailullani en tyytymättömyyttä huomannut. Lähimpänä oltiin Viikin Norssin opettajien piirissä, jossa puhuja reagoi parin jäsenen keskinäiseen kuiskutukseen äänekkäällä

SHH!-äänellä. Kaikissa piireissä oli toki niitä, jotka puhuivat paljon ja dominoivat välillä koko keskustelua, mutta siihen suhtauduttiin suvaitsevasti ja jopa arvostaen. Heiltä esimerkiksi kysyttiin tulkintaohjeita tai -vaihtoehtoja, ja joskus heidän selityksensä tuntuivat muuttavan toisten käsityksiä kirjasta. Näin oli esimerkiksi Naiskirjallisuuspiirissä, jossa *Herra Darwinin puutarhuriin* paneutunut Kaisa avasi romaanin rakennetta toisille, ja Salossa, missä yhden jäsenen tulkinta *Oman taivaan* henkilösuhteista torjuttiin yleisesti. Oli myös joitakuuta, jotka selvästi halusivatkin seurata muiden keskustelua sivusta, osallistumatta siihen itse.

Toisistaan poikkeavia mielipiteitä esitettiin eniten miesten Kirjaroviossa ja Aritmeettisessä lukupiirissä, joissa voi sanoa jopa väitellyn. Hyvinkin erilaisia tulkintoja oli myös Naiskirjallisuuspiirissä, Salossa ja Viikin Norssin opettajilla. Tapanilassa, Säästöpankinrannassa, Isoissa Palleroissa, Martinlaaksossa ja Marinkylässä oltiin käsitellystä kirjasta suurin piirtein yksimielisiä ja varsin positiivisia. Kirjarovion ja Aritmeettisen lukupiirin väittelemisen tapahtui hyvässä, suorastaan nautinnollisessa hengessä, vaikka olikin aika ajoon kiihkeää ja äänekkästä. Arvelen sen johtuvan eniten lukupiiriläisten iästä (kaikki syntyneet 1978–1982), lisäksi akateemisesta taustasta, joka on totuttanut kantojen ja mielipiteiden puolustamiseen. Keskustelussa on siis yksinkertaisesti toisenlaiset tavat kuin vanhemmilla. Kirjaroviolaiset kiroilivat lisäksi jonkin verran, mitä voi kenties pitää miesten kommunikaatiossa yleisempänä, samoin kuin sitä, että kirjaa kritisoitiin terävästi, jopa karkeasti, vaikka siitä pidettiin. Naisten keskustelussa yhtä vahvoja luonnehdintoja ei esiintynyt. Lisäksi miehet keskeyttivät toisiaan kärkkäämmin kuin naiset, jotka pyrkivät odottamaan puheenvuorojaan.

Kirjaroviossakaan ei silti tuntunut oleelliselta vaihtaa toisia tai saada väittelyssä voittoa – vain saada oma ääni varmasti kuuluviin. Siinä mielessä sen keskustelutyylillä ei aivan vastaa Elizabeth Longin tutkimissa lukupiireissä esitettyä käsitystä siitä, että miesten pitäisi aina saada keskustelu selkeään, yhdenmukaiseen lopputulokseen. Kirjoista keskusteleminen tyrehtyi ryhmissä yleensä itsestään, taukoon jota ei enää keskeytetty, ja jäsenet tuntuivat tietävän, että nyt kaikki tuli sanottua. Sen jälkeen alettiin valita uutta kirjaa tai siirryttiin kokonaan toisiin aiheisiin.

Elizabeth Longin mielestä lukupiirien sisäiset suhteet, toisten jäsenten dominoiva asema ja vallankäyttö ovat esteitä sille, että ne toimisivat aidosti Jürgen Habermasin hahmottelemina ”ideaaleina puhetilanteina”, joissa tasa-arvoisesti keskustellen tarkasteltaisiin kulttuurisia rakenteita. Silti ne pääsevät hänestäkin lähelle, ja keskusteluissa on kyse monitasoisesta, usein jopa uutta luovasta tavasta käsitellä kirjallisuutta. Siksi keskustelu on hänestä lukupiiri-ilmiön tärkein osa.⁴⁵¹ Samaa mieltä oli suurin osa tutkimukseni vastaajista. Vasta keskustellessa käsitykset kirjoista kirkastuvat kunnolla, kun omat ja muiden mielipiteet integroituvat toisiinsa. Tämä voi myös muuttaa aiempia mielipiteitä tai ainakin loiventaa niitä johonkin suuntaan, sillä ryhmässä esiin nousee tietysti paljon enemmän uusia näkökulmia ja tulkintoja kuin yksin luettaessa. Kyse on

451 Long 2003: 187–188.

siis ainutlaatuisesta kokemuksesta, jossa esteettinen yhdistyy sosiaaliseen ja informaatio viihtymiseen ja jossa itsekasvatus kattaa niin yksityisen lukutapahtuman kuin sen käsittelyn julkisesti, toisten ihmisten edessä.

Keskusteleminen on aina liittynyt tiiviisti kirjan ympärille muodostuneisiin yhteisöihin, oli kyse sitten varhaisista kirjallisista salongeista, maaseudun lukutuvista tai moderneista vapaista lukupiireistä. Samoin lukeminen ja siitä keskusteleminen ovat aina olleet tapoja osoittaa ihmisen tietäväisyyttä ja sivistystä. Tämän tiedon ja sivistyksen sisältö on kuitenkin muuttunut ajan myötä. Siinä missä 1800-luvulla tiedon mittana oli laaja-alaisuus, nyt sitä voikin olla sisäistynyt kiinnostus omaan sielunelämään ja ihmissuhteisiin.

Ruotsin- ja venäjänkielisessä keskusteluoppaassa vuodelta 1847 annettiin ohjeita siihen, miten puhua taivaankappaleista, auringon toiminnasta, sielusta, elämistä, kaloista ja kasveista, metalleista ja kivistä, laeista, elinkeinoista ja taiteista.⁴⁵² Satakuusikymmentä vuotta myöhemmin espoolaisen lukupiirin jäsen kertoo, miten piirissä käydään kirjallisuuden lisäksi ”syvällisiä keskusteluja elämästä ja meille tärkeistä asioista”.

452 Tirranen 1969: 98.

LOPPUPÄÄTELMIÄ

Turun kaupunginkirjaston kokousta marraskuussa 2011. Huone on täynnä, ihmisiä kuutisenkymmentä. On meneillään kirjaston järjestämä ideapäivä lukupiirien vetäjille ja muille kiinnostuneille, ja minäkin olen kertonut yleisölle tämän tutkimuksen etene- misestä. Juuri nyt kuuntelemme psykoanalyttikko Ritva Antilan alustusta lukupiirin ryhädynamiikasta, ja käsiteltäviä aiheita ovat muun muassa ”projektiivinen identifi- kaatio” ja erilaiset kirjallisuuskeskusteluissa käytettävät inhimilliset suojaimekanismit. Alustajan mukaan lukupiirin vetäjän on hyvä olla ainakin tietoinen siitä, että välillä ryhmä alkaa roolittaa jäsenistöään: yhdestä tulee herkästi syntipukki, toisesta vastuun- kantaja tai äänitorvi.

Turussa kirjaston aktiivisuus lukupiirejä ajatellen on suomalaisittain huippuluokkaa. Lukupiirejä toimii useita, ja niitä on räätälöity nuorille, runoista kiinnostuneille, lounas- tuntilaisille ja maahanmuuttajanaisille. Siltä pohjalta tämänkin tilaisuuden hifistely on ymmärrettävää. Enää ei vain kokoonnuta lukemaan vaan myös koulutetaan lukupiirien osanottajia psykoanalyttikon johdolla niin, että he voivat saada lukemisesta ja yhteisistä keskusteluista mahdollisimman paljon irti. Turku ei kuitenkaan ole mikään poikkeus; samantapaisia viriketilaisuuksia on viime vuosina järjestetty ainakin Helsingin, Lahden ja Kouvolan kaupunginkirjastoissa

Junassa kotimatalla Helsinkiin mietin suomalaisen lukupiiritoiminnan varhaisia aktivisteja yliopiston kirjastoamanuenssi Sven Gabriel Elmgrenistä nuorisoseuramies Santeri Alkioon ja ylioppilaiden kirjallista salonkia emännöineeseen Maila Talvioon. Pohtivatkoohan hekin joskus keskusteluiden ryhädynamiikkaa? Vai oliko 1800- ja 1900-luvun alussa tärkeää (Elmgrenin sanoin) vain se, että ”tiedot ja taidot saatetaan yhteiskunnan jäsenistön suurimman osan ulottuville”? Niin tai näin, tunnen pienen väristyksen luita ja ytimiä myöten. Syvennyttyäni yli kahdeksi vuodeksi suomalaisiin lukupiireihin tiedän, että ne ovat kirjalliseen kulttuuriimme varhain ja vankasti juurtu- nut, elinvoimainen ja muuntumiskykyinen ilmiö.

Lukupiirien historiallisen jatkumon selvittäminen oli yksi tämän tutkimuksen pää- määristä. Toinen oli kokonaiskuvan saaminen siitä, millaisia ihmisiä ne ovat kiinnos- taneet ennen ja nyt. Yhteisölliseen lukemiseen totuttiin jo 1700-luvun lopun eteläpoh- jalaisessa kirjatosieteetissa: sen jäsenet hankkivat ja lukivat yhdessä uusia kirjoja ja kommentoivat niitä toisilleen. Nämä miehet edustivat virkamiehiä, papistoa ja upsee- reita – älyllisesti uteliaista uutta keskiluokkaa. Keskiluokka on Suomessa myöhemmin- kin muodostanut ahkerimpien lukijoiden ydinjoukon, ja niin on vielä kaksisataa vuotta kirjatosieteetin jälkeen. Myös vuonna 2009 lukupiiriläisten suurin ammattiryhmä olivat opettajat, ja seuraavina tulivat erilaiset terveydenhuollon ammattilaiset, toimittajat, tutkijat, sihteerit, kirjasto- ja yliopistoväki – siis koulutettu keskiluokka. Se, että tutki- muksessani lukupiirien jäsenistä yli 90 prosenttia on naisia, kertoo, että nyky-Suomessa juuri he ovat omaksuneet koulutetun, älyllisesti uteliaan ja sivistystä arvostavan keski- luokan henkiset ihanteet.

Halusin myös tarkastella lukupiiriläisiä lukijoina sekä yhteisöllisen lukemisen eroa yksityisestä, sen laatua ja merkitystä.

Suomalaiset lukemisen tutkijat totesivat jo 1950-luvulla, että aktiiviset ihmiset kulluttavat niin korkean kuin matalankin maun kulttuurituotteita: vakavan kirjallisuuden ja sanomalehtien lukijoille sarjakuvat ja lukemistotkaan eivät olleet vieraita. Samoin on yhä – yhden ihmisen taidemaku voi hyvinkin kattaa klassista musiikkia ja rockia, klassikoita ja dekkareita, vakavaa teatteria ja sketsihuumoria. Lisäksi on huomattu, että kulttuuriharrastusten luokkasidonnaisuus on kautta linjan höltynyt ja että tyylit ovat itse asiassa aina levinneet myös alhaalta ylös, eivät vain toiseen suuntaan. Lukupiirien jäsenissäkin tämä pitää paikkansa: ahkerat lukijat lukevat kaikenlaista, viihteestä filosofiaan. Toisaalta lukupiiri edustaa heille eri asioita kuin vapaa-ajan lukeminen.

Kuten ennenkin, myös 2000-luvun lukupiirit syntyvät sivistyksellisistä lähtökohdista: kirja on väline johonkin arvokkaaseen. Sen, mitä välineellä saadaan, laatu ja sisältö ovat kahdessa sadassa vuodessa kuitenkin muuttuneet. Samalla voi arvioida koko sivistyksen käsitteen laajentuneen ja vapautuneen.

Nuorena, muotoutuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa lukupiiri ymmärrettiin itsekasvatuksen, kansansivistyksen, sosiaalisen nousun ja sitä kautta jopa hyvinvoinnin kasvun välineeksi – niin kuin aikoinaan itse lukutaitokin. Näin oli sekä maaseudulla että kaupungeissa, niin työväestön kuin ylioppilaidenkin keskuudessa. Aleksis Kiven *Seitsemässä veljeksessä* Juhani haluaa oppia lukemaan, koska hän tajuaa lukutaidon ja kirjallisen kulttuurin merkityksen. Siitä huolimatta kirja tuntuu hänestä siltä kuin ”pureskeli pieniä kiviä ja raakoja perunoita”. Helppoa lukeminen ja siitä keskusteleminen ei ilmeisesti ollut 1900-luvun alun nuorisoseuroissakaan, ja silti monissa pidettiin yllä suoranaista lukupakkoa. Hyötyjen katsottiin olevan haittoja suuremmat: yhteisöllinen lukeminen opetti ajattelemaan, ilmaisemaan mielipiteitä ja perustelevaan niitä – kaikki välttämättömiä taitoja yhteiskunnan jäsenelle, joka haluaa vaikuttaa oloihinsa ammatillisesti tai poliittisesti.

Nykyisin lukemiseen liitetään yhä enemmän nautinnon ja etuoikeuden määritteitä, ja näin on (kuten tutkimukseni 657 lukupiiriläistä liki poikkeuksetta todistavat) myös lukupiireissä. Lisäksi niihin kuuluu muutakin kuin lukemista ja kirjallista keskustelua: yhdessä oloa, yhdessä tekemistä ja kokemista, ihmissuhteita. Välineenä toimii edelleen kirja, mutta aineellisen hyvän sijaan se tuo ihmisille henkistä hyötyä ja iloa.

Olen aiemmin maininnut, miten norjalainen kirjallisuushistorioitsija Elisabeth S Eide siteerasi 1800-luvun lehti-ilmoitusta, jossa yleistä lainakirjastoa kutsuttiin ”hengen apteekiksi”. Suomalainen lukupiiriaktivisti Kirsti Mäkinen on puolestaan käyttänyt moderneista lukupiireistä käsitettä ”hengen avantouinti”. Aikojen ja asenteiden muuttuminen kiteytyy termeihin mainiosti: se, mikä ennen edusti vakavaa terveydenhoitoa, on nyt hilpeä – tosin edelleen kaikin puolin terveellinen – harrastus.

Moderneissa lukupiireissä myös ihmissuhteet ovat erilaisia kuin perinteisissä sukulaisuuden, elämäntavan tai asuinpaikan määrittelemisissä yhteisöissä. Niitä voi kutsua nykyajalle tyypillisiksi, vapaaehtoisuuteen ja viihtymiseen perustuviksi ”kevytyhteisöiksi”.

Silti ne muodostavat usein pitkäaikaisia, jopa vuosikymmeniä kestäviä yhteisöjä, joihin sitoudutaan vahvasti.

Lukupiireihin voi liittää myös sosiologi Michel Maffesolin lanseeraaman käsitteen esteettisesti värityneestä yhdessäolosta, sillä kyse on taiteesta, josta yhdessä koettuna saadaan enemmän irti kuin yksityisesti. Tässä ajassa ja yhteiskunnassa lukupiiri on lisäksi tarkkarajainen ja sofistikoitunut harrastus, johon valmistaudutaan huolellisesti, jopa kouluttaudutaan. Anna Mikkonen on tuonut omassa tutkimuksessaan lukupiirin yhteisö-käsitteeseen lisäksi kiinnostavan, yksilöllistä henkistä hyötyä korostavan ulottuvuuden, joka sekín on tämän ajan ilmiö. Vaikka lukupiiristä etsitään usein sosiaalista kanssakäymistä ja jopa ”yksinäisyyden torjumista”, aina sen ei tarvitse tähdätä ystävyysuhteiden luomiseen. Sosiaalisuus voi saada merkityksensä myös itseilmaisuun tai kirjallisen sivistyksen kehittymisestä tai vain keskustelukulttuurin ylläpitämisestä.

Keskustelu onkin lukupiiriläisille kokoontumisessa tärkeintä. Erityyppisissä piireissä se saa erilaisia ilmentymiä, mutta liki kaikissa keskusteluun kuuluu kolme elementtiä: arvottaminen, analyysi ja rönsyily kirjan maailmasta todelliseen. Ohjatuissa lukupiireissä (ja monissa vapaissakin) tavoitellaan haastavaa, erittelevää kirjallista keskustelua, ja jos sellaiseen ei ylltetä, se koetaan yleisesti puutteena. Monet vapaat, pitkään kokoontuneet piirit taas tähtäävät siihen, että henkilökohtaista elämää voi keskustelussa turvallisesti ja vapaasti vertailla kirjan fiktiiviseen maailmaan. Vertaistukilukupiireissä tällainen assosiointi saa myös terapeutista merkitystä. Näin voi olla myös internetin lukupiireissä, anonymiteetin suojissa.

Tutkijat ovat tuoneet eri vuosikymmenillä esiin sen, että suomalaiset lukijat ovat aina arvostaneet kirjallisuudessa kiinnikkeitä henkilökohtaiseen ja kollektiiviseen todellisuuteen. Suomessa kansallista kulttuuria ja identiteettiä ovat vahvasti määrittäneet useat kaunokirjalliset teokset, mm. *Kalevala*, *Seitsemän veljestä*, *Punainen viiva*, *Tuntematon sotilas*, *Täällä Pohjantähden alla* ja *Juhannustanssit*. Meitä pidetään hyvinkin tottuneina käyttämään kaunokirjallisuutta itsemme, kulttuurimme ja elämän mielekkyyden määrittämiseen – tällaisia johtopäätöksiä ovat tehneet muun muassa Kimmo Jokinen, Katarina Eskola ja Maaria Linko sekä Risto Alapuro, Anna Makkonen ja Leena Kirstinä. Piirrettä on pidetty seurauksena suomalaisen kulttuurin nuoruudesta ja siitä, että kirjallisuus kehittyi yhtä jalkaa yhteiskunnan kanssa, ilman pitkää omaa traditiota. On jopa todettu, että Suomessa kirjallisuus on toisinaan ottanut historiankirjoituksen paikan.

Vaikka lukupiireissä luetaan enemmän käännöskirjallisuutta, niissäkin luetaan mielellisesti niin, että kirjallisuutta vertaillaan ympäröivään todellisuuteen ja omaan elämään. Tämän yläpuolelle lukupiiriläisten kirjallisissa arvostuksissa nousi tutkimuksessani kuitenkin muita asioita eli kieli, teoksen esittelemä uusi miljöö tai näkökulma sekä sen rakenne, tyyli ja ilmaisu. Lukupiireissä luetaan siis eri tavoin kuin suomalaisten on perinteisesti todettu lukevan: ei vain samastuvasti, kirjallisuuteen uskoen, vaan myös analyttisesti. Teksti tajutaan niissä konstruktioksi eikä sitä pidetä läpinäkyvänä. Toisaalta se, mitä lukupiiriläiset kertoivat vapaa-ajan lukemisestaan, poikkeaa siitä, mitä he kertoivat lukemisesta lukupiiriä varten tai yhteisistä keskusteluistaan siellä. Suuri

osa heistä lukee viihtyäkseen erilaisia kirjoja kuin lukupiireissä – ja pitää tätä vaihtelua hyvänä asiana.

Kokemukset ja kommentit osoittavat, että lukupiirien elinvoimaisuuden perustana on hedelmällinen ristiriita – tai monta samanaikaista ristiriitaa. Kaikki ne vaikuttavat paitsi lukupiirin jäsenten välillä myös heissä itsessään, eri elämäntilanteissa valittavien lukutapojen välillä. Läsä ovat yhtä aikaa vanha ja uusi aika, perinteinen itsekasvatus ja moderni elämäntilanteita, sivistys ja viihtyminen, yksilöllisyys ja sosiaalinen kanssakäyminen. Lisäksi kamppailevat erilaiset kirjalliset arvostukset ja ennen kaikkea ero yksityisen ja yhteisen lukutavan välillä. Lukupiireissä harjoitellaan mielipiteiden perustelua, mutta yhtä tärkeää on intensiivinen, yksityinen lukuprosessi. Toisaalta se ei olisi niin haastavaa, tarkkaa ja syvällistä, ellei se tähtäisi johonkin yhteiseen eli lukupiirissä tapahtuvaan keskusteluun.

Yhteisöllinen lukeminen antaa lukupiireille laajempaa merkitystä kirjallisuuden kentällä. Usean lukijan ryhmä on aina enemmän kuin yksittäinen lukija, ja suotuisissa oloissa ruohonjuuritason ryhmistä voi kasvaa suurempia joukkoja, jopa kirjallisia yleisöjä. Kuten tässäkin tutkimuksessa on havaittu, niiden maku on yhtäältä laaja, toisaalta valikoiva. Lukupiireissä harrastetaan klassikoita ja muutakin vanhempaa kirjallisuutta, ja niin ne pitkittävät kirjan ikää ja laajentavat ja syventävät lukuharrastusta. Tämän ovat kirjastotkin jo havainneet – kasvavassa määrin myös kirjakauppiat ja kustantamot.

Yhdessä niiden ja myös luotettaviksi havaitsemansa kulttuurimedian kanssa lukupiirit toimivat ututterasti lukemisen hyväksi, hajautuvassa maailmassakin yhtenä osana keskeisiä kirjallisia instituutioita. Itse asiassa lukupiirien jäsenet, elinikäiset kirjallisuuden harrastajat ja sen suurkuluttajat, paljolti ylläpitävät koko kulttuuria – kustantamoista, kirjakaupoista ja kirjastoista kritiikkiin ja kirjallisuustapahtumiin.

LÄHTEET:

Ahokas, Minna 2008: keskustelu Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla –teoksen julkistustilaisuudessa.

Ahola, Suvi 2003: Tuhannen lapsen tuntematon sota; Minä, Sonja O. ja runotyttö; Muumipeikko ja lapsuuden loppu; Tarinoista kudottu kylä. *Tietokone ja silitysrauta. Kirjoituksia kirjallisuudesta*. Pieksämäki: Tammi.

Ahola, Suvi & Koskimies, Satu 2005: Uudenkuun ja Vihervaaran tytöt. Lucy M. Montgomeryn Runotyttö- ja Anna-kirjat suomalaisten naislukijoiden suosikkeina. Hämeenlinna: Tammi.

Ahola, Suvi & Koskimies, Satu 2006: L. M. Montgomery and Finnish Women: Storm and Dissonance for over 80 years. *Keynote speech at 2006 LMMI conference "Storm and Dissonance: L.M. Montgomery and Conflict"*. University of Prince Edward Island.

Alasuutari, Pertti 2009: Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Toim. Mirja Liikkanen. Helsinki: Gaudeamus.

Allardt, Erik 1988: Yhteiskuntamuoto ja kansallisvaltio. Erik Allardt, Stuart Hall & Immanuel Wallenstein: *Maailmankulttuurin äärellä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 11. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Anderson, Bonnie S. & Zinsser, Judith P. 1990: A History of Their Own. Women in Europe from Prehistory to the Present vol II. Bungay: Penguin Books.

Appleyard, J. A. 1990: Becoming a Reader. The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood. United States of America: Cambridge University Press.

Arpo, Robert 2005: Internetin keskustelukulttuurit. Tutkimus internet-keskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetavoista, tulkinnoista ja tukinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 39. URN:ISBN:952-458-705-X

Autio, Veli-Matti 1997: Roudan aika. Savo-Karjalaisen historia II, 1988–1905. Porvoo: WSOY.

Barstow, Jane Missner 2003: Reading in Groups: Women's Clubs and College Literature Classes. *Publishing research quarterly*, Winter 2003.

Bauman, Zygmunt 2002: Notkea moderni. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Booth, Wayne C. 1988: The Company We Keep. An Ethics of Fiction. United States of America: University of California Press.

Brilhart, John K. & Galanes, Gloria J. 1998: Effective Group Discussion. United States of America: McGraw-Hill.

de Beauvoir, Simone 2009: Toinen sukupuoli 1 (Le deuxième sexe 1, 1949.) Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Helsinki: Tammi.

Driscoll, Beth 2008: How Oprah's Book Club reinvented the woman reader. *Popular Narrative Media, volume 1, issue 2*. Didcot: Liverpool University Press.

Eide, Elisabeth S 2010: Reading Societies and Lending Libraries in Nineteenth-Century Norway. *Library & Information History*, Vol. 26 No 2, June 2010. Verkkojulkaisuna: <http://www.ingentaconnect.com/content/maney/lih/2010/00000026/00000002>

Ekholm, Kai 2010: Kirjan siivenväli on tuhat vuotta. *Kirjastot ovat palaessaankin kauniita. Kiistakirjoitus Internetistä, Googlasta ja kirjastojen merkityksestä*. Vantaa: BTJ Finland Oy.

Ekholm, Kai, ja Repo, Yrjö 2010: Kirja tienhaarassa (toim.). Helsinki: Gaudeamus.

Elmgren, Sven Gabriel 1854: Läseföreningars betydelse. *Litteraturbladet* 1854.

Engelsing, Rolf 1973: Zur Sozialgeschichte deutscher Mittel- und Unterschichten. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Ervasti, Katariina 2009: "Mä oon aina halunnut jonkun tällaisen ryhmän!" – kirjoitelma lukupiireistä ja lukupiirejä vetävistä kirjastolaisista. *Kirjasto 2010. Lukijat, tekstit ja verkko*. Toim. Kaisa Hypén. Latvia: BTJ Kustannus.

Eskola, Eija 2009: Yleisten kirjastojen toiminta maailmansotien välisenä aikana. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. Keuruu: Otava.

Eskola, Katarina 1979: Suomalaiset kirjanlukijoina. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina 1990: Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina 1998: Ensimmäisten lukukertojen hurma ja muita kertomuksia kirjoittajien ja lukijoiden elämäkerroista. *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa*. Toim. Katarina Eskola. Rauma: SKS.

Eskola, Katarina 1999: Lukijat kirjailijoiden kumppaneina. *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. Pertti Lassila. Vammala: SKS.

Eskola, Katarina ja Linko, Maarja 1986: Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä. Helsinki: Tammi.

Frankl, Viktor E. 1984: Itsensä löytäminen (Psychotherapie für den laien). Suom. Paula Leistén. Helsinki: Kirjayhtymä.

Gladwell, Malcolm 2007 (2000): Leimahduspiste (The Tipping Point). Suom. Heidi Hammarsten. Jyväskylä: Ajatus Kirjat.

Haavikko, Ritva 1994: Minna Canthin salonki. *Realismista symbolismiin. Kuopio suomalaisen kulttuurin polttopisteenä 1890-luvun taitteessa*. Toim. Tellervo Krogerus. Kuopio: Snellman-instituutti.

Hanifi, Riitta 2005: Ikääntyneiden osallistuva vapaa-aika. *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus.

Hanifi, Riitta 2005b: Yhdistykset ja liikkeet vuosituhatosen vaihteessa. *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus.

Hanifi, Riitta 2005c: Vapaa-ajan harrastukset – itse tekeminen, aktiivinen harrastaminen. *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus.

Hanifi, Riitta 2007: http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-06-15_004.html?s=3 (Suomalaiset luottavat klassikoihin).

Hartley, Jenny 2002: *The Reading Groups Book 2002–2003 Edition*. Padstow: Oxford University Press.

Hatavara, Mari 2001: Kirjallisuuskritiikin suhtautuminen naisiin romaanikirjailijoina 1800-luvun puolivälin Suomessa ja Ruotsissa. *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*. Toim. Päivi Lappalainen, Heidi Grönstrand ja Kati Launis. Helsinki: SKS.

Hedrick Joan D. 1992: Parlor Literature: Harriet Beecher Stowe and the Question of “Great Women Artists”. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

Helkama, Klaus 1981: Ryhmätyöskentelyn teoreettisia perusteita. Helsinki: valtion painatuskeskus.

Hirvikoski, Hannu 2005: Linnunlaulun tarina. Turenki: Edico.

Holmquist, Ingrid 1993: Den sällhetsbegärande känslan. Om Malla Silfverstolpe. *Fadershuset. Nordisk kvinnolitteraturhistoria II*. Toim. Elisabeth Möller Jensen. Höganäs: Wiken.

Huuhka, Kosti 1990: Kansalais- ja työväenopistotoiminnan historia 1899–1979. Jyväskylä: Kansalais- ja työväenopistojen liitto.

Hypén, Kaisa 2009: Johdannoksi. *Kirjasto 2010. Lukijat, tekstit ja verkko*. Toim. Kaisa Hypén. Latvia: BTJ Kustannus.

Hyytinen, Erkki 1983: Isa Asp – Elämä ja valitut runot. Oulu: Pohjoinen.

Häggman, Kai 1994: Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Häggman, Kai 2008: Paras tawara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle. Keuruu: Otava.

Hämäläinen-Forslund, Pirjo 1999: Elisabetin romaani. Järnefeltin perheen pietarilainen tausta. Porvoo: WSOY.

Ihamäki, Niilo 2009: puhelinhaastattelu.

Ihonen, Markku 1999: Romaani julkisuutena. Suomalaisen kirjallisen julkisuuden synty ja keskustelu romaanista. *Tiedotustutkimus 3 / 1999*. Vammala: Tiedotusopillinen yhdistys ja Nordicom.

Ilmanen, Urho 1988: Haastattelu: Mitä Castrénista jäi mieleeni? *Huldan helmoista avoimeen Ainoon. Muistoja 90-vuotiaasta Helsingin suomenkielisestä työväenopistosta*. Toim. Marjatta Hirvijärvi-Saari. Jyväskylä: Helsingin kaupungin suomenkielinen työväenopisto.

Jallinoja, Riitta 1983: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Juva: WSOY.

Jallinoja, Riitta 2009: Perhe yhdessä vapaa-aikana. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Toim. Mirja Liikkanen. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Kimmo 1998: Kirjallisuus, arjen totuudet ja elämänkaaren tulkinnat. *Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja*. Toim. Pekka Sallila ja Tapio Vaherva. Saarijärvi: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Joukkoviestimet 2011 (2012). Helsinki: Tilastokeskus.

Julkunen, Jutta 2000: Pikkukaupungin parempi väki. Elisabet Järnefelt ja sivistyneistönaisten sosiaaliset verkostot Kuopiossa 1884–1888. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/julkunen/pikkukau.pdf>

Kannila, Helle (toim.) 1973: Minna Canthin kirjeet. Vammala: SKS.

Kansallinen mediatutkimus (Levikintarkastus Oy): http://www.levikintarkastus.fi/mediatutkimus/KMT_lukijatiedote_%20syyskuu_2012.pdf

Kansallisbiografia: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2889/>
(Gustafva Hjärne)

Kantasalmi, Kari 2004: Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja refleksiivisyyden pulmia. *Sivistystyön itseymmärrys. Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä*. Vantaa: Kansan Sivistystyön Liitto.

Karhunen, Tuulikki 2010: Mikään juttu ei juokse kuivin suin. *Kulturellit Ellit. 20 vuotta 200 kirjaa*. Suomen Graafiset Palvelut Oy Ltd.

Karisto, Antti 2002: Kolmannen iän käsitteestä ja sen käytöstä. *Gerontologia* 3/2002.

Kaukonen, Väinö 1982: 1800-luvun Kuopio ja kansallinen kulttuuri. Mikkeli: SKS.

Kauranen, Kaisa 2009: Menneisyyden muistiinpanojen kirjo. *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Toim. Kaisa Kauranen. Helsinki: SKS.

Kauranen, Kaisa 2010: ”Mitä rahvas luki ja kirjoitti?” Luento Helsingin yliopistossa 29. 1. 2010.

Klinge, Matti 1978: Ylioppilaskunnan historia 1, 1828–1852. Turun ajoista 1840-luvun aktivismiin. Vaasa: HYY ja Gaudeamus.

Klitgaard Povlsen, Karen 1993: Mellan hovkultur och vardagsrum. *Salongskulturen. Fadershuset. Nordisk kvinnolitteraturhistoria II*. Toim. Elisabeth Möller Jensen. Höganäs: Wiken.

Klitgaard Povlsen, Karen 1993b: Salong à la Coppet på Sophienholm. *Fadershuset. Nordisk kvinnolitteraturhistoria II*. Toim. Elisabeth Möller Jensen. Höganäs: Wiken.

Knuuttila, Seppo 1989: Kansanomainen maailmankuva. *Juha Manninen, Markku Envall ja Seppo Knuuttila: Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa*. Jyväskylällä: Pohjoinen.

Konchar Farr, Cecilia 2008: Talking Readers. *The Oprah Affect. Critical Essays on Oprah's Book Club*. Edited by Cecilia Konchar Farr and Jaime Harker. United States of America: State University of New York Press.

Kortteinen, Matti 1982: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Keuruu: Otava.

Koskesta voimaa –verkkojulkaisu. Tampereen kaupunki: <http://www.uta.fi/laitokset/historia/koskivoimaa/arki/1870-00/koulu.htm>

Koski, Kaarina 2008: Uskomustarinoiden estetiikkaa. *Kansanestetiikka. Kalevalaseuran vuosikirja 87*. Toim. Seppo Knuutila ja Ulla Piela. Jyväskylä: SKS.

Koskinen, Esa 2006: Kullalla kirjailtu elämä. Kamariherra Hjalmar Linder 1862–1921. Jyväskylä: Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävät ry.

Koskivaara, Nina 2010: Lukupiireissä harjoitetaan kirjallisuuden kansanvaltaa. *Lukupiirikirja*. Toim. Johanna Matero, Ritva Hapuli ja Nina Koskivaara. Vantaa: BTJ Kustannus.

Kovala, Urpo 1997: Teksti elämänhistorian kehyksessä. *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Toim. Katarina Eskola ja Eeva Peltonen. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto.

Krogerus, Tellervo 1988: Anna-Maria Tallgren. Tutkimus kriitikontyöstä ja sen taustoista. Pieksämäki: SKS.

Kurki-Suonio, Sirkka 2002: Naisten Lauantaseura. *Kirjoja ja muita ystäviä. Onnittelukirja Kaari Utriolle ja Kai Linnilälle*. Toim. Marjut Paulaharju. Hämeenlinna.

Kyöstiö, Antero 2009: Mikko Mäkelä. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. Keuruu: BTJ Kustannus.

Laaksovirta, Tuula H. 1997: Lukukirjasto – kansainvälinen kirjastoaate. *Yleiset kirjastot Suomessa 200 vuotta: Juhlakirja, internet-versio*. Toim. Riitta Lähdemäki-Taipalus, Anna Silvonen ja Vuokko Palonen. Vaasa: Vaasan yliopiston kirjasto. www.tritonia.fi/sukkula/juhlakirja/laaksovirta.html

Laine, Y. K. 1945: Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I. Kansanvaltaisuuden läpimurto. Helsinki: Tammi.

Laitinen Kai 1981: Suomen kirjallisuuden historia. Helsinki: Otava.

Lappalainen, Päivi 2001: Johdanto. Naiset ja romaani julkisen ja yksityisen välimaastossa 1800-luvulla. *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*. Toim. Päivi Lappalainen, Heidi Grönstrand ja Kati Launis. Helsinki: SKS.

Laurila, Aarne; Meller, Leo; Peltomäki, Tauno & Palén, Pentti 1963: Nuoren Voiman Liiton historia. Pieksämäki: Akateeminen Kustannusliike.

Lehtonen, Aino & Harjuvaara, Orvokki 2002: Tuusulan Vanhempi Neulomaseura. *Tuusula-Seuran Aikakirja XIV*. Kerava: Tuusula-Seura.

Lehtonen, Eeva-Liisa 1994: Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Helsinki: Suomen Historiallinen seura.

Liikanen, Ilkka 1995: Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191. Jyväskylä: Suomen historiallinen seura.

Liikkanen, Mirja 2005: Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus.

Liikkanen, Mirja 2009: Suomalaisen makukulttuurin erityispiirteitä. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Toim. Mirja Liikkanen. Helsinki: Gaudeamus.

Linko, Maaria 1998: Aitojen elämysten kaipuu. Yleisön kuvataiteelle, kirjallisuudelle ja museoille antamat merkitykset. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 57*. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto.

Long, Elizabeth 2003: *Book Clubs. Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Lovell, Terry 1987: *Consuming Fictions*. London: Verso.

Lundin, Immi 2004: Cirkelbevis. Läsecirklar på bibliotek. Gdansk: Bibliotekstjänst.

Lydia-verkkojulkaisu. Hämeenlinnan kaupunki. http://kirjasto.hameenlinna.fi/kirjasto/lydia/yhteiset_asiat/koyhainhoito/?lue=true

Maffesoli, Michel 1995 (1993): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Suom. Mika Määttänen. Tampere: Gaudeamus.

Makkonen, Anna 1982: Marko Tapion Aapo Heiskasen viikatetanssi –romaanin syntyprosessista. Lisensiaatintutkielma. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja 10. Helsinki.

Mazzarella, Merete 2007: Fredrika Charlotta född Tengström. En nationalskalds hustru. Helsinki/Stockholm: Svenska Litteratursällskapet i Finland/Atlantis.

Mikkola, Kati 2009: Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen. Helsinki: SKS.

Mikkonen, Anna 2011: Lukupiirin lumous – lukemisen sosiaalinen ulottuvuus lukupiireissä. Pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopiston informaatiotieteiden yksikkö. Verkkojulkaisu: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04936.pdf>

Molarius, Päivi 1999: Fennomaanisen merkitysjärjestelmän muotoutuminen 1800-luvun Suomessa. *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. Helsinki: SKS.

Moore, Ellen & Stevens, Kira 2004: *Good Books Lately. The One-Stop Resource for Book Groups and Other Greedy Readers*. New York: St. Martin's Griffin.

Murhu, Rae 1988: *Sata vuotta nuorisoseuratyötä Pohjois-Pohjanmaalla*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan nuorisoseurojen liitto.

Myllyntaus, Timo 1992: Vaaran laelta toimiston nurkkaan – taloudellinen kehitys ja elämänmuodon muutokset. *Suuri muutos. Suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Toim. Marjatta Rahikainen. Vammala: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Mäkelä, Anneli ja toimituskunta 1989: J. L. Runebergin varjossa. *”Sain roolin johon en mahdu”*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Marja-Liisa Nevala. Keuruu: Otava.

Mäkelä, Matti 1986: *Suuri muutto 1960–70-lukujen suomalaisen proosan kuvaamana*. Keuruu: Otava.

Mäkinen, Ilkka 1997: ”Nödvändighet af Lainakirjasto”. *Modernin lukuhulun tulo*

Suomeen ja lukemisen instituutiot. Helsinki: SKS.

Mäkinen, Ilkka 1997b: Suomen ja Pohjanmaan lukuseurat. *Yleiset kirjastot Suomessa 200 vuotta: Juhlakirja, internet-versio*. Toim. Riitta Lähdemäki-Taipalus, Anna Silvonen ja Vuokko Palonen. Vaasa: Vaasan yliopiston kirjasto. www.tritonia.fi/sukkula/juhlakirja/makinen.html

Mäkinen, Ilkka 2004: Luentorunko, Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos. http://www.helsinki.fi/hum/skl/i ihmiset/siiroinenm/kirjakielen_synty/lukutaito2.htm

Mäkinen, Ilkka 2009: Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: Yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. Keuruu: Otava.

Mäkinen, Ilkka 2009b: Kirjastot sodassa, sota kirjastoissa. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. Keuruu: Otava.

Mäkinen Ilkka 2011: Att tala om det lästa: den civiliserade konversationens frammarsch i Norden. *Informaatiotutkimus 3–4 (2011)*. Verkossa: <http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/issue/archive>

Mäntylä Ilkka 1971: Tornion kaupungin historia, osa 1. Tampere: Tornion kaupunki.

Niemi, Irmeli 2001: Arki ja tunteet. Maria Jotunin elämä ja kirjailijantyö. Keuruu: Otava.

Nieminen, Reetta 1990: Minna Canth – kirjailija ja kauppias. Keuruu: Otava.

Nordenstreng, Sigurd 1912: Haminan historia III. Hamina: Haminan suomalainen sanomalehti- ja kirjapaino-o.y.

Nummi, Jyrki 2009: luentosarja ”Kirjallisuuden tutkimuksen perusteita ja suuntauksia”, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, kevät 2009.

Numminen, Jaakko 1961: Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1881–1905. Keuruu: Otava.

Numminen, Jaakko 2011/2: Yhteisön voima 2: Järjestö. Nuorisoseuraliikkeen historia 1906–1944. Helsinki: Edita.

Numminen, Jaakko 2011/3: Yhteisön voima 3: Seuratoiminta. Nuorisoseuraliikkeen historia 1906–1944. Helsinki: Edita.

Numminen, Jaakko 2011/4: Yhteisön voima 4: Kansalaisyhteiskunta. Nuorisoseuraliikkeen historia 1906–1944. Helsinki: Edita.

Paavolainen, Jaakko 1991: Olavi Paavolainen – keulakuva. Jyväskylä: Tammi.

Pietilä, Veikko 1999: Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus 3/1999*. Vammala: Tiedotusopillinen yhdistys ja Nordicom.

Pipping, Knut 1978: Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamaysiköstä 1941–1944. Keuruu: Otava

Pitkänen, Marita 2000: Eläkeikäisten osallistuminen opintotoimintaan. *Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatukseen 41. vuosikirja*. Toim. Pekka Sallila. Saarijärvi: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Poole, Marilyn 2003: The Women’s Chapter: Women’s Reading Groups in Victoria. *Feminist Media Studies 3.3*

Putnam, Robert 2000: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Radway Janice A. 1997: *A Feeling for Books. The Book-of-the-Month Club, Literary Taste, and Middle-class Desire*. United States of America: The University of North Carolina Press.

Ramsay, Alexandra 1993: *Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors – två fruntimmersföreningar 1848–1865*. Ekenäs: Finska Vetenskaps-Societeten.

Ratia, Taina 2010: "Mielen lehtevät sanat": Lukupiiri kirjastossa. *Lukupiirikirja*. Toim. Johanna Matero, Ritva Hapuli ja Nina Koskivaara. Vantaa: BTJ Kustannus.

Rehberg Sedo, DeNel 2003: Readers in reading groups: an online survey of face-to-face and virtual book clubs. *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies*, 2003/9.

Riikonen Hanne 2010: "Suuria sanoja tyhjää täynnä". Lukukokemuksia Paulo Coelho'n teoksista sekä kokemusten jakaminen Lukupiiri-blogin kirjallisuuskeskusteluissa. Pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin laitoksella. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24879/URN_NBN_fi_jyu-201008182475.pdf?sequence=5

Roos, J. P. 1992: Opiskelu naisten uutena elämäntapana. *Suuri muutos – suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Toim. Marjatta Rahikainen. Vammala: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Ruth, Jan Erik ja Vilkkö, Anni 1996: Emotions in the construction of autobiography. *Handbook of emotion, adult development and aging*. Toim. Carol Magain ja Susan H. McFadden. San Diego: Academic Press.

Rydbeck, Kerstin 2009: Läsningens cirklar – på gränsen mellan privat och offentligt. En studie av bokcirkelns funktioner i ett nutida svensk folkbildningssammanhang. Esitys konferenssissa NORLIT 2009 Codex and Code: Aesthetics, Language and Politics in an Age of Digital Media, 6. – 9. 8. 2009.

Räsänen, Leena (toim.) 2001: *Elli ja Ferdi. Kirjeitä Pohjois-Savosta vuosilta 1897–1911*. Aarni 25. Pieksämäki: Kuopion Isänmaallinen Seura.

Saarinen, Aino 1985: *Vapautta naisille. Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta*. Tutkijaliiton julkaisusarja 35. Jyväskylä: Oulun yliopiston historian laitos.

Saarinen, Lauri; Joensuu, Juri & Koskimaa, Raine (toim.) 2001: *Kirja 2010. Kirjailan kehitystrendit*. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto.

Salmi-Niklander, Kirsti 2004: *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910– ja 1920-luvuilla*. Helsinki: SKS.

Salmi-Niklander, Kirsti 2006: *Suurlakon lapset. 1910-luvun työläisnuorison avainkokemuksia ja moraalikeskustelua. Kansalaisvaikuttaminen ajassa*. Toim. Inkeri Ahvenisto ja Kirsi Mäki. Väki voimakas 19. Vaajakoski: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Salmi-Niklander, Kirsti 2010: Luento: ”Käsinkirjoitetut lehdet kansanihmisten ilmaisumuotoina ja julkaisuina” Helsingin yliopistossa 26. 2. 2010.

Sauri, Tuomo 2005: Lukeminen. *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus.

Savioja, Hannele; Karisto, Antti; Rahkonen, Ossi & Hellsten, Katri 2000: Suurten ikäluokkien elämäntyyli. *Suomalainen elämäntyyli*. Toim. Eino Heikkinen ja Jouni Tuomi. Vantaa: Tammi.

Schultz Nybacka, Pamela 2005: Människans väg till boken – en studie om böcker och läsande efter momssänkningen. Verkkojulkaisu. http://www2.fek.su.se/current_research/bookonomy/

Seppä, Antti & Vilhunen, Minna (toim.) 2003: Kankaisiista Korvenrantaan. Nurmela ja Väkeväälä ja kadotettu Salajärvi. Ylämaa: Nurmelan, Väkeväälän ja Salajärven kylien työryhmä.

Setälä Päivi 1996: Keskiajan nainen. Keuruu: Otava.

Setälä, Päivi 2002: Pohjoisen renessanssin nainen. 1500- ja 1600-luvun naishistoriaa. Keuruu: Otava.

Setälä, Salme 1966: Levoton veri. Kertoelma isäni E. N. Setälän ja äitini Helmi Krohnin nuoruudesta, esivanhemmista ja lapsuuteni kodista. Porvoo: WSOY.

Shields, Carol 2001: Jane Austen. London: Phoenix.

Siisiäinen, Martti 2003: Muuttuvat yhdistykset. *Yhteiskunnallinen muutos*. Toim. Harri Melin ja Jouko Nikula. Jyväskylä: Vastapaino.

Sippola, Leena 1985: Kirjallisuusterapian kehityslinjoja. *Sanojen liikkeitä. Kirjoituksia kirjallisuus- ja runoterapiasta*. Toim. Juhani Ihanus. Lappeenranta: Kirjastopalvelu Oy.

Slezak, Ellen 1993: The Book Group Book. A Thoughtful Guide to Forming and Enjoying a Stimulating Book Discussion Group. United States of America: Chicago Review Press.

Stark, Laura 2008: Maalaisrahvaan kirjoitusmotivaatio ja asenteet kirjoitustaitoa kohtaan 1840–1890-luvun Suomessa. *Kasvatus ja aika* 3/2008. Verkkojulkaisu. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=140

Stockmann, Doris; Bengtsson, Niklas; Repo, Yrjö 2005: Kirja Suomessa: tekijöistä lukijaan – kirja-alan tukitoimet ja kehittäminen. Opetusministeriö. Verkkojulkaisu. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2000/liitteet/opm1_syksy2005_v3.pdf?lang=fi

Striphas, Ted 2009: The Late Age of Print. Everyday Book Culture from Consumerism to Control. United States of America: Columbia University Press.

Sulkunen, Irma 1999: Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla. Helsinki: Gaudeamus.

Tannen, Deborah 1991: You Just Don't Understand. Women and Men in Conversation. United States of America: Ballantine Books.

Tarmio, Janne 1985: Kirjailijoiden YKK. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu kirjallisuudessa ja kirjailijat Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden julkaisu 25. Tampere; Tampereen yliopisto.

Tilastokeskus 2001: Sosioekonomisen aseman luokitus. Käsikirjoja 17. Verkkojulkaisu. http://www.stat.fi/meta/luokitukset/sosioekon_asema/001-1989/kasikirja.pdf

Tirranen, Hertta 1969: Galant konversation och lärda mödor. *Böcker och bibliotek. Bokvännens bok* 3. Helsingfors: Sällskapet Bokvännerna i Finland.

Tolvanen, Jouko 1955: Karjalainen osakunta 1905–1954. Hyvinkää: Otava.

Tommila, Päiviö 1986: Lukutaidon yleistyminen Suomessa. *Album Amicorum. Kirja- ja kulttuurihistoriallisia tutkielmia. Eeva Mäkelä-Henrikssonille 29. 7. 1986*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.

Tuovinen, Sirkka Liisa 2009: Inhimillinen Nikkilä. Helsingin suuri mielisairaala Sipoossa 1914–1999. Helsinki: Helsingin kaupungin terveystakeskus.

Varjonen, Johanna & Raijas, Anu 2009: Katsaus kulutukseen. *Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2009*. Verkkojulkaisu. http://www.ncrc.fi/files/5399/00_varjonen_raijas_katsaus_kulutukseen.pdf

Varpio, Yrjö 1994: Kirjallisuusinstituutio valtainstituutiona. Mäkelän piiri Suomen kirjallisessa kentässä. Vallan verkot & hengen neuvokkuus. Toim. Markku Ihonen ja Jaan Undusk. Pieksämäki: Kirjastopalvelu Oy.

Vatanen Pirjo 2009: Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. Keuruu: BTJ Kustannus.

Weldon, Fay 1985: Letters to Alice. On first reading of Jane Austen. London: Coronet.

Westermarck, Helena 1916: Elisabeth Blomqvist. Hennes liv och gärning. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Viljanen, Lauri 1958: 20-luvun kirjallisuus. *Parnasso* VII/1958.

Willman, Irma 2006: Rouvien ja muutaman neidin kirjarengas naisten kesken. *Hollolan-Lahti* 2/2006. Lahti: Lahti-seura.

Woolf, Virginia 1980 (1928): Oma huone. Suom. Kirsti Simonsuuri. Jyväskylä: Kirjayhtymä.

Ylikangas, Heikki 1995: Sattuma vai selviö? Miksi Suomen kirjastolaitos sai alkunsa Vaasassa 1794? *Vaasan Luku-Kirjasto 1794–1845. Läse-Bibliotheket i Wasa 1794–1845*. Toim./red. Berit Öhman. Vaasa.

Liite 1:

Kyselykutsu Helsingin Sanomissa 18. 10. 2009, sivu C 2:

Lukupiirejä tutkitaan taas

Kun HS-kulttuuritoimituksessa kerättiin pari vuotta sitten tietoja suomalaisista lukupiireistä ja niiden toiminnasta, yli sata piiriä ja kirjallisuuskerhoa ilmoittautui.

Nyt toimittaja Suvi Ahola tekee aiheesta perusteellisempaa tutkimusta Helsingin yliopistossa. Tarkoituksena on kartoittaa maamme lukupiirien historiaa, määrää ja toimintaa, jäsenten ikää ja taustoja sekä tutustua tarkemmin ryhmässä tapahtuvaan lukemiseen. Millä perusteilla luettavaa valitaan, miten kirjoista keskustellaan ja miten niitä tulkitaan?

Tutkimusta varten lukupiireille lähetetään kyselykaavake. Jos haluat piirisi tai kerhosi mukaan tutkimukseen, lähetä sen vetäjän yhteystiedot (tai vaikka omasi) Suvi Aholalle sähköpostitse osoitteeseen _____ tai postitse osoitteeseen: _____

Tietoa kaivataan myös vanhoista suomalaisista lukupiireistä, esimerkiksi 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa toimineista kirjallisuusyhdistyksistä, työläisten perustamista tai sota-aikana toimineista yhteenliittymistä.

Liite 2: Kysymyksiä lukupiirille

LOMAKE 1: KYSYMYKSIÄ LUKUPIIRILLE

- 1) Lukupiirinne nimi
- 2) Paikkakunta
- 3) Jäsenmäärä (jos on vaihdellut, vähimmäis- ja enimmäismäärä):
- 4) Naisten lukumäärä, miesten lukumäärä
- 5) Onko piirillä jäsenkriteerejä?
- 6) Piirin perustamisvuosi
- 7) Mikä oli lukupiirin perustamisen syy tai tarkoitus? Jos haluat, kerro piirin syntytarina.
- 8) Onko piirillä vetäjää? Jos on, kuka (nimi, mahdolliset yhteystiedot)?
- 9) Kuinka usein piiri kokoontuu?
- 10) Missä se kokoontuu?
- 11) Mitä kokoontumisissa tehdään?
- 12) Miten kauan kokoontumiset kestävät?
- 13) Mitä muita toimintamuotoja lukupiirillä on?
- 14) Miten piirissä luettavat kirjat valikoituvat?
- 15) Mistä luettavat kirjat hankitaan?
- 16) Mitkä kirjat lukupiirissä käsiteltiin vuonna 2009 (jatka tarvittaessa kääntöpuolelle)

Vastaukset sähköpostitse osoitteeseen: suvi.ahola@helsinki.fi

(Viestin otsikoksi: Lukupiirin tai sen yhteyshenkilön nimi ja ”Lomake 1”).

Vastaukset postitse osoitteeseen:

Suvi Ahola, Vanha Yrtimeantie 9, 00730 Helsinki

p. 040 5534835

Liite 3: Kysymyksiä lukupiirin jäsenelle

LOMAKE 2: KYSYMYKSIÄ LUKUPIIRIN JÄSENELLE

- 1) Lukupiirin tai sen vetäjän/yhteysenkilön nimi
- 2) Lukupiirin paikkakunta
- 3) Oma nimi (halutessasi nimimerkki)
- 4) Sukupuoli
- 5) Syntymävuosi
- 6) Siviilisäätö
- 7) Asuinpaikka (voit myös antaa yhteystietosi mahdollisia jatkohaastatteluja varten)
- 8) Koulutus: Peruskoulu/kansakoulu O Lukio O Opistoaste O Ammattikorkeakoulu O Yliopisto O
- 9) Ammatti (opiskelijalla opintosuunta, eläkeläisellä työ, josta jäi eläkkeelle)
- 10) Oletko nyt työelämässä?
- 11) Jos et ole nyt työelämässä, miksi?
- 12) Miksi kuulut lukupiiriin ja miten tulit liittyneeksi juuri tähän piiriin?
- 13) Harrastatko lukemista myös muuten? Jos haluat, kerro lukemistottumuksistasi.
- 14) Luetaanko lukupiirissä erilaisia kirjoja kuin luet muuten?
- 15) Eroaako yhdessä lukeminen yksityisestä lukemisesta? Jos eroaa, miten?
- 16) Miten kirjoja käsitellään lukupiirissänne? Millaisiin asioihin keskusteluissa kiinnitetään huomiota?
- 17) Yhdistääkö lukupiirinne jäseniä muukin kuin lukeminen?
- 18) Kirjoitatko itse tekstiä pöytälaatikkoon tai julkaistavaksi?
- 19) Seuraatko kirjallisuuskritiikkiä? Mistä?
- 20) Seuraatko radion ja television kirjallisuusohjelmia? Mitä?
- 21) Mikä sinusta on lukupiirin suurin anti itsellesi?
- 22) Mitä toivoisit piirissäsi tehtävän toisin?
- 23) Kuvaile kokemustasi, kun luet lukupiirikirjaa. Miten valmistaudut kokoontumiseen? Teetkö muistiinpanoja? Mihin yleensä vertaat lukemaasi kirjaa (esimerkiksi muihin kirjoihin, tekijän aiempaan tuotantoon, omiin kokemuksiisi)? Millaisia asioita pidät kirjallisuudessa hyvinä, palkitsevina ja nautinnollisina? Millaisista asioista et pidä? Jatka tarvittaessa kääntöpuolelle tai eri paperille.

Vastaukset sähköpostitse osoitteeseen: suvi.ahola@helsinki.fi

(Viestin otsikoksi: Lukupiirin tai sen yhteysenkilön nimi ja ”Lomake 2”).

Vastaukset postitse osoitteeseen:

Suvi Ahola, Vanha Yrttimaantie 9, 00730 Helsinki

p. 040 5534835

Liite 4:

Lukupiireissä 2009 luetut kirjat

Adichie	Puolikas keltaista aurinkoa
Aho	Papin rouva
Ahti	Puutarhajahulat vanhan piispan huvilassa
Airisto	Kauneus on lisäarvo
Aisopos	Sadut
Alakoski	Sikalat/Svinalängorna
Alanko	Pieni vihreä kirjani
Albahari	Syötti
Alcott	Naamion takana
Alasalmi	Valkoinen nainen
Al-Aswani	Yacoubian-talon tarinat
Allende	Henkien talo
Amirrgvani	Kukkien verellä kirjoitettu
Andahazi	Anatomi
Andersson	Jokainen sydämeni lyönti
Andreau	Duras, rakastettuni
Arbiter	Trimalkion pidot
Arjava	Swanin tytöt
Armstrong	Myyttien lyhyt historia
Arnald	Maria och Artur
Askildsen	Tessalonikin koirat
Askola	Mikä nainen
Asunta-Johnston	Talo Unkarissa
Asunta-Johnston	Verkkorakkautta varttuneille
Atwood	Nimeltään Grace
Atwood	Sokea surmaaja
Atwood	Poikkeustila
Austen	Viisasteleva sydän
Auster	Sattumuksia Brooklynissa
Auster	Timbuktu
Auster	Oraakkeliyö/ Oracle Night
Auster	Mies pimeässä
Auster	Matkoja kirjoittajankammiossa
Autere	Kinkkauskivet
Axelsson	Huhtikuun noita
Axelsson	Is och vatten, vatten och is
Ba	Pitkä kirje
Bakhtiari	Mistään kotosin

Bankovskis	Kyttiä, paukkuja ja rokkenrollia
Bauermeister	Elämän lempeät maut
Bayard	Miten puhua kirjoista joita ei ole...
Bayley	Elegia Irikselle
Beigbeder	24,99
Bellow	Herzog
Bengtsson	Orm Punainen
Benioff	Varkaiden kaupunki
Ben Jelloun	Lähtö
Bergengruen	Suurtyranni
Bergman	Kohtauksia eräästä avioliitosta
Berteaut	Edith Piaf
Blomqvist	Muistojeni Myrskyluoto
Boardy	Allt som återstår
Boxberg	Lumedemokratia
Brink	Poikkeustiloja
Bruun	Struggling love
Bryson	Lyhyt historia lähes kaikesta
Buck	The Good Earth
Bulgakov	Saatana saapuu Moskovaan
Byatt	Riivaus
Byrne	Salaisuus
Calvino	Marcovaldo
Camus	Sivullinen
Canth	Hanna
Canth	Kauppa-Lopo
Canth	Sylvi
Capek	Salamanterisota
Capek	Puutarhurin vuosi
Carlson	Herra Darwinin puutarhuri
Carlson	Maan ääreen
Carlsson	Kristendom för ateister
Carpelan	Lapsuus
Carpelan	Kesän varjot
Carpelan	Alkutuuli
Carrere	Viikset
Castillon	Äidin pikku pyöveli
Cercas	Valon nopeus
Chabbert	Leonella
Chabbert	Leonella ja suuri rakkaus
Chandler	Syvä uni

Chang	Villijoutsenet
Chomsky	Savijalkainen jättiläinen
Clarke	Jonathan Strange ja herra Norrell
Claudel	Varjojen raportti
Claudel	Harmaat sielut
Coelho	Zahir
Coelho	Alkemisti / Alkemisten
Coetzee	Poikavuodet
Coetzee	Mikael K:n elämä
Coetzee	Häpeäpaalu
Conan Doyle	Baskervillen koira
Cronin	Lumitarina
Cunningham	Tunnit
Dahl	Viime kesänä
Dante	Helvetti, Kiirastuli
Defoe	Robinson Crusoe
De Lillo	Putoava mies
Desai	Menetyksen perintö
Diaz	Oscar Wun lyhyt ja merkillinen elämä
Dickens	Joululaulu / Saiturin joulu
Dickinson	Golgatan kuningatar
Dinesen	Out of Africa
Dominguez	Paperitalo
Donner	Bergman-muistelma
Dorrestein	Pojallani on seksielämä...
Dostojevski	Kirjoituksia kellarista
Dostojevski	Rikos ja rangaistus
Dostojevski	Karamazovin veljekset
Dostojevski	Pelurit
Downham	Ennen kuin kuolen
Drew	Vesipuutarhat
Dumas	Monte Criston kreivi
Ebershoff	Tanskalainen tyttö
Eco	Ruusun nimi
Edda-runot	
Ehrnrooth	Isäni, nuori sotilas
Einhorn	Ninan matka
Ekman	Herran armo
Ekman	Viimeinen uitto
Ekman	Raaputusarvat
Ekman	Tapahtui veden äärellä

Eliot	Mylly joen rannalla
Endo	Samurai
Enquist	Matkamies
Enquist	Suistunut enkeli
Enquist	Henkilääkäri
Enäkoski	Pistä persoonasi peliin
Eskola	Mikä henki meitä kantaa
Eugenides	Middlesex
Fagerholm	Amerikkalainen tyttö
Fagerholm	Säihkenäyttämö
Fagerholm	Ihanat naiset rannalla
Falcones	Meren katedraali
Faulkner	Villipalmut
Faulks	Engleby
Fitzgerald	Kultahattu
Flaubert	Rouva Bovary
Forsell et al	Astrid Lindgren – elämä kuvina
Forssell ja Kinnunen	Suurella näyttämöllä
Fowler	Jane Austen –lukupiiri
Fowles	Neitoperho
Fredriksson	Anna, Hanna ja Johanna
Fredriksson	Rakas lapsi
Fuentes	Ines
Gaarder	Sofian maailma
Gaiman	Tähtisumua
Gaiman	Neverwhere
Gao	Vaarin onkivapa
Garcia Marquez	Rakkautta koleraan aikaan
Gavalda	Lohduttaja
Gavalda	Kimpassa
Gessen	Ester ja Ruzja
Gilot	Vuodet Picasson rinnalla
Gladwell	Leimahduspiste
Gogol	Pietarilaisnovelleja
Gogol	Kuolleet sielut
Gogol	Reviisori
Golding	Perilliset
Gorki	Lapsuuteni
Grass	Peltirumpu
Grass	Taikalaatikko
Gray	Sisters in the Wilderness

Grimberg	Kansojen historia
Gruen	Vettä elefanteille
Guo	Pieni punainen sanakirja rakastavaisille
Haachtela	Lumipäiväkirja
Haachtela	Elena
Haachtela	Perhoskerääjä
Haanpää	Isännät ja isäntien varjot
Haavikko	Runoja
Haddon	Yöllisen koiran merkillinen tapaus
Hahtola	Salpaliinja
Halttunen	Saaressa kaikki hyvin
Hammett	Lasiavain
Hapuli	Matkalla kotona
Harjanne	Ilmaiset monot
Harris J	Karamellikengät
Harris R	Pompeji
Haruf	Tasangon laulu
Hassinen	Sano että haluat
Hassinen	Jouluvaimo
Haukio	Siellä minne kuuluisi vihreää...
Haukio	Sinä kuulet sen soiton
Hautala	Salo
Heikkilä	Arkhimedes syrakusalainen
Heilala	Tässä iässä
Hellberg	Jag reste vidare
Hellsten	Pysähdy - olet jo perillä
Hemingway	Ja aurinko nousee
Hemingway	Joen alta puiden siimekseen
Hemingway	Ensimmäiset 49 kertomusta
Henriksen	Lunta sataa lumen / på svenska
Hernberg	Kauneuden voimaa etsimässä
Hesse	Arosusi
Hesse	Lasihelmipeli
Hietala	Valkoiset lautalattiat
Hietamies	Vienan punainen kuu
Hirsi Ali	Pakomatalla
Hirvisaari	Vuoksen helmi
Hirvisaari	Grand Hotel
Hirvonen	Että hän muistaisi saman
Hlasko	Suoraan paratiisiin
Hoem	Mors och fars historia

Hofman	Valkoinen masai
Hohenthal-Antin	Muistot näkyviksi
Holt	1222
Homeros	Odysseia
Honkasalo	Eropaperit
Honkasalo	Sinun lapsesi eivät ole sinun
Horn	Neljän dollarin päivä
Hosseini	Leijapoika
Hosseini	Tuhat loistavaa aurinkoa
Houllebecq	Alkeishiukkaset
Hotakainen	Juoksuhaudantie
Hotakainen	Ihmisen osa
Hughes	Syntymäpäiväkirjeitä
Hulkko	Säkeitä Pietarista
Huovinen E	Kärsimys ja ilo
Huovinen V	Hamsterit
Huovinen V	Havukka-ahon ajattelija
Huovinen V	Konsta Pylkkänen etsii kortteeria
Huovinen V	Talvituristi
Huovinen V	Rasvamaksa
Huovinen V	Veitikka
Huovinen V	Pojan kuolema
Hurme	Puupää
Hustvedt	Amerikkalainen elegia
Hustvedt	Kaikki mitä rakastin
Hustvedt	Lumous
Huxley	Liekkipuiden varjossa
Hyry	Uuni
Hyvönen	Apina ja uusikuu
Hyyryläinen	Merkillinen joulukuu
Hämeen-Anttila	Muistan sinut, Amanda
Hämäläinen	Kätkäläinen ja naapurin mies
Härkönen	Avoimien ovien päivä
Häyrynen	Vuoden paras urheilija
Hoeg	Kertomuksia yöstä
Ibsen	Johan Gabriel Borkman
Ijäs	Siskot, veljet
Ilvesheimo	Lykantropia
Ingemarsson	Keltaisten sitruunoiden ravintola
Irving	Leski vuoden verran
Irving	Kaikki isäni hotellit

Ishiguro	Pitkän päivän matka iltaan
Ishiguro	Me orvot
Isomäki	Sarasvatin hiekkaa
Isomäki & Tolppanen	Sarasvatin hiekkaa (sarjakuva)
Istanmäki	Sisarteni elämä
Istanmäki	Yöntähti
Istanmäki	Liian paksu perhoseksi
Itkonen	Myöhempien aikojen pyhiä
Itkonen	Huolimattomia unelmia
Jalonen	14 solmua Greenwichiin
Jangfelt	Majakovskin elämä
Jansson A	Outoja lintuja
Jansson T	Muumipappa ja meri
Jansson T	Kesäkirja
Jansson T	Näkymätön lapsi
Jansson T	Moominpappa at Sea
Jimenez	Harmo ja minä
Jokinen	Hiirileikki
Jotuni	Arkielämää
Juslin	Frida ja Frida
Järnefelt	Vanhempieni romaani
Jääskeläinen	Lumikko ja 9 muuta
Kafka	Amerikka
Kaipainen	Vihreäksi poltetut puut
Kajo	Kettusen kannettava
Kalevala	
Kallas	Sudenmorsian
Kallas	Reigin pappi
Kallas	Barbara von Tisenhusen
Kallio	Elokuvamuisti
Kanto	Verirusut
Kariotakis	Ihmisten ja asioiden kipu
Karonen & Rajala	Yrjö Jylhä – talvisodan runoilija
Kaskinen A	Kyl nyy kaffe maistu
Kaskinen T	Sinulle, yö
Katz	Berberileijonan rakkaus ja muita...
Kauppinen	Elämän polte
Kazantzakis	Kerro minulle, Zorbas
Keltikangas-Järvinen	Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys
Kerouac	Matkalla
Kertes	Kohtalottomuus

Kesity	Yksi lensi yli käenpesän
Kesävuori	Hyvä isä
Khadra	Bagdadin kutsu
Khemiri	Montecore
Kianto	Punainen viiva
Kilkkinen	Pitkä matka Siperiaan
Kilpi E	Muistojen kirja
Kilpi E	Unta vain
Kilpi M	Kadotetut
Kilpi V	Alastalon salissa
Kiminkinen	Henki ja elämä
Kingsolver	Täyttymysten kesä
Kinnunen	Radan tekijöitä
Kinsella	Himoshoppaajan salaiset unelmat
Kitti	Meidän maailma
Kivi	Seitsemän veljestä
Kivirähk	Romeo ja Julia
Kolbe & Järvinen	Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa
Kontula	Herra rehtori
Korhonen	Lääkäriromaani
Korhonen	Kahden ja yhden yön tarinat
Korpela	Siskot, veljet
Koskimies	Hurmion tyttäret
Kouros	Harmattan, kulkija ja unisieppari
Krall	Herttakuninkaan matkat
Krohn	Matemaattisia olioita
Krohn	Mehiläispaviljonki
Krohn	Valeikkuna
Krohn	Unelmakuolema
Krohn	Kotini on Riioraa
Kross	Rakkaat kanssavaeltajat
Kross	Wikmanin pojat
Kundera	Kiireettömyys
Kureishi	Lähiöiden Buddha
Kurenniemi	Onnelin ja Annelin talo
Kurikka	Tytär, poika, miniä
Kurjonen	Minä, adoptoitu
Kurten	Musta tiikeri
Kähkönen	Mustat morsiamet
Kähkönen	Neidonkenkä
Kähkönen	Lakanasiivet
Köngäs	Jokin sinusta
Köngäs	Vieras mies

Laajarinne	Muumit ja olemisen arvoitus
Laaksonen	Ilo joka elättelöö
Laaksonen	Pursu
Lagerlöf	Gösta Berlingin taru
Lahiri	Tuore maa
Lahiri	Kaima
Lahiri	Tämä siunattu koti
Lahtinen	Luojan lääkkeet
Laininen (toim)	Kypsän iän rakkaus
Lampela	Kuolemansairauksia
Lander	Käsky
Larcenet	Pieniä voittoja
Larcenet	Maallemuuttajat
Larsson	Miehet jotka vihaavat naisia
Larsson	Tyttö joka leikki tulella
Larsson	Pilvilinna joka romahti
Lauren	Hulluja nuo venäläiset / ru
Laxness	Salka Valka
Le Clezio	Autiomaa
Le Clezio	Harhaileva tähti
Le Clezio	Kaupunki nimeltä Onitsha
Le Clezio	Skattsökaren
Lee	Kuin surmaisi satakielen
Lee Masters	Spoon River –antologia
Lehtinen	Viiden vuoden kakku
Lehtinen	Siivetönnä en voi lentää
Lehtolainen	Luminainen
Lehtonen	Kuolleet omenapuut
Lehtonen	Kerran kesällä
Lehtonen	Putkinotko
Leinonen	Ihminen on ihmisen toivo
Leinonen	Lähemmäs askele askeleelta
Leivo	Kevätmuutto
Leon	Haurasta lasia
Leon	Kuolema tekee tiliä
Lessing	Afrikkalaisia kertomuksia
Lessing	Ruoho palaa
Lessing	Alfred och Emily
Levengood	Riemujen rikkaus ja surujen summa
Levengood	Niin pieni ihmissydän on
Lewycka	Muu maa mansikka?
Lewycka	Traktorien lyhyt historia ukrainaksi
Linderborg L	Sex, sprit och kulturfonden

Linderborg Å	Minua ei omista kukaan
Lindgren A	Ronja Ryövärintytär
Lindgren P	Candida
Lindgren T	Akvaviitti
Lindgren T	Pylssy
Lindqvist	Madame Pompadour
Lindström-Best	Defiant Sisters
Lipson	Kosmonautti
Lispector	Villi sydän
Littell	Hyväntahtoiset
Loe	Doppler
Luik	Seitsemäs rauhan kevät
Lumberg	Mustat perhoset
Lundan	Viikkoja, kuukausia
Lundan T	Ensimmäinen kesä
Lundberg	Leo
Lundell	Kateus työyhteisössä
Lärn	Aprilväder
Maalouf	Samarkand
Mahfouz	Midaq-kuja
Makine	Vain rakkaus
Makine	Venäläisiä unelmia
Mankell	Ajan rannalla
Mankell	Syvyys
Mankell	Leopardin silmä
Mankell	Italialaiset kengät
Mann	Kuolema Venetsiassa
Manninen (toim)	Yhdeksän mustaa joutsenta
Mantila	Varpunen
Marklund	Uutispommi
Marklund	Paratiisi
Martell	Piin elämä
Marttinen	Mistä kevät alkaa
Mason	Muistojen huoneet
du Maurier	Linnut
du Maurier	Rebekka
Mazzarella	Illalla pelataan Afrikan tähteä
Mazzarella	Ei kaipuuta, ei surua
McCall Smith	Naisten etsivätoimisto nro 1
McCall Smith	Kalaharin konekirjoituskoulu...
McCall Smith	Botswanan iloiset rouvat
McCall Smith	Unien Angus
McCarthy C	Menetetty maa

McCarthy C	Tie
McCourt	Seitsemännen portaan enkeli
McEwan	Amsterdam
McEwan	Ikuinen rakkaus
McEwan	Sovitus
McEwan	Rannalla
Meri	Jääkiekkoilijan kesä
Meriluoto	Lauri Viita – legenda jo eläessään
Meriluoto	Vaarallista kokea
Mesran	Lumoavien mausteiden kahvila
Meyer	Houkutus
Miettunen	Velhon uskontunnustus
Mikkola	Amanda, karhu
Miller A	Kauppamatkustajan kuolema
Miller M	Ei mitään uutta idän pikajunasta
Mina	Veripelto
Mokka & Niemi	Olimme kuluttajia
Mollberg	Isäni Molle
Monk Kidd	Mehiläisten salaisuudet
Moravia	Tyhjä kangas
Morrison	Rakkaus
Morrison T	Armolahja
Morrison T	Sinisimmät silmät
Mukka	Kyyhky ja unikko
Munoz Molina	Täysikuu
Munro	Viha, ystävyys, rakkaus
Munro	Sanansaattaja
Munro	Hyvän naisen rakkaus
Munro	Something I've been meaning to...
Munro	Karkulainen
Munro	Julkisia salaisuuksia
Murakami	Sputnik – rakastettuni
Murakami	Kafka rannalla / Kafka on the shore
Mustonen	Morsiuskesä
Mylläri	Adoptoitu
Müller	Matala maa
Müller	Sydäneläin
Müller	Ihminen on iso fasaani
Mäkelä H	Mestari
Mäkelä H	Ruhtinas unelmain mailla
Mäkelä H	Mikä sanomatta jää
Mäkelä M	Kaksi vaimoa
Mäkelä R	Reuma

Mäki	Moukanpeli
Mörö	Paikkaa ja mieltä
Nabokov	Naurua pimeässä
Nassim Taleb	Musta joutsen
Nemirovsky	Veren polte
Nemirovsky	Ranskalainen sarja
Nevanlinna	Marie
Nieminen	Paholaisen kuski
Nietzsche	Also sprach Zarathustra
Nilsson	Petos lautasella
Nivanka	Lea Piltti
Nopola	Ei teherä ny tästä numeroo
Nothomb	Samuraisyleily
Nothomb	Antikrista
Nothomb	Nöyryn palvelijanne
Nousiainen	Vadelmavenepakolainen
Nousiainen	Maaninkavaara
Nouven	Kotiinpaluu
Nummi	Matkalla niityn yli
Nummi	Meren ja runon aallot
Nurminen	Tiedon tyttäret
Nylen	Vihan ja katkeruuden esseet
Nyytäjä	Heinäpaali roihuaa
Näre ja Kirves	Ruma sota
Närhi	Apinamorsian
Obama	Unelmia isästäni
Oksanen A	Tryffelikoirat
Oksanen	Baby Jane
Oksanen	Stalinin lehmät
Oksanen	Puhdistus
Olsson	Laulaisin sinulle lempeitä lauluja
Ondaatje	Divisadero
Ondaatje	Leijonan puvussa
Onerva	Mirdja
Oranen	Fanny
Oster	Siivooja
O'Sullivan	The Greek Gods
Ovidius	Rakastamisen taito
Oz	Naisen ikävä
Oz	Musta laatikko
Oz	Tarina rakkaudesta ja pimeydestä
Paavali	Kirje galatalaisille
Paavilainen	Äkkilähtö

Pachen	Surusta kasvoi vuori
Paju	Torjutut muistot
Pakkanen	Yöpuisto
Palmgren	Lentämisen alkeet
Palo J ja L-M	Selli 21
Paloheimo	Levoton lapsuus
Pamuk	Valkoinen linna
Pamuk	Muita värejä
Papinniemi (toim)	Lukukirja
Papinniemi & Neimala	Sata kirjaa
Parkkinen J	Karhukirjeitä kesäleiriltä
Parkkinen L	Sinun jälkeesi, Max
Parvela	Maukka ja Väykkä
Pelevin	Hyönteiselämää
Peltomaa	Flickan i trappan
Pennanen	Pyhä Birgitta
Pennanen	Himmun rakkaudet
Perkins Gilman	Herland
Perko	Jumalan selän taakse
Pettersson	Hevosvargaat
Petäjä-Haikola	Syksyllä muuttui kaikki
Peura	Vedenaliset
Phillips	Äidin aika
Pietarinen	Ilon filosofia
Piha	Medicien naapurissa
Pirandello	Sitruunoita Sisiliasta ja muita...
Plath	The Bell Jar
Plath	Ariel
Poe	Korppi
Poe	Kootut kertomukset
Poe	Arthur Gordon Pymmin selonteko
Pollak	Att växa genom möten
Proulx	Lyhyt kantama
Proulx	Laivauutisia
Proulx	Maan tomua
Ragde	Berliininpoppelit
Ragde	Erakkoravut
Ragde	Vihreät niityt
Rahimi	Kärsimysten musta kivi
Rajala	Unio Mystica
Raittila	Canal Grande
Raittila	Ulkona
Ramsland	Koiranpää

Rannela	Taivaan tuuliin
Rautio	Ruusukirja
Ravi	Ansari
Remes	Sukellus
Remes I	Karjalan lunnaat
Rendell	Veden lumo
Restepo	Houré
Rhinehart	Noppamies
Richman	Van Goghin viimeinen rakkaus
Rimminen	Pussikaljaromaani
Rinne kangas	Runoja
Rintala	Jumala on kauneus
Romppanen	Rajoilla rajan pappilassa
Rosenholm & Salminen	Puhu, Maria!
Roth	Jokamies
Roth	Haamukirjailija
Roth	Ihmisen tahra
Roy	Joutavuuksien jumala
Ruiz Zafon	Tuulen varjo
Ruiz Zafon	Enkelipeli
Runeberg	Rouva Boije ja tyttäret
Runefelt	Mjuka mörkret
Rushdie	Saatanalliset säkeet
Rushdie	Keskiyön lapset
Rönkkö	Juoksupoika
Rönkä	Tappajan näköinen mies
Rönkä	Isä, poika ja paha henki
Rönkä	Ystävät kaukana
Rönkä	Tuliaisat Moskovasta
Saabye Christensen	Maskrosfamiljen
Sabatier	Kesän lapset
Saisio	Kohtuuttomuus
Saisio	Voimattomuus
Saisio	Punainen erokirja
Salama	Juhannustanssit
Salinger	Sieppari ruispellossa
Salminen A	Lahti
Salminen A	Kalavale
Salminen S	Katrina
Salzinger	Terveisiä pahan akselilta
Sand	Poika ja kimalainen
Saramago	Oikukas kuolema
Saramago	Kertomus sokeudesta

Sariola	Ratkaisu kaikkeen
Sarraute	Lapsuus
Satriano	Eräs avioliitto
Schenkel	Mordbyn
Schlink	Lukija
Schlink	Kotiinpaluu
See	Lumikukka ja salainen viuhka
Seierstad	Groznyin enkelit
Seligman	Aito onnellisuus
Sempe	Filosofoja
Seppälä A	Selkeemmille vesille
Seppälä J	Suomen historia
Seppälä J	Paholaisen haarukka
Seppänen	Kelttiläisillä poluilla
Setterfield	Kolmastoista kertomus
Shakespeare	Romeo ja Julia
Shakespeare	Kuinka äkäpussi kesytetään
Shields	Ellei
Shields	Jane Austen
Shields	Rakkauden tasavalta
Siekinen	Kuinka rakkaus syntyy
Silfverberg	Kung Po
Sillanpää	Silja, nuorena nukkunut
Simon	Koneen ruhtinas
Sinervo	Tykistökadun päiväperho
Sinervo	Täyttä ainetta
Sinisalo	Kädettömät kuninkaas
Sinisalo	Linnunaivot
Sinivaara	Sinisiin ilmoihiin
Sinnemäki	Aleksis Kiven katu
Sipilä	Kylmä jälki
Smith	Kauneudesta
Snellman	Syysprinsi
Soyinka	Aké – lapsuusvuodet
Stenberg	Oven takana
Steinbeck	Hiiriä ja ihmisiä
Steinbeck	Ystävyiden talo
Steinbeck	Vihan hedelmät
Sterne	Tristram Shandy
Suomalainen	Elämässä kiinni
Susi	Pyramidi
Swift	Gulliverin matkat
Süsskind	Parfyymi

Söderberg	Tohtori Glas
Taivassalo	Viisi veistä Andrej Kraplilla
Takala	Koira nimeltä Onni ja muita...
Tarkka ja Saraste	Kapellimestari
Tamminen	Mitä onni on
Tamminen	Enon opetukset
Tan	Rouva Chenin henki
Tanizaki	Makiokan sisarukset
Tapper	Näin syntyvät revontulet
Taylor	Elämäni oivallus
Teerialho	Hiljainen kevät
Tervo J	Troikka
Tervo J	Koljatti
Tervo J	Ohrana
Tervo J	Minun sukuni tarina
Tervo K	Kesäpäiväkirja
Teräs	Pimeän taivaan kilta
Theorin	Hämärän hetki
Thoreau	Elämää metsässä
Thoreau	Kävelemisen taito
Tiira	Epätoivon lautta
Tiitinen	Villapäät
Tikka	Haapaperhonen
Tikka	Hidas intohimo
Tikkanen H	Mariankatu 26
Tikkanen H	Renault, rakkaani
Tikkanen M	Vuosisadan rakkaustarina
Tikkanen M	Miestä ei voi raiskata
Timonen	Oodi rakkaudelle
Toiviainen	Ilmastonmuutos nyt
Tokarczuk	Päivän talo, yön talo
Tokarczuk	Alku ja muut ajat
Tolkien	Hobitti
Tolstoi	Ylösousemus
Tolstoi	Anna Karenina
Tournier	Rakastavaisten illallinen
Tryzna	Mene, rakasta
Tsehov	Sali n:o 6
Tunström	Jouluoratorio
Tuominen	Maan nälkä
Tuominen	Itkevät syvät vedet
Tuominen	Sillat yli joen
Tuominen	Puoliherran huone

Tuomioja	Häivähdys punaista
Turgenev	Isät ja pojat
Turunen	Maan veri
Tuulio	Nuoruusajan kirjeenvaihtoa
Tuure	Piiritanssi
Tuuri A	Surmanpelto
Tuuri A	Lähikuvassa Erno Paasilinna
Tweedie	Through Finland in carts
Tyler	Pyhimys sattuman oikusta
Tyler	Amerikan lapset
Tynkkynen	Keltainen Taunus ja muuta...
Ugresic	Kiputilahallitus
Ullman	Ennen unta
Umar	Amira
Under	Runoja
Undset	Jenny
Updike	Jänis ei juokse
Uspenski	Fedja-setä, kissa ja koira
Utrio	Pirita Karjalan tytär
Vakkuri	Afrikan poikki
Varis	Irma
Varis	Maan päällä paikka yksi on
Varis	Kilpikonna ja olkimarsalkka
Varis	Ihmisen paikka
Vartio	Hänen olivat linnut
Vartio	Se on sitten kevät
Verronen	Karsintavaihe
Viita	Moreeni
Vilkuna	Viha: perikato, katkeruus...
Villa	Pakomatalla
Villa	Koipitoipilas
Virtanen	Kenttäharmaita naisia
Vreeland	Sininen neito
Vuorikuru (toim.)	Elämisen taiteesta
Vuotio	Sivusta vedettävä
Väisänen	Vanikanpalat
Väisänen	Toiset kengät
Wager	Paluumuuttajan päiväkirja
Waller	Hiljaiset sillat
Waltari	Lukittu laatikko
Waltari	Komisario Palmun erehdys
Waltari	Feliks Onnellinen
Waltari	Sinuhe egyptiläinen

Waltari	Fine van Brooklyn
Waltari	Johannes Angelos
Waltari	Surun ja ilon kaupunki
Waltari	Ihmiskunnan viholliset
Waltari	Ihmeellinen Joosef
Waltari	Mikael Hakim
Waltari	Yksinäisen miehen juna
Waltari	Lähdin Isatnbuliin
Waltari	Turms kuolematon
Wassmo	Lasi maitoa, kiitos
Welsh	Trainspotting
Wendisch	Sotalapset
West	Heinäsirkan aika
Westö	Älä käy yöhön yksin
Westö	Leijat Helsingin yllä
Westö	Missä kuljimme kerran
Wilde	Dorian Grayn muotokuva
Wilde	The importance of being Earnest
Wilde	Teleny
Winterson	Majakanvartija
Wischtukat	Anna Matilda – Neiti Neuvoja
Woolf	Jaakobin huone
Woolf	Oma huone
Woolf	Majakka
Woolf	Aallot
Woolf	Mrs Dalloway
Wuolijoki	Kummituksia ja kajavia
Wuolijoki	Enkä ollut vanki
Wuolijoki	Koulutyttönä Tartossa
Xialong	Punaisen sankarittaren kuolema
Yates	Revolutionary Road
Ylimartimo	Anna ja muut ystävämme
Zilliacus	Kaukainen saari
Zizek	Pehmeä vallankumous
Zusak	Kirjavaras
Åsbacka	Urkujenrakentaja/Orgelbyggaren
Özkan	Kadonnut ruusu

Muuta:

Joel Haahtelan koko tuotanto, Hustvedt & Auster: tuotantoa, Austerin tuotanto x 2, Veikko Huovisen tuotanto x 3, Maarit Verrosen tuotanto, valinnainen Maigret, valinnainen Mma Ramotswe x 3, Agatha Christien tuotanto x 3, Le Clezian tuotanto, vapaavalintainen Austen, vapaavalintainen Lessing, omavalintainen dekkari,

omavalintainen nuoruuden kirja, teos Helene Schjerfbeckistä, vapaavalintainen chick lit –kirja, valinnainen Shakespeare, valinnainen Kross, Waltarin novelli, joululomakirjat, lukuoppaat, Kafka, henkinen johtajuus, rakkaus, romantiikka, erotiikka, kuolema ja kärsimys, Tito Colliander, Munro, Claes Andersson, Yrjö Jylhä, dekkarit, ystävyys, Finlandia-ehdokkaat 2008, Doris Lessingin tuotanto, Antti Tuurin tuotantoa, pohjoismaiset naisdekkarit, Eeva Kilven tuotantoa, talvisotaa, Marja-Liisa Vartion tuotantoa, elämäkerrat, Tshehovin novelli Kaksintaistelu, Tshehovin novelleja, runoraati, Suvi Aholan tuotantoa, saagoja, Meriluodon ja Viidan tuotantoa, Waltarin tuotantoa, Lauri Pohjanpään tuotantoa, Mirikka Rekolan tuotantoa, Liisa Keitaanpään tuotantoa, Arvo Turtiaisen tuotantoa, elämäntarinan kirjoittaminen, islantilaiset dekkarit, Isabel Allenden tuotantoa, Risto Kormilaisen tuotantoa, reaalifantasia, tarinankerronta, 10 lempikirjaa kultakin, Suomen historia, Tampere, Raamatun naiset, keittokirjasuosikit, Eeva-Liisa Mannerin runoutta, Jukka Parkkisen tuotantoa, Croninin tuotantoa, Leena Krohnin tuotantoa, terveyskirjat, joulukirjat, Lauri Viidan tuotantoa, runoja seuraavilta: Helvi Juvonen, Marja-Liisa Vartio, Haavikko, Waltari, Meriluoto, Jani Nieminen, Sirkka Turcka, Teemu Mäki, Silja Järventaus, Saarikoski, Helena Anhava, Kaisa Ijäs.

